

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GASSALLIK MESLEĞİ YAPANLARDA ÖLÜM
ALGISI, DİNDARLIK VE DİNİ BAŞA ÇIKMA
ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA**

Döndü ÇELİK

2501161140

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Ümit HOROZCU

İSTANBUL – 2021

ÖZ

GASSALLIK MESLEĞİ YAPANLARDA ÖLÜM ALGISI, DİNDARLIK VE DİNİ BAŞA ÇIKMA ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Döndü ÇELİK

Bu tezde gassallık mesleği din psikolojisi bağlamında ele alınmıştır. Çalışmanın amacı gassalların mesleklerine başlama motivasyonlarına, mesleklerinde geçirdikleri evrelere, mesleğin sosyal ilişkiler boyutuna, mesleklerinin psikolojilerine olan etkilerine, mesleklerine yönelik dini yaklaşımlarına, ölü yıkamanın onların psikolojisini nasıl etkilediğine, son olarak da gassalların psikolojik veya manevi destek ihtiyaç durumlarına ışık tutmaktır.

Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görüşme tekniğinin kullanıldığı araştırmada, en az 1 yıl mesleki tecrübesi bulunan ve İstanbul’da görev yapan 9’u kadın ve 4’ü erkek olmak üzere toplam 13 gassalla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun kullanıldığı çalışmanın verileri üzerinde betimsel analiz yapılmıştır.

Sonuç olarak, her gassalın mesleğe başlama serüveni ve dini alt yapısının farklı olması onlarda farklı ölüm algılarına yol açtıkları tespit edilmiştir. Mesleklerinden dolayı başta aile ve sosyal çevrelerinden olmak üzere olumsuz tepki almalarına rağmen işlerini bırakmadıkları, hatta meslekleri ile ilgili ön yargıların zamanla ortadan kaybolduğu görülmüştür. Meslekleri onların ölüm algısını etkilediği kadar bazılarının dini durumlarını şekillendirdiği tespit edilmiştir. Karşılaştıkları zorluklar karşısında ise çoğu zaman farklı dini başa çıkma yöntemlerine başvurmuşlardır. Son olarak da Manevi Danışmanlık ve Rehberlik uzman desteğinin farklı konularda faydalı olabileceği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ölüm, Ölüm Algısı, Gassal, Dindarlık, Dini Başa Çıkma, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik.

ABSTRACT

A QUALITATIVE RESEARCH ON THE PERCEPTION OF DEATH, RELIGIOUS AND RELIGIOUS COPING IN GHASSAL PROFESSION

Döndü ÇELİK

In this thesis, the profession of gassalism is discussed in the context of the psychology of religion. The aim of the study is to shed light on the motivations of gassals to start their profession, the stages they undergo in their professions, the social relations dimension of the profession, its effects on the psychology of their profession, their religious approach to their profession, how washing the dead affects their psychology, and finally, the psychological or spiritual support needs of gassals.

In the study, in which the interview technique, one of the qualitative research methods, was used, in-depth interviews were conducted with a total of 13 gassals, 9 women and 4 men, who had at least 1 year of professional experience and worked in Istanbul. Descriptive analysis was performed on the data of the study in which the semi-structured interview form was used.

As a result, it has been determined that the adventure of each gassal starting his profession and the different religious background cause different perceptions of death in them. It was observed that although they received negative reactions from their family and social circles due to their profession, they did not quit their jobs, and even the prejudices about their profession disappeared over time. It has been found that their professions affect their perception of death as well as shape some of their religious status. In the face of the difficulties they encountered, they often resorted to different religious coping methods. Finally, it has been determined that Spiritual Counseling and Guidance expert support can be beneficial in different subjects.

Keywords: Death, Perception of Death, Ghassals, Religiosity, Religious Coping, Spiritual Counseling and Guidance

ÖNSÖZ

Dünya tarihine bakıldığında, birçok toplum ve kültürde cenaze üzerine farklı ritüellerin yapıldığı görülmektedir. Bu ritüellerden biri olan cenazeyi temizlemek ve/veya yıkamak vefat eden kişiyi son bir kez onore etme isteğiyle bağdaştırılabilir. Bu duruma en güzel örnek Müslümanların uygulamaları olsa gerek. Ölüm, İslam dininde, dünyadan ayrılışı ve yeni bir âleme geçişi sembolize etmekte ve gerçekleştiğinde geride kalanlara bazı hak ve sorumluklar yüklemektedir. Bunlardan birisi vefat eden kişinin belli bir tertibe göre yıkandıktan sonra toprağa gömülmesidir. Bu yıkama ritüelinin gerçekleştirilmesi ise Müslüman inancına göre bir vecibedir. Dolayısıyla bu vecibe zamanla cenaze yıkamanın bir meslek olarak ortaya çıkmasına, bir başka ifadeyle gassallığın başlı başına bir meslek olarak icra edilmesine yol açmıştır.

İnsanın ölümle yüzleşmesi veya ona şahit olması genel anlamda duygusal çalkantılara sebebiyet vermektedir. Bunlar bazı insanlarda korku, kaçış, yok olmak gibi yüzeye çıkarken, bazı insanlarda da hüznün, üzüntü olarak yüzeye çıkmaktadır. Hatta bazı kişilerde bu saydıklarımız ve başka duygular da görülmesi mümkündür.

İnsan hayatında kaç kere ölümü yakından yaşayabilir? Kaç kere ölüme şahit olabilir? Ölüm karşısında oluşan tutumlar en fazla ne kadar sürebilir? Sağlıklı her insan rutin hayata dönüşle, normalleşme sonucunda ölümün yarattığı bu değişimleri kontrol altına almayı başarır. Peki, ölümü/ölülerini her gün gören bir kişi (gassal) bu durumu nasıl yaşar?

İstanbul'da günümüzdeki gassallar, mesleklerinin icabı bir günde ortalama bir düzine cenaze yıkamaktadırlar. Cenazelerin ölüm şekillerinin en basit bir ölümden en ağır ölüme kadar gittiği düşünülürse, gassallar her gün insan psikolojisini derinden etkileyebilecek birçok farklı durumlarla karşılaştıklarını anlamak zor olmayacaktır. Dolayısıyla gassallık mesleğini icra eden insanların bu mesleğe başlama, hatta devam etme arzularının ne veya neler olduklarını, mesleğin onlara kazandırdıkları veya kaybettirdiklerini, ayrıca dindarlıklarını nasıl etkilediğini araştırmak ve tespit edebilmek genel olarak insanın, özel olarak da gassalların ölüm/ölü karşısındaki ne tür bir psikoloji içerisinde bulunduğunu anlamaya katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla bu tezde sorular ve daha başkaları esas alınarak geniş bir

araştırma gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde ölümün tanımı ve algısı, gassallık mesleğinin tarihçesi ayrıca dini başa çıkma konuları açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümünde, araştırma yöntemi anlatıldıktan sonra son bölümünde araştırmanın bulgularına yer verilmiştir. Yapılan görüşmeler 1 yıl mesleki tecrübesi olan ve İstanbul’da 2019 yılında görev yapan dokuz kadın ve dört erkek gassal üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Bu tezin her aşamasında desteğini esirgemeyen ve üzerimizde sayılamayacak kadar emeği geçen değerli danışman hocam Doç. Dr. Ümit HOROZCU’ya teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmanın gerçekleşmesi için gerekli izinleri veren gasilhane sorumlularına, araştırmaya katılan tüm katılımcılara müteşekkir olduğumu da ifade etmek isterim. Son olarak bu süreçte her türlü sıkıntıyı atlamam için çaba gösteren, destek veren ve her zaman yardımcı olan aileme ve özellikle dönem arkadaşıma şükranlarımı sunuyorum.

Döndü ÇELİK
İstanbul, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLOLAR LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	7
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
1.1. ÖLÜM ve ÖLÜM ALGISI	8
1.2. GASSALLIK MESLEĞİ	10
1.3. BAŞA ÇIKMA/DİNİ BAŞA ÇIKMA	14
2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	17
2.2. KATILIMCILAR.....	17
2.3. VERİ TOPLAMA ARACININ OLUŞTURULMASI.....	20
2.4. VERİLERİN TOPLANMASI	20
2.5. VERİLERİN ANALİZİ	21
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	23
BULGULAR VE YORUMLAR	23
3.1. GASSALLIĞA BAŞLAMA MOTİVASYONU.....	24
3.1.1. Dini Sebepler	24
3.1.2. Maddi Sebepler	26
3.1.3. Gassallığa Hesaplanmayan Geçiş	27
3.1.4. Diğer Nedenler	28
3.2. SOSYAL ÇEVRENİN MESLEĞE BAKIŞI VE TEPKİSİ	29
3.2.1. Olumlu Tepkiler.....	29
3.2.2. Olumsuz Tepkiler.....	31
3.2.2.1 Tiksinme	31
3.2.2.2 Görevin Zorluğu	32

3.3. GASSALLIĞA DAİR ÖN FİKİRLER.....	33
3.4. İLK GÜNDEN BUGÜNE MESLEKTEKİ GELİŞİM.....	35
3.4.1. Ölü ile İlk Karşılaşma	35
3.4.2. Alışma Süreci	36
3.4.3. Duygusal Gelişme	40
3.5. GASSALLIKTA EMPATİ VE MERHAMET	46
3.5.1. Empati	46
3.5.2. Merhamet	50
3.6. MESLEKTEKİ DİNİ MOTİVASYON	52
3.6.1. Farz-ı Kifaye	52
3.6.2. Vebal/Kul Hakkı	52
3.6.3. Cenazeye Davranma Biçimi ve Cenaze Mahremiyeti	54
3.7. GASSALLARIN ÖLÜM ALGISI	55
3.7.1. Değişen Ölüm Algısı	55
3.7.2. Değişmeyen Ölüm Algısı	59
3.7.3. Cenazenin Ölüm Algısına Etkisi	60
3.7.4. Ölüm ...'ya Benzer	61
3.7.5. Mesai Dışında Ölümün Yeri	62
3.8. CENAZE YIKAMANIN PSİKOLOJİK ETKİLERİ	65
3.8.1. Cenaze Yıkamanın Psikolojik Yükü	66
3.8.2. Tanımlanamayan Ağırılık: Cenaze Kasveti	68
3.8.2.1. Cenaze Kasvetinin Etkileri	68
3.8.2.2. Cenaze Kasvetinin Sebebi	69
3.8.3. Genç Yaştaki Cenazeler	71
3.8.4. Gassallığın Zorluklarıyla Baş Etme Yöntemleri	75
3.8.4.1. Dini Başa Çıkma	75
3.8.4.1.1. Dua	75
3.8.4.1.2. Abdest/Gusül Abdesti	76
3.8.4.1.3. Kur'an-ı Kerim/Dua okumak	77
3.8.4.2. Diğer Yöntemler	77
3.9. GASSALLARDA DİNDARLIK	78
3.9.1. Dindarlığın Tanımlanması	79

3.9.2. Gassalların Dindarlıkları	80
3.9.3. Gassallığın Dindarlık Üzerine Etkisi	80
3.10. GASİLHANEDE PSİKOLOJİK VE MANEVİ DANIŞMANLIK İHTİYACI	83
3.10.1. Psikolojik Desteğe Dair Görüşler	83
3.10.2 Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR) Hizmetine Dair Görüşler.....	85
SONUÇ	89
EK-1 GÖRÜŞME SORULARI	94
KAYNAKÇA.....	96

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Kişisel Bilgi Tablosu.....	19
Tablo 2: Ölümün Olumlu/Olumsuz Metaforları	61
Tablo 3: Ölümün Diğer Metaforları.....	61

KISALTMALAR LİSTESİ

A.B.D.: Amerika Birleşik Devletleri

A. e.: Aynı eser

A.g.e.: Adı geçen eser

A.g.m.: Adı geçen makale

Bkz.: Bakınız

C.: Cilt

Çev.: Çeviren

D.İ.A.: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Ed.: Editör

s. Sayfa

T.D.V.: Türkiye Diyanet Vakfı

Vs.: Vesaire

Yay.: Yayınevi/yayınları

A.Ü.T.A.E.D.: Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi

GİRİŞ

“Ölüyü yıkayan”, ölüyü ve dolayısıyla ölümü çokça gören gassalların iç dünyalarına ışık tutabilmek adına; bu mesleği icra edenlerin günlük yaşantılarına, vazifelerine, sosyal hayatlarına bakmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz, bu sebeple gasilhanede geçen kısa bir süreye yer verilmiştir.

“Cenazeniz hazır!”

İsim yok artık, gasilhane kapısından içeri giren her vefat eden kişi aynı ismi taşıyor, cenaze. Artık genç ve yaşlı da yok. Öğle namazına ya da ikindiye yetişmesi gereken bir cenaze var.

Daha yolda gasilhaneye doğru yürürken, yeşil ve arkası açık kamyonetleri görünce insanın içine bir ok saplanıyor: “Kim bilir kimin hikâyesi sona erdi? Kimin son suları dökülüyor? Kimin arkasından gözyaşları akıyor?” diye düşünüyor insan. Her sabahki gibi gasilhanenin kapısının önünde yoğunluk var, kimi ağlıyor, kimi telefonda cenaze törenini organize etmeye çalışıyor, kimi sohbet ediyor. Kalabalığın ortasından geçerken herkes birbirine bakıyor ve muhtemelen “Onun da cenazesi var herhalde” diye düşünülüyor. Gasilhane kapısından girerken soğuk bir hava çarpıyor, hamamı anımsatan o keskin koku kendini belli ediyor birden, o duvarlar binlerce acıyı kendinde hapsettiğini göstermeksizin renksiz, sessiz karşılıyor. Hemen girişte sırasını bekleyen tabutlar insana “Hoş geldin!” diyor. Bazı insanların başlarında yakınları onları yalnız bırakmıyor, bazıları ise tek başlarına sıralarını bekliyorlar. İnsan merak ediyor acaba bugün cenazeler nereye gömülmek üzere hazırlanıyorlar diye. Yaklaşıp tabutlara asılan kâğıtları okuduğumuzda ise: pembe ya da mavi kâğıtlarda isimler, soy isimler ve gömülecekleri mezarlıklar veya şehir isimleri yazıyor. Aslında ne önemi var nereye gittiğinin, önemli olan “gitmiş” olması değil miydi? Gasilhane sorumlusuna selam verip izin aldıktan sonra “kadın gassallar odasının” kapısını tıklatıp giriyoruz içeriye.

“Hoş geldin, nasılsın?” sorusu ile karşılaşıyoruz. İçeride kimi kahvaltısını bitiriyor, kimi bulaşık yıkıyor, kimi de meşguliyetsiz bir şekilde oturuyor. Fakat kısa bir sohbetten sonra kapı çalıyor: “X hocam ve Y hocam göreviniz var!”. Kapıyı kapatan perde engel oluyor konuşanı görmeye fakat sorumlu birinin seslendiği

anlaşıyor. Önceden belirlenen bir sıraya göre gassallar ikişerli gruplar halinde çağırılıyorlar. Saat tam 09.00 ve üç saatlik maraton başlıyor. Cenazelerin çoğunluğu öğle namazına yetişmesi yani hepsinin yıkanması gerekiyor, bu sebeple gassallar zamanla yarışıyor, ayrıca zaman ilerledikçe hesapta olmayan kaç cenazenin daha geleceği bilinmiyor. Dolayısıyla öğle molasına kadar gassalların hepsini toplu bir şekilde görmek neredeyse imkânsızdır, bazıları görevden çıkarken bazıları yeni girmekte oluyorlar.

Gassallardan biri “Gelecek misin?” diye sesleniyor. Biz de “Evet, istiyorum!” diye cevap verdikten sonra onu takip ediyoruz. Odadan çıkarken koridorda bekleyen cenaze yakınlarının bakışları üzerimizdeyken, içlerinden “Cenazeyi bunlar yıkıyor demek ki” diye geçirdiklerini duyar gibiyiz. Yaşamızın mesleği icra eden gassallara göre daha genç olması da cenaze yakınlarını fazlasıyla şaşırtıyor. Gassalların hazırlanma odasına giriyoruz, o gün izinli olan gassallardan bir tanesinin kıyafetleri bize veriliyor. Kıyafet kasap önlüğünü andıran kalın, su geçirmez bir önlük, ayak bileklerine kadar uzanıyor. Bahçıvan botuna benzeyen botlar, kolluklar, kalın eldivenler ve maske. Bunları giydiğiniz vakit göreve hazırsınız, ya da öyle sanıyorsunuz.

Bir cenaze 1 numaralı kabine getirilmiş, tabutun içinde bekliyor teneşirde. Kabine gassallarla beraber giriyoruz ve cenaze yakınlarını yönlendirdikten sonra cenaze tabuttan çıkarılıp teneşire konuluyor.

“Kim kalacak yıkamaya? KIZI, kardeşi, annesi varsa kalabilir, diğerleri dışarıda bekleyecek. Siz mi kalacaksınız? Tamam.”

Erkeklerle de “15 dakika sonra gelip alabilirsiniz” denildikten sonra kabinin kapısı kapatılıyor ve son hazırlık başlıyor. Bizim stajyer olduğumuzu bildirip yıkamaya katılmamızın bir sakıncası olup olmadığı cenaze sahiplerine soruluyor, izin alındıktan sonra ise yıkamaya geçiliyor. Her şey hızlı ama her şey olması gerektiği gibi yapılıyor. Cenazenin mahrem bölgeleri bir örtüyle kapatılıyor, kıyafetler çıkarılıyor. Ve su dökülmeye başlanıyor. Önce taharet temizliği yapılıyor, daha sonra sünnete uygun şekilde gusül abdesti aldırarak üzere cenazenin sağındaki gassal niyet ediyor ve namaz abdesti gibi abdest aldırarak başlıyor. Biz cenazenin solunda bulunuyoruz ve o abdest aldırırken ona yardımcı oluyoruz. Daha sonra sabunlama kısmına geçiliyor. Herkes kendi tarafındaki uzuvları sabunluyor, birden gassal hanım

“Hadi yüzünü sen sabunla” diyerek sabunlu süngerleri bize uzatıyor. Soğukkanlılıkla denileni yapmak üzere cenazenin baş kısmına yöneliyoruz. Teneşirin ayak tarafında yani kapıya yakın durulduğunda, cenaze yakınlarıyla birlikte yıkamayla gözlemlerken cenazenin baş kısmı görünmüyor. Bu yüzden de yüzün yıkanmasına oradan şahit olmak, normal bir bedenın yıkanmasına şahit olmak gibi hissettiriyor. Ancak baş kısmın görülmesiyle durum farklılaşıyor. Fakat kısa bir süre sonra cenazenin yüzüyle karşı karşıya gelmenin tedirginliği geçiyor ve denileni yapıyoruz. Tıpkı bir bebek yıkar gibi yıkıyor, sarsmadan, ürkütmeden, acıtmadan, bizi izlediğini bilerek yıkıyor teyze.

-“Ğufrâneke yâ Rahmân, Ğufrâneke yâ Rahmân” seslerine bir de abdest duaları karışıyor. Yıkama esnasında kızı olduğunu düşündüğümüz kadın ellerini açıp dua etmeye başlıyor ancak gassal hemen müdahale ediyor:

-“Burada dua etmeyin, burası banyo, burada dua etmek uygun değil, sadece Ğufrâneke yâ Rahmân deyin yeterlidir.”

-“Ğufra... Neydi?”

-“Ğufrâneke yâ Rahmân.”

-“Ğufrân..., ğufra..”

-“...”

Gerisi gelmedi. Kızı o an annesi için edebileceği duayı edemedi. Çünkü dili dönmedi. Belki o anki acıyla söyleyememiştir, belki de o güne kadar o kelimeleri hiç kullanmadığı içindir...

Sabunlamadan sonra durulamaya geçiliyor ve “Buyurun, siz de su dökün” diyerek cenaze yakınlarına tasla su veriliyor. Halk arasında büyük önem arz eden o “su dökme” de gerçekleştikten sonra kurulama ve daha da sonra kefenlemeye geçilebilir. Önceden kesilmiş ve katlanmış kefenlerden alınıp, sırasıyla cenazenin üzerine seriliyor, daha sonra bir kenardan rulo yapılarak katlanıyor. Cenaze bir tarafına yatırılıp rulo cenazenin altına gelecek şekilde yerleştiriliyor. Daha sonra diğer tarafa yatırılıp rulo tutulup açılıyor. Böylelikle cenazeyi kaldırmadan kefen altına serilmiş oluyor.

-“Dünya fani ahiret baki, tüm haklarınızı helal ediniz.”

-“Helal olsun.”

-“Allah’ım onu bizden bizi ondan şikâyetçi eyleme. Teyze yolculuğun hayırlı olsun, cennette annelerimize komşu olasın, günahların affolunsun.”

Cenazenin baş ve ayak kısmına düğümler atılıyor, taşınması kolay olsun diye de bel kısmından bir şerit geçilip bağlanıyor. Artık hazır.

Kapı açılıyor, “X kişinin yakınları, cenazeniz hazır.” Erkekler içeri girip cenazeyi tabuta yerleştiriyorlar. Daha sonra tabutun üstüne yeşil bir örtü seriliyor ve ölüm herkese tekrar kendini hatırlatıyor: “Her canlı ölümü tadacaktır.” Cenazenin bir kadın olduğu anlaşılması adına tabutun baş kısmına bir yazma ve yıkama esnasında kimin yıkandığı belli olsun diye kapıya asılan o “pembe” kart tabuta zımbalanıyor. Teyzenin yakınları götürüyor tabutu, güç yetiremediklerinde ise diğer cenazelerin yakınları cenazeyi taşımak için yardıma koşuyorlar.

Tam olarak 15 dakika. Bir insanı son yolculuğuna uğurlamak için tam olarak 15 dakika yetiyor ve her bir tabut gasilhaneden uzaklaşırken bir hikâye de son bulmuş oluyor. Teyzenin yüzü de gidiyor, ismi de. Ne vefat edenin ölüm sebebi kalıyor o kabinde, ne de kızının dua edemeyişi. Hepsi teyzeyle beraber uzaklaşıyorlar. Bizde daha teyze köşeyi dönmeden evvel, sonraki cenazeye hazır olsun diye kabini temizlemeye başlıyoruz. Kullanılmış ve yıkanması gereken havluların konulduğu sepeti alıyoruz, ağır olan sepeti kolayca çekebilmek için kenarına kumaş bağlanmış, oradan tutup sepeti çekerek makinelerin olduğu odaya gidiyoruz. Cenazelerini bekleyenlerin arasından geçerek gidiyoruz, bakışların üzerimizde olduğunu hissederek gidiyoruz... “bu işi nasıl yapıyorsunuz? Ben çok korkuyorum, anneannem vefat etti ben de biraz görüp ibret almak için yanında geldim” diyen bir cenaze yakını geliyor aklımıza...

Kabin hazır sıra tekrar bize gelene kadar dinlenme vakti. Gassal odasına dönüyoruz.

-“Çay koydum, afiyet olsun.”

-“Pırasa yemeğini nasıl yapayım? Emin olamadım.”

-“Benim okunacak cüzüm var, onu okuyayım.”

İyi ama yıkadığımız teyze yan tarafta duruyor hala, gitmedi. Siz biraz önce kurtlanmış cenaze yıkamadınız mı? Peki ya siz, intihar eden bir kızı kefenlemediniz mi 5 dakika önce? Bu nasıl oluyor? Nasıl yemek yiyeceğiz, nasıl hayata devam

edeceğiz bunları yaşadıkdan sonra?” diye içten içe sessizce düşünmeye ve sorgulamaya başlıyoruz.

-“Şeker alır mısın?”

-“Yok teşekkür ederim” deyip çayımızı içip, yemeğimizi yiyoruz.

İşte tam bu noktada şu sorular zihnimizi kurcalıyor: Bu insanlar nasıl oluyor da sürekli ölüme şahit olup normal bir şekilde hayatlarına devam edebiliyorlar? Kendilerini ölüme hazırlıyorlar mıydı?

Ölüm herkes tarafından bilinen ve bazen üzerinde düşünülen bir süreçtir. Nitekim ölümden ibret alınması gerektiğini bildiren Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmaktadır: "Ben sizi kabirleri ziyaretten men etmişim. Artık onları ziyaret edebilirsiniz. Çünkü onlar size ahireti hatırlatır."¹Hayat ve ölüm birbirlerini tamamlayan ve anlamlı kılan iki hakikattir. Nitekim İslam’da ölüm ve sonsuz hayatı düşünmek ve ona hazırlanarak bu dünyada yaşamak tavsiye edilmektedir.

Ölümün soğuk yüzünü her gün görmeye vesile olan mesleklerin başında gassallık yer almaktadır. Her ne kadar ölüm anına şahit olmasalar da gassalların ölümle çalıştıklarını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Literatüre bakıldığında özellikle ölüm psikolojisiyle ilgili çalışmalarda gassallara çok az değinildiği görülmektedir. Yapılan araştırmaların bazıları ise teoriye dayalı ve/veya batı literatürü üzerinden yapılmış çalışmalardır. Bu yüzden biz dini bir vazife olan cenaze yıkama işleminden yola çıkarak gassalların iç dünyalarını kendi ifadeleriyle değerlendirmenin önemli ve yapılması gereken bir çalışma olduğu kanaatine vardık. Bu amaçla tezimizde nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat yönetimini tercih ettik. Elde ettiğimiz verileri ise betimsel analize tabi tuttuk. Gassalların ölüm algıları, dindarlıkları ve dini başa çıkma yöntemleri 10 tema ve birçok alt temaları ışığında ele aldık.

Çalışmada cevaplanmaya çalışılan sorular ise şu şekildedir:

- Gassalların mesleğe başlama motivasyonu/motivasyonları nedir/nelerdir?

¹Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, **es-Sünen**, Ebvâbu’l-Cenâiz 8/60, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Muhammed FuâdAbdulgâkî, İbrâhîmAtve, 5 c., Mısır, ŞeriketüMektebeti ve Matba’atiMustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1975, C:III, s. 361, Hadis no: 1054.

- Gassalların aile ve sosyal çevrelerinin mesleklerine bakış açıları ve tepkileri nelerdir?
- Gassalların mesleklerinden beklentileri nelerdir?
- Gassalların mesleklerinde geçirdikleri evreler nelerdir?
- Empati ve merhamet duygusu gassallığı nasıl şekillendirmektedir?
- Gassalların dini sorumluluk bilinci var mıdır ve nasıldır?
- Gassalların ölüm algıları nasıldır?
- Ölü yıkamak insan psikolojisini nasıl etkilemektedir?
- Meslekleri gassalların dindarlıklarını nasıl etkilemektedir?
- Gasilhanede gassallara yönelik psikolojik destek nasıl sağlanmaktadır ve gassalların psikolojik destek ve manevi danışmana yönelik düşünceleri nelerdir?

Araştırma İstanbul'da bir gasilhanede gassallık yapan 9'u kadın ve 4'ü erkek olmak üzere 13 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaş aralığı 31 ile 57 arasındadır. Ayrıca araştırma 2019 yılı içerisinde aktif olarak görev yapan gassallar üzerinde yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. ÖLÜM ve ÖLÜM ALGISI

Bir canlının fiziksel ve zihinsel süreçlerinin geri dönülmeyecek şekilde durması olarak açıklanan ölüm¹, her ne kadar basit bir olgu olsa dahi tarih boyunca gizemli olma özelliğini hiç kaybetmemiştir. Bu gizemin sebebi ise insanın ölümü - ölüm eşiği deneyimi (near death experience) diye isimlendirilen özel ve nadir görülen tecrübeyi saymazsak-deneyimlemesinin imkânsız oluşudur. Bu durum ölüme yukarıda verilen anlam dışında bir de spekülâtif anlam kazandırmıştır.

Ölümün ikinci soyut anlamı genel olarak inanç ile ilgili, hatta daha açık ifade etmek gerekirse ahiret inancının varlığı veya yokluğuyla ilgili olduğu söylenebilir. Her ne kadar bu anlam iki genel kategoride değerlendirilebilme imkânını taşısa dahi dinden dine ve insandan insana ölümün birçok farklı anlam tonları mevcuttur. Örneğin, genel olarak ahiret inancı içeren dinler ve mensupları tarafından ölüm hayatın devamı, yeni bir başlangıç ve/veya dünyevi hesapların görüleceği yerin giriş kapısı olarak değerlendirilebilirken, reenkarnasyon inancı içeren dinler ve mensupları tarafından tekrar başa dönüş olarak hatta bir ateist için yokluk ifade edebilmektedir.

Peki, ölümün bir dine müntesip insanlar arasında sabit ve ortak bir anlam ifade ettiğini söylemek mümkün müdür? Aynı dine mensup olsalar dahi insanların ölüm algıları yalnızca dini inançları tarafından belirlenmemektedir. Örneğin, batı tarihinde ölüme yüklenen anlamları araştıran araştırmacıların tespitlerine göre,²¹ yüzyıldaki batılı insanların ölüm ile ilgili yaklaşımları ve ona yükledikleri anlamlar atalarının yaklaşımları ve ona yükledikleri anlamlardan farklıdır.² Ortaçağda batıda ölüm bir rituel/tören olarak görülürken bugün kaçınılması gereken bir durum olarak algılanmaktadır.³ Dolayısıyla da batı toplumunda ölüm algısı değişikliğe uğramış ve beraberinde hayata/yaşama verilen anlamı da değiştirmiş bulunmaktadır. Artık ölüm genel olarak batıda doğal bir fenomene dönüşmüştür.⁴

İslami düşüncede ise tıpkı ortaçağ batısında “ruhun bedenden ayrılması” olarak tanımlanan ölüm, tıbbın ilerlemesiyle birlikte sınırları daha net bir şekilde

¹American Psychological Association, **Dictionary of Psychology**, <https://dictionary.apa.org/death> (25.02.2021).

², Faruk Karaca, “Ölümle İlgili Davranış Örüntüleri Açısından Modern batı ve Türk İslam Kültürü”, **A.Ü.T.A.E.D.**, C.12, s. 65-76, 1999, s. 65-66.

³**A.e.**, s. 66-67. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca Bkz.: Philippe Aries, **Batılının Ölüm Karşısındaki Tavırları**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, Gece Yayınları, 1991, s. 3-25.

⁴ Hayati Hökelekli, **Ölüm: Ölüm Psikolojisi ve Din**, 2. Baskı. İstanbul, DEM Yayınları, 2017, s.24.

çizilmeye çalışılmıştır. Örneğin fıkhi anlamda bir kişinin ölü olarak nitelenmesi için spekülatif olan “ruhun bedenden ayrılması” tanımına, geri dönüşümsüz bir şekilde solunumun ve kalbin işlevinin durması veya aynı şekilde beynin fonksiyonlarının son bulması durumları da ilave edilmiştir.⁵

Ölüme yüklenen anlamların kaynaklarının genel olarak dinler ve inançlar olduğunu söyleyebiliriz, fakat bunlar ona yüklenen anlamların yegâne kaynakları değildir. Nitekim bir insanın ölüme verdiği anlamı yaşadığı yüzyıl, coğrafya, etkilendiği kültür, hayat kalitesi, eğitim seviyesi gibi farklı birçok parametre etkilemektedir.⁶ Örneğin kötü şartlar veya savaş ortamında yaşayan kişiler ölümü bir kurtuluş olarak tanımlayabilirken, zengin ve refah içinde yaşayan kişiler ölümü bir men ya da alıkoyulmak olarak tanımlayabilirler. Her iki kategorideki bireylerin ortak bir ahiret inancı veya ortak bir din paylaşımları onların ölüm algılarının aynı olması için yeterli değildir.

Son olarak ölüme yüklenen anlamın kişinin etrafında ölenlerin öldükleri ortam ile bir bağı da olabilir. Biz bu faktörün kişinin ölüme yüklediği anlamda etkin olduğunu düşünmekteyiz.⁷ Geçmişte genel olarak kişinin ölümü evinde sevdiği kişilerin yanında gerçekleşirken, günümüzde ve özellikle batıda kişinin ölümü hastanelerde (çoğu zaman yalnız) gerçekleşmektedir.⁸ 2008 yılında yapılan bir çalışmaya göre Amerika Birleşik Devletleri’nde vefat eden kişilerin %20 - %24’ü huzur evlerinde vefat etmişlerdir.⁹ Fransa’da da 2012 yılında huzur evi sakinlerinden %25,4’ü hastanede vefat etmişlerdir.¹⁰ Bu rakamlar her ne kadar güncel olmasa da bulunduğumuz yüzyılda ve özellikle covid-19 döneminde birçok insanın hayatlarının son evrelerini yalnız geçirdiklerini ve birçoğunun ölümünün hastanelerde tek başına gerçekleştiğini tahmin edebiliriz. Sosyal bir varlık olan insanın ölümünün yalnız başına veya sevdiklerinden uzakta olması hayatta kalanlar açısından ölümün

⁵ Hüseyin Esen, “Ölüm”, **D.İ.A.**, C:XXXIV, s. 38-40, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2007, s.38.

⁶ Farklı toplumlarda ölüm algıları üzerine daha ayrıntılı bir çalışma için Bkz.: Herman Feifel, “Attitudes Toward Death in Some Normal and Mentally III Populations”, **The Meaning of Death**, Ed. Herman Feifel, A.B.D., Mc. Graw-Hill Book Company, 1959, s. 114-130.

⁷ Karaca, **a.g.e.**, s. 65.

⁸ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca Bkz.: **A.e.**, s. 65-66.

⁹ Todd H. Goldberg, Andres Botero, “Causes of Death in Elderly Nursing Home Residents”, **Journal of the American Medical Directors Association**, C. 9, No:8, ss. 565-567, 2008, s. 565.

¹⁰ Lucas Morin, Krisitna Johnell, Régis Aubry, “Variation in the Place of Death Among Nursing Home Residents in France”, **Age and Ageing**, C.: 44, No:3, s. 415–421, 2015, s. 415.

soğukluk, yalnızlık, boşluk, yok oluş veya terk edilmişlik olarak algılanmasına yol açabilmektedir.¹¹ Ölüme, ölünün yakınları/sevenleri açısından bir kaybediş, sevilenin sonsuza denk yok oluşu gibi olumsuz anlamlar da yüklenilebilmektedir.¹²

Velhasıl, ölüme tıbbi olarak tek ve herkesin kabul ettiği bir anlam verilebilirken, yukarıda özetlemeye çalıştığımız faktörleri dikkate aldığımızda ise aslında her insanın ölüm algısının kendine has olduğunu, hatta bir insanın hayatında karşılaştığı durumlara göre kendisinde farklı ölüm algılarının oluşabileceğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla ölüm insanın iç dünyasında mutlak tek bir anlam ifade etmemektedir. Peki, her gün ölümlerle çalışan gassallarda bu durum aynı mıdır? Yoksa onların mesleklerinden dolayı tek bir ölüm algıları mı vardır?

1.2. GASSALLIK MESLEĞİ

Kelime anlamı olarak “ölü yıkayıcı”¹³ olarak açıklanan gassal, Arapçadan Türkçe’ye geçiş yapmış bir kelimedir. Arapçada yıkama (غسل) fiilinden türeyen ve genel olarak “yıkayan” anlamına gelen gassal kelimesinin kavramsal anlamı ölü yıkayan¹⁴ hatta bunu meslek olarak yapan kişidir. Böylelikle gassal denildiğinde sadece ölü yıkayan kişiden bahsedildiği anlaşılmaktadır. Fakat gassalların yaptıkları işin basit herhangi bir yıkamadan ibaret olmaması “gassal” kelimesini sadece “ölü yıkayıcı” olarak ifade edilmesinin eksik olduğunu göstermektedir. Nitekim onların ölüleri yıkama şekilleri İslam dininin öğrettiği bir yıkama şeklidir ve ölü yıkadıktan sonra gassallar kefenleme işlemini de yapmaktadırlar. Dolayısıyla gassal mesleğinin en kâmil tanımı şu şekilde yapılabilir: Cenazeleri İslami cenaze yıkama usullerine göre yıkayan ve kefenleyen kişidir.

Yıkama esnasında gassallar tarafından gerçekleştirilen her fiilin tamamen İslam dinine dayandığı söylenebilir. Örneğin cenazenin belli bir usule göre yıkanması, cenazeye gusül abdestinin aldırılması, onun mahremiyetine özen

¹¹ Faruk, a.g.e., s. 65-67.

¹² Hökelekli, a.g.e., s.25.

¹³ Türkiye Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr>, (27.02.2021).

¹⁴ <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/gassal> (27.02.2021)

gösterilmesi, yıkama esnasında duaların okunması, kefenlemenin belli bir sırayla özenerek yapılması vs.¹⁵

Cenaze yıkama işlemi dini bir vecibedir (farz-ı kifayedir¹⁶)ve Hz. Peygamber(sav) tarafından öğretildiği şekliyle asırlardır aynı şekilde uygulan gelmiştir. İslam kültüründe cenazenin yakın çevresinden biri tarafından yıkanılması tavsiye edilmişse de¹⁷ zamanla bu tavsiyeden uzaklaşmış ve bu işi meslek olarak yapmak üzere gassallar ortaya çıkmıştır. Özellikle de şehirleşme ve modern dünya bu mesleğin tam zamanlı yapılmasını yani bir başka ifadeyle polis, itfaiyeci, doktor gibi bir meslek haline gelmesini zaruri kılmıştır. Günde yüzlerce, hatta bazı şehirlerde binlerce insanın vefat ettiği düşünülürse gassallığın gönüllü bir meslek olarak devam etmesi yapılacak işlemlerde ciddi aksaklıklar da getirecektir, dolayısıyla mesaili ve ücretli bir meslek haline gelmesi modern dünya şartları açısından kaçınılmaz ve doğaldır. Buna mukabil köy/kasaba gibi küçük yerleşim alanlarında cenazeyi yıkama işlemleri yakın çevre tarafından yapılmasına olanak sağlanmakta ve her ne kadar kadrolu devlet memuru gassallar mevcut olmasa da buralarda gönüllü gassalların varlığı söz konusudur.

Kısaca dünya tarihine bakıldığında, muhtemelen her toplumda ve toplumdaki ölüm algısına ayrıca toplumun inancına bağlı olarak ölen kişi üzerinde farklı ritüeller yapılmıştır/yapılmaktadır.¹⁸ Hz. Peygamber(sav)’den önce cahiliye dönemiyle ilgili yapılan araştırmada İslam geleneğindeki benzer şekilde Cahiliye Araplarında da yakınları tarafından cenazelerin yıkandıkları tespit edilmiştir.¹⁹ Aynı şekilde Yahudi geleneğinde Müslümanların uygulamalarına benzer şekilde cenazenin mahremiyeti

¹⁵ Örneğin Türkiye cumhuriyeti Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı’nın resmi web sayfasında cenazenin nasıl kefenleneceğine dair bilgiler mevcuttur Bkz.: <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/351/cenaze-nasil-kefenlenir--cenaze-kefenlenmeden-elbisesiyle-gomulebilir-mi-?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn5PJ8DgFEAoa2xtNuyterRk%3d> (27.02.2021).

¹⁶ Mehmet Şener, “Cenaze”, D.İ.A., C:VII, s. 354-357, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1993, s. 355.

¹⁷ Şener, A.e., s. 355.

¹⁸ Farklı dinlerde cenaze ritüelleri için Bkz. Kürşat Demirci, “Cenaze”, D.İ.A., C:VII, s. 353-354, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1993; Isabelle Lévy “Les Rites Funéraires dans les Différentes Religions”, https://www.anfh.fr/sites/default/files/fichiers/les_rites_funeraires_dans_les_differeentes_religions.pdf (27.02.2021).

¹⁹ M. Mahfuz Söylemez, “Cahiliye Araplarının Ahiret İnancı”, s. 9-49, Ed. M. Mahfuz Söylemez, 1. Baskı, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2016, s. 11.

dikkate alınarak dini sözler eşliğinde ölünün bedeni “tahara” adı verilen bir ritüelde su ile arındırılmaktadır.²⁰

Batı tarihine bakıldığında ise farklı uygulamalar göze çarpmaktadır. Örneğin antik Mısır’da meşhur bir uygulama olan mumyalama tekniği muhtemelen toplumların birbirini etkilemesi sonucu batıda da zamanla kullanılmaya başlanmıştır.²¹ Özellikle önemli şahsiyetlerin muhafaza edilmesi isteği²² batılıları bu yönetime sürüklemiş, fakat tıbbi teknolojinin gelişmesiyle beraber mumyalama tekniği yerini farklı yeni tekniklere bırakmıştır.

Tarihi milattan önceye dayanan ancak modern dönemde sistemleşen “cenaze makyörlüğü” tıpkı mumyalama gibi ölüme karşı koyma, bedeni ölümsüzleştirme isteği sonucu doğmuştur. Köken olarak Yunancadan gelen Thanatos: ölüm veya ölüm Tanrısı, praxis: eylem “thanatos-praxis” kelimesi, yapılan işlem neticesinde cenaze makyörlüğü olarak karşılık bulmaktadır. Aslen cenaze üzerinde yapılan her işlemi kapsayan bu teknik modern dönemde, özellikle Fransa’da cenazeyi ziyarete gelenlere sunmaya ya da hazırlamaya yönelik yapılan işlemin adı olmuştur. Kültürel bir seremoni olan cenazenin kişiler önünde sergilenmesine hazırlık için yapılan bu işlemler cenaze makyörü olarak çalışan ve bu mesleğe sahip olan kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir.²³ Kişinin ölümden sonra ailesinin isteği üzerine gelen makyörler cenazenin temizlenmesi/yıkanması, her türlü çürümeye karşı damarlara ilaç enjekte edilmesi, bu ilacın tekrar boşaltılması, cenazeye makyaj yapılması gibi bir dizi işlem gerçekleştirmektedir.²⁴ Onların uygulamalarında tıpkı cenaze yıkama işlemi gibi ölüyü temizleme veya yıkama işlemi gibi bazı benzerlikler görülmektedir. Ancak cenaze makyörleri ile gassallar arasındaki en temel fark, gassalların cenazeye hizmet ederken cenaze makyörlerinin cenaze yakınlarına hizmet ediyor olmalarıdır.

²⁰Michel Gugenheim, **Les derniers Devoirs: Le Rituel Juif du Deuil**, y.y., Consistoire: Communautés Juives Paris Ile de France, t.y., s. 7-8, <https://www.consistoire.org/pdf/Avelout%20-%20Guide%20des%20lois.pdf> (27.02.2021). Yahudilerin cenaze yıkamalarına dair uygulamaları birçok Fransız cenaze işlemleri sitelerinde de anlatılmaktadır.

²¹Nitekim Mısırlılarla meşhur olan mumyalama uygulaması Amerika kıtasında İnkalar tarafından da uygulanmaktaydı ve onların dışında ortaçağda Avrupa’da antik Yunan ve Roma İmparatorluğunda da mumyalama mevcut idi. Pierre Marie Claude Parcelly, **Etudes Historique et Critique des Embauments avec Descriptions d’une Nouvelle Méthode**, Paris, G. Mason, 1891, s. 18-67.

²²Örneğin Fransa kralı Louis XVI (1774-1792) vefatı sonrasında mumyalanmıştır. Bkz. : François Ribes, **Histoire de l’Ouverture et de l’Embaument du Corps de Louis XVIII**, Paris, Imprimerie de Plasan, 1834.

²³<https://www.cairn.info/revue-etudes-sur-la-mort-2013-1-page-13.htm> (25.02.2021).

²⁴<https://www.cidj.com/metiers/thanatopracteur> (25.02.2021).

Bu çalışmada yer verilen mesleki zorluklara bakıldığında ise cenaze makyörlüğünün de psikolojik olarak zor bir meslek olduğu ve bununla baş etmek için duygusal ve psikolojik istikrar gerekeceği anlaşılabacaktır.²⁵

Ölen kişi üzerinde yapılan işlemlerin bir diğeri ise cenazeyi yakma işlemidir. Son zamanlarda özellikle Batı’da artış gösteren bu tercihin altında yatan birçok sebep vardır. Hristiyanları bu konuda cesaretlendirmeyen ancak 1963 tarihinde cenaze yakma yasağını kaldıran Vatikan bu eğilimi şekillendirdiği düşünülmektedir. Protestan inancına göre ölünün fiziken muhafaza edilmesi zorunlu değildir, bu nedenle Protestan halkın fazla olduğu ülkelerde (örn. Danimarka, İsviçre) cenaze yakma işlemi oranı (%80) diğer Hristiyan toplumlarına göre oldukça yüksektir. Fransa örneğine bakıldığında 1975 yılında 7 adet krematoryum bulunurken günümüzde sayıları 180’i aşmaktadır. Toprağın olumsuz özellikleri (örn. karanlık, pis, kurtlu) karşısında ateşin ışığı ve aydınlığı sembolize ettiği gerekçesiyle kişilerin bu ritüele yöneldiği düşünülmektedir. Aynı zamanda geride kalan ailelerine mezarın bakımı, onarımı gibi konularda yük olmamak adına yakılmayı tercih ettikleri bildirilmiştir.²⁶ Yine aynı şekilde Fransa çapında yapılan bir araştırmaya göre 1970 yılında vefat edenlerin sadece %0,32’si yakılırken 2016 yılında bu rakamın %36,03 yükseldiği tespit edilmiştir.²⁷

Kişileri yakılmaya yönlendiren bir diğeri sebep ise ekonomik kaygılardır. Fransa’da klasik bir cenaze töreni (mezarlıkta yer ücretiyle beraber) ücreti 2500 Euro civarındayken krematoryumda cenaze yakma ücreti sadece 470 Euro olarak tespit edilmiştir.²⁸

Batı’ya sıçrayan cenaze yakma ritüelinin kökeni araştırıldığında başta Hinduizm ve Budizm olmak üzere bazı dinlerin bu eylemi gerçekleştirdiği görülmektedir. Budizm’de ölmek üzere olan kişinin ruhu reenkarnasyona hazırlanır, bir kişi gerekli anlarda elini ruhunu çıkışını kolaylaştırmak adına ölmek üzere olan kişinin baş kısmına koyar. Daha sonra ruhun oradan ayrılması için mekanın

²⁵<https://sante.journaldesfemmes.fr/fiches-sante-du-quotidien/2623131-thanatopracteur-definition-emploi-metier-formation-salaire-devenir/> (25.02.2021).

²⁶<https://www.leparisien.fr/amp/societe/les-francais-preferent-maintenant-la-cremation-a-l-inhumation-01-11-2018-7932726.php> (13.03.2021)

²⁷<http://www.association-nationale-crematiste.fr/resources/Cremation+en+France+-+Statistiques+-+2016.pdf> (13.03.2021)

²⁸<https://amp.lepoint.fr/2344698> (13.03.2021)

penceresi açılır. Kişi vefat ettiğinde 3 gün cenazeye dokunulmaz. Daha sonra cenaze yıkanıp ve giydirildikten sonra bazıları gömülür bazıları ise yakılır.²⁹

Benzer şekilde Hinduizm’de reenkarnasyon inancı gereği ölüm; daha iyi bir halde dirilmek üzere geçiş olarak kabul edilmektedir. Yakılma esnasında ruhun bedenden çıktığı inanılır. Son olarak ise küller bir akarsuya serpilir.

1.3. BAŞA ÇIKMA/DİNİ BAŞA ÇIKMA

Yaşam boyunca insan farklı durumlarla karşılaşmaktadır, kişiyi olumlu etkileyen “güzel şeyler” olabileceği gibi tam tersi olaylarla karşılaşmalar da muhtemeldir. Bu olaylar doğal afetler, ölüm, kaza ve kayıp gibi uzunca sıralanabilir.. İnsanın hayatında çoğu zaman şok etkisi yaratan bu olayları sağlıklı atlatabilmek için yıllarca farklı teknikler kullanılmıştır. İnsanların bu durumları atlattırken nelere ihtiyaç duydukları ve nasıl atlattıkları araştırmalara konu olmuştur. Başa çıkmanın psikoloji alanındaki anlamı; kişinin karşılaştığı bir durum karşısında stres ve olumsuz duyguları yönetmek veya azaltmak amaçlı kullandığı bilişsel ve davranışsal stratejileri kullanmasıdır.³⁰

Yukarıdaki tanıma göre kullanılan stratejilerin dine dayalı olması veya dini bir yapıya sahip olması ise dini başa çıkma olarak adlandırılmaktadır.³¹ Dini başa çıkmanın birçok şekli vardır: Allah’ın olumsuzluğu bitirmesi beklenebilir, motivasyon kaynağı olabilir, Allah’a yönelmeyi sağlayabilir vs.. Bunun temel sebebi ise dinin çok yönlü olmasıdır.³² Kişilerin dini inançlarına eğilmeleri hem bizzat sorunla hem de bu sorunun yol açtığı duygularla baş etme isteğiyle olabilir.³³

²⁹Isabelle Lévy, “Les Rites Funéraires dans les Différentes Religions“, https://www.anfh.fr/sites/default/files/fichiers/les_rites_funeraires_dans_les_differentes_religions.pdf (13.03.2021)

³⁰American Psychological Association, **Dictionary of Psychology**, <https://dictionary.apa.org/coping> (27.02.2021); <https://www.psikolojisozlugu.com/coping-basa-cikma> (27.02.2021).

³¹ Konuyla ilgili ayrıntı bir çalışma için Bkz.: Süleyman Abanoz, “Türkiye’de Yapılan ‘Dini Başa Çıkma’ Konulu Araştırmalar Hakkında Bir Değerlendirme”, **Eskiyeni**, C.:40, s. 407-429, 2020, s. 410-413; Selma Eryücel, “Yaşam Olayları ve Dini Başa Çıkma”, **Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara, 2013, s. 4-17.

³² Halil Ekşi, “Başa Çıkma, Dini Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı arasındaki ilişki Üzerine Bir Araştırma”, **Doktora Tezi**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bölümü, 2001, s.28

³³ Ekşi, a.g.e., s.42.

Dini başa çıkma yöntemi olarak en sık karşılaşılanlar ise şunlardır: dua (dini başa çıkmada başlangıç noktası kabul edilir), namaza başlama, cemaatle namaz vs. Burada önemli bir nokta ise başvurulan yöntemlerin olumlu ve olumsuz olarak kategorize edilmesi gerektiğidir. Nitekim olumlu dini başa çıkma kişinin Allah’la emniyetli ve diğerleriyle güvenli bağ oluşturmaya bağlıken, olumsuz dini başa çıkma ise kişinin diğer kişilerle anlaşmazlığını içermektedir.³⁴

³⁴ Veysel Uysal, Ayşe Kaya Göktepe, Sema Karagöz, Melike İlerisoy, “Dini Başa Çıkma İle Umut, Hayat Memnuniyeti ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki Etkileşim Üzerine Bir Araştırma”, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.52, s.139-160, 2017, s.140.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu çalışmada, gassalların ölüm olgusunu nasıl değerlendirdikleri, ölümlerle birlikte nasıl çalıştıkları ve mesleklerinin hayatlarına ve psikolojilerine nasıl etki ettiği, psikolojilerinin mesleklerini icrada nasıl bir etkisinin olduğu, dindarlıklarının mesleği seçme ve sürdürmedeki etkisi, mesleklerinin dini inanç ve yaşantılarına etkisi gibi bir dizi meselenin ele alınması amaçlanmıştır, kısacası gassallık mesleği din psikolojisi bağlamında araştırılmıştır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu teknik sosyal bilimlerde en fazla kullanılan yöntemler arasındadır. Bu yöntem genelde bir konu hakkında fikirlerin ve duyguların öğrenilmesi için kullanılmaktadır. Katılımcıların kendilerini en güzel şekilde ifade edebilmeleri, dolayısıyla kişilerin fikirlerine, duygularına ve hissettiklerine en doğru şekilde ulaşmak hedeflenmiştir.¹

Araştırmacı tarafından görüşme öncesi belirlenen sorulardan yola çıkarak görüşme esnasında gerekli görülen yerlerde alt sorular katılımcı gassallara yöneltilmiş, dolayısıyla görüşme tekniklerinden yarı yapılandırılmış olanı tercih edilmiştir.

2.2. KATILIMCILAR

Örneklem yöntemi olarak amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Buna göre araştırmaya başlamadan önce araştırılacak ölçütler araştırmacı tarafından belirlenmiştir. Ölçütlerden biri araştırmanın katılımcıların herhangi bir gasilhane görevlisi değil, gassallık mesleğini icra etmekte olan gassallar olmasıdır. Diğer ölçüt ise en az 1 yıl mesleki tecrübesi bulunmasıdır. Öte yandan araştırma İstanbul'da görev yapan gassal katılımcılarla sınırlandırılmıştır.

¹ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 10. Baskı, 2016, Ankara, Seçkin Yay., s.120-129.

Bu sınırlamanın nedeni, araştırmacının bu örnekleme olan ulaşım kolaylığının yanı sıra, İstanbul gibi nispeten yaşam mücadelesi ve rekabetin daha sert, ilişkilerin yüzeysel, lüksün daha belirgin olduğu büyük bir metropolde ölüm gibi kaçınılan bir olguyla iç içe olma tecrübesinin daha çok merak edilmesidir.

İl geneline bakıldığında İstanbul'da 8 ayrı bölgede cenaze yıkama hizmeti verilmektedir. Her bölgede 2 gasilhane olmak üzere toplamda 16 gasilhane vardır. Her gasilhanede gündüz ve gece görevlisi olmak üzere 12 kadın ve 12 erkek gassal görev almaktadır. Dolayısıyla İstanbul'da 192'si kadın ve 192'si erkek toplam 384 gassal çalışmaktadır. Bu sayılar gasilhaneden gasilhaneye farklılık gösterebilmektedir. Araştırma bu gasilhanelerden bir tanesinde yapılmıştır. Kendilerine söz verildiği üzere ve gizlilik esasına uymak adına, katılımcıların bağlı oldukları kurum ve gasilhanenin ismi bu çalışmada zikredilmeyecektir. Araştırmacı, çalışmasını gerçekleştirdiği söz konusu gasilhanenin müdürü ile bizzat kendisi görüşmüş, gasilhanenin ve gassalların isminin anonim kalması şartıyla gassallar ile görüşme yapılabileceğine dair sözlü izin almıştır. Dolayısıyla araştırmacı gasilhanenin anonim kalması adına yazılı bir izin beyan edememektedir.

Çalışmanın katılımcı grubu 9'u erkek 4'ü kadın toplam 13 gassaldan oluşmaktadır. Gassallar 31-57 yaş aralığındadırlar ve yaş ortalamaları 43,61'dir. Katılımcıların 11'i evli, 2'si boşanmış olup bekar katılımcı bulunmamaktadır. Ayrıca sahip oldukları çocuk sayısı 1-4 arasında seyrederken ortalama 2,46'dır.

Eğitim durumlarına bakıldığında kadın katılımcıların 2'si ilkökul ve 2'sinin ortaokul mezunu olduğu, erkek katılımcıların ise 1'inin ilkökul, 6'sının lise (3 gassal özellikle İmam Hatip Lisesi olarak belirtmiştir), 1'inin önlisans (İlahiyat) ve 1'inin üniversite(İslami İlimler) mezunu oldukları görülmektedir. Katılımcıların tümü sosyo-ekonomik durumlarını orta olarak ifade etmişlerdir. Ayrıca 11 katılımcı hayatlarının çoğunu büyük şehirde, 2'si köyde geçirmiştir.

Gassalların mesleki deneyim süreleri 2 ile 16 sene arası değişmekte olup ortalaması 6,3 sene olarak hesaplanmıştır.

Araştırmaya katılan gassalların demografik özelliklerini öğrenebilmek adına her görüşme öncesinde kendilerine sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar neticesinde de aşağıda yer alan "Katılımcı Kişisel Bilgi Tablosu" oluşturulmuştur.

Tablo 1: Katılımcıların Kişisel Bilgi Tablosu

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Medeni hali / Çocuk sayısı	Eğitim	Sosyo ekonomik durumu	En uzun süre yaşadığı yer	Meslekt e geçen süre (sene)
GASSAL 1 (KG1)	Kadın	48	Evli 2	İlkokul	Orta	Büyükşehir	4
GASSAL 2 (EG2)	Erkek	51	Evli 2	Lise	Orta	Büyükşehir	6
GASSAL 3 (KG3)	Kadın	57	Boşanmış 3	Ortaokul	Orta	Büyükşehir	7
GASSAL 4 (EG4)	Erkek	45	Evli 4	Lise	Orta	Büyükşehir	7
GASSAL 5 (EG5)	Erkek	36	Evli 1	Lise	Orta	Köy	5
GASSAL 6 (KG6)	Kadın	46	Evli 4	İlkokul	Orta	Büyükşehir	12
GASSAL 7 (EG7)	Erkek	41	Evli 4	Ön Lisans	Orta	Köy	8
GASSAL 8 (KG8)	Kadın	40	Boşanmış 2	Ortaokul	Orta	Büyükşehir	3
GASSAL 9 (EG9)	Erkek	45	Evli 2	İlkokul	Orta	Büyükşehir	5
GASSAL 10 (EG10)	Erkek	40	Evli 2	Lise	Orta	Büyükşehir	2.5
GASSAL 11 (EG11)	Erkek	31	Evli 2	Lise	Orta	Büyükşehir	2
GASSAL 12 (EG12)	Erkek	49	Evli 3	Üniversite	Orta	Büyükşehir	5
GASSAL 13 (EG13)	Erkek	38	Evli 1	Lise	Orta	Büyükşehir	16

2.3. VERİ TOPLAMA ARACININ OLUŞTURULMASI

Araştırmacı, araştırma sorularından yola çıkarak görüşmeler öncesi gassallara birçok alt soru hazırlamıştır. Soruların hazırlanmasında araştırmacının gassallık stajı yapması nedeniyle ortamdaki psikolojik ve dini duruma olan vukufiyeti avantaj sağlamıştır.

Sorular liste halinde alanında bir uzman akademisyene sunulmuş, sorular tartışıldıktan sonra bir form oluşturulmuştur. Hazırlanan soruların anlaşılabilirliğini test etmek ve aralarındaki tutarlılığı tespit edebilmek adına ise sorular 2 gassala yöneltilmiştir. Söz konusu gassallar ile görüşme esnasında anlama açısından sıkıntı yaşanan soruların yanı sıra, sorulması ve sorulmaması gereken konular araştırmacı tarafından tespit edilmiş ve uzman eşliğinde gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Nihai formun uygulama esnasında yeterli ve uygun olduğu, katılımcıların teyidiyle belirgin hale gelmiştir.

2.4. VERİLERİN TOPLANMASI

Daha önce de değinildiği üzere görüşmeler öncesi gasilhane yetkilisinden gerekli izinler sözlü bir şekilde alınmış, gassalların mesai saatleri ve görev yoğunlukları göz önünde bulundurularak müsait oldukları zamanlarda onlarla gasilhanede görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Araştırmacı, gassalların izin günlerine denk gelmesi veya ruhsal olarak o gün görüşme yapmak istemiyor olmaları gibi sebeplerle karşılaştığı vakit, görüşmeler daha ileri tarihlerde gerçekleştirilmek üzere tehir edilmiştir. Yaklaşık 2 aylık zaman dilimi sonunda ortalama 30-35 dakika arasını kapsayan 16 görüşme gerçekleştirilmiştir. Ne var ki 3 görüşme esnasında ses kayıt cihazında oluşan teknik bir arızadan dolayı görüşmelerde sorulan bazı soruların silindiği tespit edilmiştir. Bu nedenle de araştırmada incelenen görüşme sayısı 16 olması gerekirken 13'e düşmüştür

Görüşmeye başlamadan önce araştırmacı, yaptığı çalışma hakkında gassallara gereken bilgilendirmeyi ve açıklamaları yapmış, katılmak isteyip istemediklerini sormuş ve gönüllü olanlarla görüşmeleri gerçekleştirmiştir. Onlara görüşmeler esnasında alınan ses kayıtlarının deşifre edilerek yalnızca araştırma için

kullanılacağını beyan etmiş ve ses kayıtlarının hiçbir şekilde paylaşılmayacağı teminatını vermiştir.

Araştırmacının gassallık stajı nedeniyle katılımcı grubun çoğunluğuyla aynı ortamda uzun süredir bulunması, bazı gassallardan bizzat gassallık eğitimi alması araştırmacı-katılımcı arasında bir güven bağı oluşturmuştur.

Görüşmeler esnasında katılımcıyı zor durumda bırakacak, utandıracak veya zorlayacak durumlardan kaçınılmıştır. Araştırmacı yeri geldiği zaman gassalları rahatlatmak adına soruların doğru veya yanlış cevabı olmadığına, önemli olanın onların kendi düşünceleri olduğuna vurgu yapmıştır. Böylelikle gassalları yönlendirecek veya etkileyecek söz ve davranışlardan kaçınılmış ve olabildiğince tarafsız olmaya çalışılmıştır. Görüşmeler esnasında cevapsız kalan veya cevabı eksik kalan soruların yer yer tekrar sorulduğu da olmuştur. Bazı katılımcılar sorulara detaylı cevaplar verirken bazıları ise kısa cevaplar vermeyi daha uygun görmüşlerdir. Bu durumda araştırmacı açabildiği kadar konuyu açmaya çalışmıştır.

Genel itibariyle görüşme sorularının önceden belirlenen sırasına riayet edilmiştir. Fakat istisnai durumlarda bazı gassalların ileriki zamanda sorulacak sorulara cevap vermeleri üzerine araştırmacı soruların yerlerini değiştirmek zorunda kalmıştır.

Çalışmada araştırmaya katkı sağlayan gassalların kimliklerinin gizlenmesi gereği onların isimlerine hiçbir şekilde yer verilmemiştir.

2.5. VERİLERİN ANALİZİ

Bu çalışmanın zeminini oluşturan görüşmelerin incelenebilmesi için her biri kayıt altına alınmıştır. Bu nedenle her katılımcıdan ses kaydı alınabilmesi için sözlü izin alınmış olup sadece bu çalışma için kullanılacağına dair teminat verilmiştir.

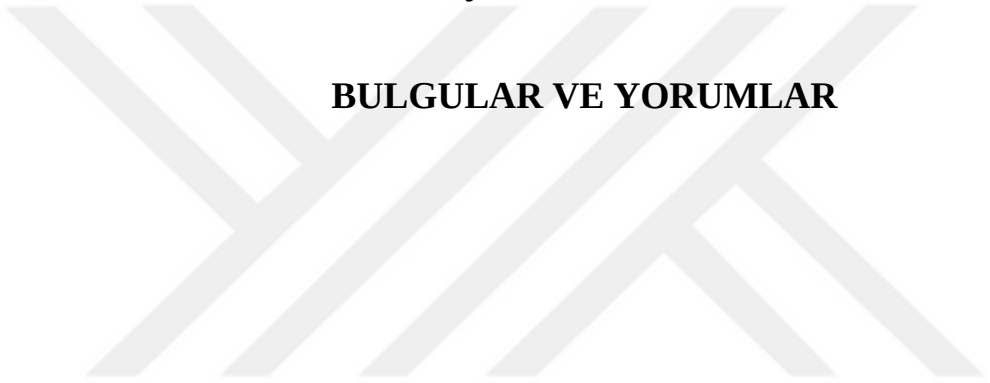
Araştırmaya katılan gassallar ile yapılan görüşmeler ses kaydına alındıktan sonra ilk aşamada deşifre edilmiştir. Katılımcı gassalların isimlendirilmesi yapılmıştır; buna göre Kadın Gassal 1 (KG1), Erkek Gassal 2 (EG2) vb şekilde isimlendirilmiştir.

Deşifre sonrası, gassalların verdikleri ortak cevaplar tespit edilip betimsel analiz yöntemine uygun bir şekilde yorumlanmıştır. Buna göre daha önce hazırlanan

başlıklara göre cevaplar incelenip yorumlanmıştır.² Son aşamada ise veriler sınıflandırılıp alt temalar oluşturulmuştur. Böylelikle sorulara verilen cevaplar neticesinde 10 ana tema oluşmuştur. Ana temaların altında ise birçok alt tema oluşturulmuş olup çalışma derinleştirilmiştir.

² Recai Coşkun, Remzi Altunışık, Serkan Bayraktaroğlu, Engin Yıldırım, **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı**, 8. Baskı, y.y., Sakarya Yayıncılık, 2015, s. 324.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın temel konusu gassalların ölüm algısı, dindarlıkları ve dini başa çıkma olarak belirlenmiş, yapılan görüşmelerle birlikte bu konulara daha derinlemesine anlamayı sağlayacak diğer bazı konular da eklenmiştir. Önceden belirlenen temalar yardımıyla bilgiler sınıflandırılmıştır. Böylelikle gassallığa başlama motivasyonu, katılımcının meslek öncesinde mesleğe ilişkin fikirleri, aile ve diğer sosyal çevrenin mesleğe yaklaşımları, bu yaklaşımda meydana gelen gelişim, mesleğin icrasında dini sorumluluk bilinci, katılımcıların ölüm algısı ve bunun din ile bağlantısı, ölümle haşır neşir olmanın psikolojik etkileri, katılımcılarda empati ve merhamet, cenaze yakınlarıyla ilgili gözlemler ve manevi danışmanlık ile ilgili bakış açısını tavzih eden konu başlıkları oluşturulmuştur. Bu temaların daha iyi incelenmesi için bunlara alt temalar eklenmiştir. Başlıkların detaylı olması çalışmanın düzeni açısından gerekli görülmüştür.

3.1. GASSALLIĞA BAŞLAMA MOTİVASYONU

Çocukluk döneminden itibaren “büyüyünce ne olacaksın?” sorusuna genelde doktor, avukat, öğretmen gibi alışagelinmiş cevaplar verilmektedir, bir toplumda “gassal olacağım” cevabına rastlamak pek olası değildir. Katılımcılarımızın kendi ifadeleri ile “normal olmayan” bu görevi nasıl üstlendiklerini öğrenmeye yönelik olarak sorduğumuz soruya verdikleri cevaplardan, aslında birçoğunun daha önce başka iş tecrübeleri olduğu, çeşitli sebeplerden dolayı gassallığı tercih ettikleri görülmektedir. Katılımcı beyanları incelendiğinde gassallığı tercih etmede dini ve maddi olmak üzere iki temel neden ortaya çıkmaktadır. Bunların dışında tespit edilen motivasyonlar “diğer nedenler” olarak ele alınacaktır.

3.1.1. Dini Sebepler

Daha önce farklı işlerde çalışan katılımcıların önceki iş yerleri ile şu an çalıştıkları gasilhane şartlarını kıyasladıkları ve çıkan sonuca göre kararlarını bu yönde belirledikleri görülmektedir. Özellikle ibadet konusunda ciddi sıkıntı yaşayan katılımcılar, bu durumdan çok rahatsız olduklarını ve gasilhanedeki bu özgürlüğü tercih ettiklerini vurgulamışlardır. Bir katılımcı daha önce çalıştığı yerde namaz

kılamadığını, bu yüzden hem namazını kılıp hem Kur'an-ı Kerim okuyup hem de para kazanmak için bu işi istediğini şu şekilde ifade etmiştir.

“Bundan önce tekstilde çalışıyordum, zordu, namaz kılamıyorsun.. Arkadaşım girince en azından hem dini vecibelerimizi yerine getirdiğimiz için hem de paraya ihtiyacım vardı, sonuçta çalışmaya ihtiyacım vardı. Yani hem namazını, Kur'an'ını okuyup hem de para kazanmak için; o yüzden bu işi istedim.”(KG1)

Bir diğer katılımcımız ibadetlerini yerine getirmede özgürlüğün yanı sıra “kişisel maneviyatın yükselmesi” açısından da bu mesleğe yöneldiğini vurgulamaktadır.

“Mesleğe yönlendiren; biraz daha maneviyatımız yükselsin. Mesela ben tekstilde çok çalıştım, 22 yıl falan, namaz kılmak mesela sıkıntı oluyordu, arkamızdan dakika tutuyorlardı. Böyle yerlerde ibadetlerimizi daha rahat yapabilmek için seçtik. Hem de ibretlik olsun diye. Allah nasip etti geçtik.”(EG9)

Bu katılımcı ayrıca gasilhane ortamına dikkat çekmek adına kendisi memnuniyet ile şu ifadelerle yer vermiştir; *“Eski yerde namazı zor kılıyorduk burada 5 vakti cemaatle kılıyoruz. Boş zamanlarda Kur'an okuyoruz. Ortamımız çok güzel. Kötü, uygunsuz ortam, konuşma değil. O yüzden de çok iyi oldu.”*

Daha önceki iş tecrübelerinde bu tür sıkıntılarla karşılaşp karşılaşmadığı konusunda bilgi vermeyen bir katılımcımız gasilhane ortamının İslamiyet açısından ve bir kadına göre daha uygun olduğu ifadelerine yer vermekte, aynı zamanda iş ortamının “yüksek maneviyat” boyutuna vurgu yapmıştır.

“Hem İslamiyet açısından olsun, hem çok sevap hem huzurlu bir ortam, kadına göre daha iyi anladın mı? Namaz kılma ortamı vs. O zaman hem işsizdim maddi sıkıntı çekiyordum, hem de maneviyatı daha yüksek olduğunu duyunca öyle karar verdim.” (KG8)

Katılımcıların “yüksek maneviyat” olarak ifade ettikleri duyguya net bir açıklama getirmediikleri ancak yapılan görüşmelerden bu durumu cenaze yıkama fiilinin dini arka planı, Allah katındaki değeri, sorumluluk bilinci ve ibret beklentisini genel çerçevede değerlendirdikleri ve bu şekilde ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Ölümle her gün iç içe olmanın verdiği bu duygu karmaşasının kendi iç dünyalarında olumlu dini bir yansımaya neden olacağı beklentisi, bu mesleğin aslında var olan zor taraflarını kolaylıkla kabul ettirebildiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Katılımcıların dini alt yapıları ne olursa olsun (bu araştırmada sorgulanmamıştır) çalıştıkları iş yerlerinde ibadetlerini yerine getirebilmenin ve

kişisel tatminleri için huzurlu ve manevi bir ortamın olmasının meslek seçimindeki önemine vurgu yapılmaktadır ancak bunların yanı sıra karşılaştıkları maddi sıkıntılar sebebiyle de gassallığa yönelenlerin olduğu tespit edilmiştir.

3.1.2. Maddi Sebepler

Yukarıda zikredilen dini vecibeleri yerine getirme ve manevi ortam hoşnutluğuyla beraber bu işe başlamadan hemen önceki dönemlerde ciddi maddi sıkıntılar yaşadıklarını belirten KG1 ve KG8 bu nedenle de bu iş imkânını değerlendirdiklerini dile getirmişlerdir. Sadece maneviyat veya ibadet özgürlüğü için bu seçimi yapmadıklarını gösterir şekilde maddiyat sıkıntısını da sebeplerinin arasında zikretmektedirler. Bu işi bir arkadaş ortamında duyduğunu ifade eden katılımcı bu yöndeki soruya “*Arkadaş ortamında duydum. O zaman hem işsizdim maddi sıkıntı çekiyordum, hem de maneviyatı daha yüksek olduğunu duyunca öyle karar verdim*”(KG8) şeklinde cevap vermiştir. KG1 olarak kodladığımız diğer katılımcıda ilgi çeken bir detay da söz konusudur. O, bizzat gönüllü olarak arkadaşına yardıma gitmesi sonucunda bu görevi benimsediğini ifade etmiştir.

“Bundan önce tekstilde çalışıyordum, zordu, namaz kılamıyorsun.. Arkadaşım girince en azından hem dini vecibelerimizi yerine getirdiğimiz için hem de paraya ihtiyacım vardı, sonuçta çalışmaya ihtiyacım vardı. Yani hem namazını, kuranını okuyup hem de para kazanmak için; o yüzden bu işi istedim.”(KG1)

Bu mesleğe yönlendiren nedir sorusuna tek kelime ile “ihtiyaç” diye cevap veren bir diğer katılımcı ise eşinden boşandıktan sonra kansere yakalandığını, geçirdiği hastalıktan sonra hayata tutunabilme düşüncesi taşıdığını, bu sebeple iş aradığı bir zamanda gassallıkla karşılaştığını dile getirmiştir. Kendisini cesaretli bulduğunu söyleyen katılımcı bu konuda kendisine güvendiğini, daha önce gassallıkla alakalı hiç bilgisi olmamasına rağmen bu işin üstesinden gelebileceğini savunmuştur. Bu süreci ise şu şekilde aktarmıştır;

“İhtiyaç. Önce ihtiyaçtı. Maddi açıdan. Hiç bilmiyordum ben, gassallığın ne olduğunu bile bilmiyordum.(...) Ben önceden, eşimden boşandıktan sonra ben bir kanser atlattım, 5-6 sene bir tedavi sürecim oldu, tedavi sürecinden sonra ayağa kalktım elhamdulillah. (...) Annemle konuştuk, işte bu işlerde çalışan bir hanımın beyi, belediyede çalışıyordu, kızım dedi (X)’in eşi mezarlıklar da falan çalışıyordu demişte dedi ona söylesek hani oralarda bir iş olmaz mı acaba sana dedi. Sigortan yok hiçbir

şeyin yok, hiçbir güvencen de yok geldik gidiyoruz. Anne bilmem bir (X)'i arayayım dedim. Onu aradım. Allah razı olsun yardımcı oldular bana. Sonra eşi demiş gassallık işi var, alım olacak ister mi? Cenaze yıkama yapar mı? Tabi yaparım ben çok cesaretliyim dedim. Cesaretliyim ve ihtiyaçlıyım, bütün varım bu. Yaparım, öğrenirim, niye öğrenmeyeyim. (...). O görevi de Allah'ın izniyle daha fazlasını yaparım dedim ondan hiç şüpheleniz olmasın. Sonra işte yine mülakata çağırıldık o arada şeyler başladı. Mülakatta müdürümüz sordu tabi herkese soruyor tek ben değilim, alınacak kişi 3 tane. 3 tane açık olmuş herhalde. Soruldu, bana geldi sıra dedim işim yok, neden başvuru yaptınız yani biliyor musunuz dedi, dedim yok bilmiyorum bir kere cenazeye girdim bir tas su döktüm başka bir bilgim yok ama öğreneceğimden eminim, yaparım dedim. Cesaretli bir insanım, ihtiyaçlı bir insanım başka bir şeyim yok şu anda dedim. Tabi bir şey söylemedi. Ertesi gün bir yere gönderdiler, orada cenaze yıkayıp biz notlandıracaklar herhalde. Demek ki nottan geçtim elhamdulillah.”(KG3)

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında özel hayatlarında hangi konular kendilerini rahatsız ediyorsa, kendileri için önemli olan yapıların hangisi tehdit altında ise, o sebep bu mesleğe başlama nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önce namaz kılmak isteyip kılamayan bir kişinin namaz kılabilceği bir ortama veya maddi sıkıntı yaşayan bir annenin maddi güvenceye ulaşma durumu aslında kendi düzenlerinin, kişisel hayatlarının normal akışına kavuşması olarak değerlendirilebilir. Yani bulundukları ortamda huzurlu ve mutlu olmalarının nedeni kendilerinin ve kendi değerlerinin güven altında olduğu hissidir.

3.1.3. Gassallığa Hesaplanmayan Geçiş

Görüşmeler esnasında gassallığa başlama motivasyonu olarak belki de en dikkat çekici sebep bu olabilir. Görüşülen 9 erkek gassalın 3'ü aslında gassallığa başvurmadıklarını, kendilerinin cenaze imamlığı istediğini ve bu görev için başvuru yaptıklarını dile getirmişlerdir.

“Ben bir deneyeyim dedim, başvurduk kabul görüldü. İlk önce imamlık için başvurmuştuk, imamlık dolu olduğu için bize gassallık teklif edildi ve daha önceden de ailede ve yakın çevrede bu işi imam hatip yıllarında, ufak yaşlarda yıkamada bulundum. Bende öyle bir tesir, etki olmadığından dolayı kabul ettim ve başladık.” (EG7)

Aynı durumdan muzdarip olan EG4, müdürlüğün söylemi ile imamlık kontenjanın dolduğunu, hali hazırda bulunan imamların diyanete geçişlerinden sonra kendilerini cenaze imamlığına alacaklarını ancak halen 7 yıldır gassal olarak

devam ettiğini söylemiştir. Kendisine gassallık teklif edildiğinde kendisinin bu görevi üstlenecek donanımında ve zihinsel yapıda olduğunu düşünüp teklifi kabul eden EG4, *“Gassallık yapar mısınız dediler, biz de yaparız dedik o şekilde başladık. Ve 7 yıldan beri de gassallık yapıyorum”* diye ifade etmiştir. EG11 ise aksine başlangıçta bu işin “normal bir iş olmadığını” dile getirerek yapamayacağını şu sözlerle ifade etmiştir

“Aslında ben cenaze imamı olacaktım, cenaze imamı olmayı çok istiyordum.

Mülakatlara girdim de olmadı bazı nedenlerden dolayı. Sonra beni bu mesleğe iteleven hocamız dedi ki gassallık yapabilir misin dedi ben yapamam dedim açıkçası, çünkü normal bir iş değil yani bunu herkes biliyor. Oğlum bir dene bakalım dedi. Girdik, denedik şu an da iki seneyi doldurduk.”(EG11)

Meslektaşlarından farklı olarak cenaze şoförlüğüne başvuru yapan bir katılımcımız yine aynı şekilde kontenjan barajına takıldığı için gassallığa yönlendirilmiştir. *“Aklımın ucunda yoktu bu mesleği yapacağım... Şoför olarak başvurdum, şoför kontenjanı doldu dediler gassallık yapar mısın, altyapın var mı dediler dedim alt yapım var gassallık da yaparım dedim. Yani öyle başladık 2004 yılında.”*(EG13). Bu katılımcı aynı zamanda araştırmamızda gassallığa en erken yaşta (22) başlayan ve görev süresi açısından (16 sene) en tecrübeli katılımcıdır.

Başvurulan meslekler farklı olsa da yönlendirilen meslek aynı olması hasebiyle; gassallık başvurularının erkekler açısından çok rağbet görmediği, aksine cenaze imamlığı ve şoförlüğünün ise taliplisinin çok olduğu ve tercih hakkı bulunduğu bu ikisine yönelme olduğu görülmektedir. Buna sebep olarak gassallığın dini sorumluluğu (vebal düşüncesi), çalışma şartları, fiziksel güçlük ve psikolojik zorluk sayılabilir.

3.1.4. Diğer Nedenler

Katılımcılara kişisel bilgi soruları yöneltildiğinde erkeklerin çoğunluğun İmam Hatip mezunu, kadınların ise genelde dini eğitimlerini Kur'an Kurslarından aldıkları görülmüştür. Bu nedenle bazı katılımcılarımızın (örn. EG2) cenaze yıkama işlemine daha öncesinde başlayıp bu durumu okuduğu bölüme bağladığı tespit edilmiştir. Nitekim gassallıktan önce vinç operatörlüğü yapan EG2, işe başlama nedeni olarak bunu öne sürmüştür.

Aynı şekilde bir başka katılımcı cenaze yıkama işlemini Kur'an Kursu hocası ile beraber yaparak öğrenen daha sonra başkaları tarafından teşvik edildiğini, *“Tesadüf oldu. Kur'an kursunda okuduğum için, git dene dediler, daha önce bu işleri kursta hocayla beraber yaptığım için. Geldim, yapabilirim diye devam ettim öyle. Yani tesadüf diyelim.”* (KG6) cümleleriyle dile getiriyor.

Yukarıda zikredilen katılımcılardan farklı olarak özel güvenlik görevlisi olan EG5, mesleğe başlama nedeni olarak “ailesinde bir yıkayıcının olmadığını”, boşluğu doldurmak adına bu işe giriştiğini aktarmıştır. Öncesinde bir takım “tereddütleri” olduğuna vurgu yapan EG5 şu an 5 yıldır bu görevi üstlenmektedir.

Katılımcıların çoğuna baktığımızda mesleğe başlamadan önce gassallık ve gasilhane ile ilgili zihinlerinde olumlu bir imaj olduğu görülmektedir. Bu konu daha yakından incelendiğinde aslında genelinin bu işi; arkadaş çevrelerinden duydukları ve gördükleri sonucu çıkmaktadır (EG10, KG8, EG13, EG11). Bu da özellikle bu görevde olan gassalların bulundukları topluma, işleriyle ilgili olumlu görüşler beyanlarda bulunduğu, diğerlerini soğutmayacak, aksine bu mesleğe yönlendirecek tarzda bahsettikleri düşünülmektedir.

Sonuç olarak, önceki işlerinde kendilerini rahat ve güvence altında hissetmeyen katılımcılarımız, özellikle dini vecibelerini yerine getirme, maddiyat ve belki de konfor açısından cenaze işlerine yönelmişlerdir. Yakın çevrelerinde duydukları, belki de içeriğine dair hiçbir fikre sahip olmadıkları bu mesleğe yönelmeleri kendi iç huzurlarını büyük ölçüde etkilemektedir.

3.2. SOSYAL ÇEVRENİN MESLEĞE BAKIŞI VE TEPKİSİ

Toplumun gassallığa bakışını, bu mesleğe bağlı düşüncelerini öğrenebilmek adına katılımcılara gassallığa başlama kararı aldıktan sonra ailelerinden ve çevrelerinden nasıl tepkiler aldıkları sorulmuştur. Böylelikle kişinin yeni bir işe başlamadaki çevre desteği veya destek eksikliğinin kendisinde ne tür izler bıraktığı da incelenebilmiştir. Katılımcıların sadece 2'si hiç tepki almadığını, 2'si tamamen olumlu yönde tepki aldığını dile getirirken, diğer tüm katılımcılar kısmen de olsa olumsuz tepkilerle karşılaştıklarını bildirmişlerdir.

3.2.1. Olumlu Tepkiler

Bir önceki işin yoğunluğundan sonra daha sakin ve düzenli bir işe sahip olacağı için ailesinin bu mesleğe geçmesinden memnun olduğunu söyleyen bir erkek katılımcı, “Akşamları evde oluyorum şimdi, önceden eve gidemiyordum 3 gün 4 gün. Gece çalışıyorduk genellikle. Şimdi sabah çıkıyorsun akşam yine çocuklarıyla birlikte oluyorsun, rahatsın.”(EG2) ifadeleriyle hayatının düzene girmesine dikkat çekmiştir.

Aynı şekilde çevresinden olumsuz tepki almadığını dile getiren KG8 durumu şöyle ifade etmektedir:

“Çok güzel tepkiler aldım. Yaparsın diye. Mesela adli tıpta çalışanlar ne yapsın dediler, doktorları öne sürdüler, onlar yine okumuşlar siz hiç okumadan bu işe girebiliyorsunuz doktorlar gibi, yaparsın edersin, çok güzel, ne kadar güzel dua alacaksın gibi çok güzel tepkiler aldım.” (KG8)

Ailesinden olumlu tepkiler aldığını söyleyen bir katılımcımız (EG13) ise arkadaş çevresinin “şok olduğunu”, “irkildiğini”, “bu soğuk işi nasıl yaptığına anlam veremediklerini” de ifade etmiştir. İlk zamanlarda bu tür söylemlerle karşılaştığını ancak zamanla bunun değiştiğini ifade eden aynı katılımcı bu değişimin temel sebebini şu şekilde açıklamıştır:

“Ailemden çok iyi şeyler aldım. Bu işi yapacağımda arkadaşlarım şok oldular, cenaze yıkıyorum falan deyince herkes böyle bir irkildi. Ya nasıl yapıyorsun o soğuk iş, İstanbul’un cenazesi kanlısı geliyor, parçalanmış geliyor, her türlü cenaze geliyor yapabilir misin yapamaz mısın dediler. İlk zamanlar böyle abes kaçtı arkadaşlara ama zaman geçtikçe onların da etraflarında cenazeleri oldukça, çok güzel mesleğin var diye tepkiler geldi. Ama hala ne iş yapıyorsun diye sorunca, cenaze yıkıyorum deyince insanlar irkiliyor. Niye irkiliyorsunuz diyorum, doğuma nasıl inanıyorsak ölüme de hazırlıklıyız dedim. Konuştukça insanlar daha yakın şey yapıyorlar, ama ilk başta irkiliyorlar.”(EG13)

Empati yaparak aslında düşüncelerin çok çabuk değişkenlik gösterebileceğini, böylelikle önyargıdan uzak bir düşünceye sahip olunabileceği bu örnekte de görülmektedir.

Bu işe girdikten sonra kendisinde meydana gelen değişiklikleri anlatan bir kadın gassal, bu işe girerken “kendinin korkak” bir bayan olduğunu ancak buna rağmen annesinin desteğiyle bu işten vazgeçmediğini dile getirmiştir.

“Yapma diyen oldu. Ama annem sen yaparsın kızım dedi. Sen çok cesaretlisin dedi. Bak ben korkak bir kadını dedim. Annem yetti zaten, arkamda durdu ya yeter

bana. Annemin arkamda durması yetti bana. Annemin cesaretiyle işte. Ama o ilk bir ay ben zayıflamışım. Ben bir de kanser atlattım ya, gelin dedi abla sen zayıfladın dedi çık bu işten dedi. Hayır dedim. Hasta olacağım diye korktu. Hayır ben bu işi yapacağım dedim. Çocuklarımın hepsi mutlu oldular ben işe girdim diye. Ben sevincimden herkesle paylaştım. Ablam biraz dedi bacım sen yapabilecek misin? Dedim yapılmayacak bir iş değil ki dedim.”(KG3).

Sosyal çevrenin bakış açısının bir işe başlarken ve devam ederken önemli motivasyon kaynaklarından biri olduğu bu örnekte de görülmektedir. Ruhsal ve bedensel zorluklar karşısında sosyal destek bireylerin iş ve yaşam memnuniyetlerini doğrudan etkilemektedir.

Hiç tepki almadığını ifade eden bir katılımcımız, bu işin Müslümanlığın bir gereği olduğunu ve bunun birileri tarafından üstlenilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

“Yok, elhamdülillah yok. Çünkü biz Müslümanız birisi bu işi yapacak. (...) Yani günümüz şartlarında da böyle İstanbul gibi yoğun kentlerde de bu işi bir kişinin iki kişinin aیلenden yapıp da bu işi kaldırması biraz sıkıntılı. Çünkü günlük yani en düşük bir bölgede nereden baksan 35-40 cenaze kalkıyor. Bu kadar cenazenin kalktığı bir yerde camilerde herkes kendi yıkamaya kalksa problem olur, Büyükşehir (belediye) de bu olayı bildiği için belli bir büyükşehir (belediye) bünyesinde toplayarak bu işi en hızlı, en iyi şekilde yapıyor. Hem memleket için hem insanlar için hem biz Müslümanlar için büyük bir sıkıntı ortadan kalkmış oluyor”. (EG7)

Bu katılımcımızın sözlerine benzer bir şekilde olumsuz tepki almadığını ifade eden EG2, bu tür tepkilerin “inancı kıt insanlarda” olacağını ifade etmiştir böylelikle gassallık ile Müslümanlık arasındaki bağlantıya vurgu yapmaktadır.

3.2.2. Olumsuz Tepkiler

3.2.2.1 Tiksinme

Annesinden motive edici destek gördüğünü ifade eden KG3, yengesi ve ablasının tereddütleri olduğunu söylemiştir. Bu işe girdikten sonra ise eniştesi ile ilgili dikkat çekici bir gözlemine de ifadelerinin devamında yer vermiştir:

“Eniştem mesela geldiği zaman benim evde yemek yemediğini fark ettim. Ablam yiyordu, eniştem bakıyordum dışarıda benim karnım doydu baldız çay varsa diyordu. Çay sudan yapılıyor çünkü elim değmiyor. Sonradan anladım ama yakaladım. Eniştem niye dışarıda yiyip geliyor diyordum. Yemekleri mi beğenmiyor, önceden

yiyen bir insandı. Bana da yansıtmıyor ama meğersem sonra anladım ben cenaze yıkadığım için elimden yaptığım yemeyi yemek istemediğini hissettim”.(KG3)

KG3 ile benzer bir tepkiyle karşılaşan KG6 çocukları için; “*Mesela bir zaman yaptığımı yemediler, yeseler de böyle kırmamak için. Öyle şeyler oldu. Sonra sonra işimi onlara tanıttığım için düzeldi, bir şey olmadı bir zaman sonra*” diye ifade etmiştir. Aynı şekilde bu işe gireceğini duyduğunda annesinin “yemeğini yemem” tehdidiyle karşılaştığını söyleyen KG1, bu durumun kararını etkilemediğini ve annesine “*ister ye ister yeme, ben bu işe gireceğim*” dediğini ifade etmiştir.

3.2.2.2 Görevin Zorluğu

Gassalların maruz kaldığı tepkilere bakıldığında mesleğin zorluğuyla ilgili düşüncelerin de ağır bastığı görülmektedir. “*O yapılacak en son iş*” cümlesine cevap olarak EG9 “*Ben de kömür ocağında çalışan da, kamyon arkasında çöp toplayan da bir ekmek parası kazanıyor. Hem bu işin maneviyatı yüksek, hakkıyla yaparsan bunun ahreti de var. Onun hesabını iyi yaptığınız zaman.. Bir de soğukkanlı olmak gerek tabi, elhamdülillah soğukkanlıyız, cesaretliyiz. Yoksa yapamayız zaten. Allah da yardım etti*” diye söylemiştir. Ancak en sık rastlanan ifadeler şunlardır: “zor iş, nasıl yapıyorsun, korkuyor musun, cenazeye girdiğinde gözünün önüne geliyor mu”(EG4), “delirebilirsin, psikolojin bozulur”(EG11), “rüyalarına girer”(EG4, EG11, EG10). Bunun “normal” bir iş olmadığını söyleyen EG11’in eşi, zamanla bu işin eşiyle huzurunu da etkileyebileceğini dile getirmiştir, bunun üzerine EG11 bu işin neden “normal” olmadığını şu ifadelerle anlatmaktadır:

“Ne işin var dedi, delire bilirsin dedi, psikolojin bozulur, rüyalarına girer dedi, iyi kötü bir huzurumuz var dedi. Ciddi ciddi konuşuldu şakasına değil. Çünkü normal bir meslek değil dedi, yani araba tamirciliği veya bir berber, bir eczacılık falan değil, cenaze yıkayacaksın. Çünkü bize gelen cenazeler normal cenaze değil. Normali de geliyor. İnsanların bağırması, acıları. Dün mesela bir cenaze yıkadım, 19 yaşında bir çocuk yıkadım lösemiden ölmüş, adama dedim babası siz misiniz, dedi ki evet, adam ağlamaktan gözünde yaş kalmamış. Hocam size bir şey daha söyleyeyim acı dedi 3 sene önce bir evladımı daha lösemiden kaybettim dedi. İki evladı da gitmiş. Şimdi siz bunları her gün duyuyorsunuz bu kafa ne yapsın. Hiç unutmuyorum daha yeni başladığımda, bana denk geldi şans eseri, 10 yaşında doğalgazdan yanan bir çocuk geldi. Doğalgaz yanığınan. Çocuk köz olmuş. Neler geliyor bize. İntihar vakaları, uyuşturucudan gelenler, trafik kazaları”.(EG11)

Hemen sonrasında eşinin bu tepkisinin kararını etkileyip etkilemediği sorulduğunda ise çok net “etkilemedi, etkilemedi” diyerek kararlılığına vurgu yapmıştır. Aynı şekilde EG5’nin sözlerine bakıldığında “eşinin ailesi tarafından olumsuz bakıldığını” ancak bu işten vazgeçmek yerine “olumlu bir şekilde orta yolu buldukları” görülmektedir.

Gassallık mesleği toplum nezdinde “ölü yıkayıcısı” olarak adlandırılmakta ve bu mesleği icra edenler günlük hayatlarında bu şekilde damgalanabilmektedir.¹ Bunun sonucunda da hem meslek sahipleri hem de bu mesleğe yönelen kişilerin ön yargılarla karşılaşmaları kaçınılmazdır.

Karşılaştıkları tüm olumsuzluklara rağmen, ister çevreden ister en yakınlarında olan eş veya ailelerinden olsun, kesinlikle başvurdukları bu işten geri adım atmayarak kendilerinden emin, kararlı bir şekilde bu mesleğe adım attıkları görülmektedir (EG5, EG11, KG1). Bu da kişinin meslek seçiminde önemli olanın kişisel tercih ve motivasyonu olduğu, çevrenin etkisinin sadece ikinci planda kaldığını göstermektedir. Ayrıca başta karşılaşılan olumsuz düşüncelerin birçoğunun ilerleyen zamanlarda, bu mesleğin iç yüzünü öğrendikten sonra ortadan kalktığı da katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Böylelikle başta var olan önyargıların tanımayla azaldığı söylenebilir.

3.3. GASSALLIĞA DAİR ÖN FİKİRLER

Gassallık mesleğine başlamadan önce kendilerini neyin beklediğine dair bilgilere ulaşabilmek için kendilerine mesleğe başlamadan önce zihinlerindeki gassallığın nasıl bir şey olduğu sorulmuştur. Böylelikle talip oldukları meslek hakkındaki zihinsel ön hazırlığın yapıp yapılmadığı da araştırılmıştır.

O zamana kadar gassallığın ne olduğunu bilmediğini, kendisine teklif edildiğinde “gassallık ne?” diye bizzat sorduğunu ifade eden EG13, ilk duyduğunda irkildiğini ancak daha sonra “alt yapısı” olduğundan dolayı kabul ettiğini bildirmiştir.

Öncesinde detaylı bilgisi olmadığını ifade eden KG1 “*Zaten gassalın ne olduğunu bile bilmiyordum, bu mesleği yapanların adına gassal denildiğini bile*

¹ Adem Sağır, Zeynep Aktaş, “Ölü Beden Yönetiminde Dini Mesleki Bir Form: Gassal”, Journal of Economy Culture and Society, Supp(1), s.269-289, 2020,s.280.

bilmiyordum” daha sonra genel çerçevede cenaze yıkama işleminin olduğunu ancak kendisini nelerin beklediğine dair bilgisi olmadığını ve bunun tedirginliğini yaşadığını şu şekilde dile getirmiştir: “Cenazenin yıkandığını biliyordum zaten ama farklı farklı ölümlerle karşılaşacağımın tedirginliği oldu, yapabilir miyim yapamaz mıyım diye, trafik kazası, intihar şu bu kafamda şey yaptım ama tabi hepsinin üstesinden geldim, elhamdülillah”. Aynı şekilde sadece cenaze yıkanacak bilgisine istinaden bu işe geldiğini söyleyen KG3 o süreci bu şekilde anlatmaktadır:

“Hiçbir şey düşünmüyordum, dedim ya öyle bir geldim ki bir boşlukta geldim. Sadece cenaze yıkayacağım, ben burada cenaze yıkayacağım, abdestini vereceğim, ama buradakilerden öğreneceğim diyerek geldim ama buradakiler usta çünkü, hepsi arkadaşlar, yılların insanı. Geldiğim zamanda yılların arkadaşları vardı. Bana öğrettiler Allah razı olsun ama tabii ki ben de sarıldım diyeyim. İşe sarıldım. Gassallık diplomam var şu an, aldım ama işi öğrendikten sonra aldım. Zaten bilgilendiydim artık yani”.(KG3)

Tıpkı KG3 gibi EG9 de bu işe bakışını anlatmıştır:

“Bu işin nasıl yapıldığını bilmiyordum, gelmeden önce şöyle olur böyle olur diye hiç hesap etmedik. Söylediler her türlü cenaze olur yapabilir misin diye, Allah yardım eder dedik girdik yani. Çeşitli cenazelere rastlıyoruz tabi. İbretlik cenazeler de oluyor ama tabi bizim nasıl gideceğimiz belli değil. Hiç onu düşünmedim yani, direk gözü kapalı daldı denir ya, biz de gözü kapalı daldık yani.”(EG9)

Özellikle “gözü kapalı daldık” ifadesi, kendisinde oluşan “mesleğe teslimiyet” duygusunun ne derecede olduğunu göstermektedir.

Diğer katılımcıların aksine bu işe bilerek geldiğini söyleyen EG11, kendi eniştesinin de cenaze imamı olduğunu ve çekindiği noktayı kendisine danıştığını bildirmiştir. Daha önce vekil imamlık yaptığı dönemde bir otopsiye katıldığını ve bizzat doktora yardım ettiğini dile getiren EG2 ise gassallığın ne olduğunu tam anlamıyla bildiğini ifade etmiştir. Benzer bir şekilde KG8, eğitimi başvurudan sonra almalarına rağmen bu işe bilinçsiz gelinemeyeceğini savunmuştur.

Bu işe meslek olarak değil de “müslümanca” bakılması gerektiğini bildiren bir katılımcı bu iş hakkında bilgisi olduğunu ancak bakış açısının önemine dikkat çekmektedir: “Tabiki, ölünün yüzü soğuk derler, ama tabi bu işi meslek olarak değil de bir Müslüman olarak bu işe bakış açısı iyi olması lazım. İnsanın kendi yakını olsun, dışarıdan olsun genelde buraya Müslümanlar geliyor... Vira bismillah dedik başladık.”(EG7).

3.4. İLK GÜNDEN BUGÜNE MESLEKTEKİ GELİŞİM

Gassalların mesleğe başladıktan sonraki duygusal durumlarında bir değişim olup olmadığını öğrenebilmek adına öncesinde ölü ile karşılaşmış karşılaşmadıkları daha sonra da alışma süreci olarak adlandırdığımız bu meslekteki ilk tecrübe dönemleri sorulmuştur. Gassallıktan önce cenaze işlemlerinde aktif rol alıp almadıkları da bu gelişmede nasıl etki sağladığı araştırılmıştır.

3.4.1. Ölü ile İlk Karşılaşma

Gassallıktan önce hiç ölüyle karşılaşmadıklarını dolayısıyla hiç cenaze yıkamadıklarını bildiren katılımcılarımızın (EG5 ve KG3) yanı sıra uzun yıllardır bunu yaptıklarını ifade eden katılımcılarımız da olmuştur.

Katılımcıların 5'i bilhassa yakınlarının cenazelerini gördüklerini ancak hiç cenaze yıkamadıklarını ifade etmişlerdir. (EG13, EG11, EG10, EG9)

Ölü ile ilk defa 16-17 yaşlarında karşılaştığını bildiren EG7 sonraki yıllarda kuzenleri başta olmak üzere yakın akrabalarının cenaze işlemlerinde bizzat yer aldığını bunu da İmam Hatip yıllarında aldığı eğitimin sayesinde olabildiğinin altını çizmektedir;

“İlk ölüyle 1996’da karşılaştım, dedemdi. **Yaşınız kaçtı?** 16-17 yaşlarındaydım. Daha sonraki yıllarda öz amca çocuklarım, ağabeylerim onların cenazelerinde bulundum. **Yıkadınız mı?** Yıkadım, su tutmasına, su taşımasına yardımcı oldum. Daha sonra yıkamasında, kefenlenmesinde yardımcı oldum. Defin, üzerinde okunmasında yavaş yavaş bunlarda bulunduğumuz için bir de imam hatipte belli bir müfredatta, bizim zamanımızda daha aktifti bu müfredatta. Şu an nasıl bilmiyorum. Bizim zamanımızda uygulamalı okullarda manken üzerinde yapıyorduk. Şu an nasıl yapıyorlar onu bilmiyorum. Hatta imam hatip öğrencileri buraya gelip tek tek uygulamalı olarak görüyorlar. Öyle imkanları var, onlar şanslılar bu açıdan”. (EG7)

Tıpkı EG7 gibi ilk ölü ile çok genç yaşta karşılaşan bir kadın gassal bunun kendisinde bulunan merak duygusuyla bağlantılı olduğunu, yıkama işini ise genelde bir hocanın gözetimi altında, yardımcı olarak üstlendiğini bildirmiştir;

“Genç kızken gidiyorduk. Sonra baya bir mesafe verdim o arada. Kur’an kursunda okurken hocanın yanı sıra bu işe gidiyordum. **Peki gassallıktan önce ilk ölüyle ne zaman karşılaştınız?** Çok küçükten beri bakardım öyle memlekette ölenlere, yüzüne bakardım, korkmazdım. Merak ederdim ne var diye. **Peki hiç yıkadınız mı**

gassallıktan önce? Yıkadık. Yıkadım derken işte hoca giderdi onun yanında; nasıl biz şimdi talebe gösteriyorsak o şekilde. **Aşağı yukarı yaşınızı hatırlıyor musunuz o zamanlardaki?** 13 14 15 o yaşlarda”(KG6)

İlkokuldayken bir kaza sonucu dayısını kaybeden EG2 buna bizzat şahit olduğunu böylelikle ilk olarak orada ölüyle karşılaştığını söylemiştir. Ancak yıkama işlemini ilk 12-13 yaşlarında yaptığını eklemiştir;

“Çocuktum, dayım yanımda öldü mesela. İlkokula gidiyordum, iki ağaç arasında kalmıştı dayım, beyni patlamış yanımda canı çıktı hemen. Gördüm yani çocuk olduğum halde. **Peki ilk yıkadığınız?** İlk yıkadığım cenaze teyzemin kayınpederiydi. İyi hatırlıyorum. **O zaman kaç yaşındaydınız?** O zaman 12-13 yaşındaydım. Orta l’deydim o zaman, ilk o cenazeye girdim”.(EG12)

Anneannesinin cenaze yıkama işlemine yardımcı olduğunda 14 yaşında olduğunu söyleyen KG1, o günden sonra köyünde her cenaze olduğunda korktuğunu ifade etmiştir. Hatta yıllar önce yapmaktan korktuğu bu görevi şu an nasıl yapabildiğine anlam verememektedir.

“Karşılaşmıştım ama çok yıllar önce. Anneannem öldüğünde girmiştim yıkamaya o zaman. Ondan sonra ölü oluyordu köyde ben o gece uyku uyuyamıyordum korkudan. Çok korkuyordum. O zaman nasıl korkuyordum şimdi nasıl bu işi yaptım (güldü). **İlk yıkadığınız anneanneniz miydi o zaman?** Küçükken girmişim, yani yıkayıcılar yıkıyordu ben de yanlarına yardıma girmiştim daha çocuktum 14 yaşında falan. İlk oydu. Abim de öldü abimi de gördüm tabi ama sadece gördüm”.(KG11)

İlk defa amcalarını yıkadığını ifade eden EG12 gibi EG4 de yabancı cenazeyi ilk defa gassal olduktan sonra yıkadığını ifade etmiştir.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında gassal olmadan önce ölü ile karşılaştıkları yaşın bir hayli küçük olduğu görülmektedir (ortalama 14-15). Özellikle yakın aile fertlerinin ölümünde bilhassa çocukların bu duruma şahit tutulmak istenmesi belki de onların dünyalarında ölümün daha net canlanması beklenmektedir. Ancak düşünüldüğü gibi olup olmadığı ölüme şahit olan çocuklar üzerinde yapılan araştırmalarla görülebilir.

3.4.2. Alışma Süreci

Genel itibari ile katılımcıların çoğunluğu zihinsel bir alışma sürecinden ziyade pratiklik ve el çabukluğu ile ilgili bir alışma sürecinden geçtiklerini ifade etmişlerdir. Gassallıkta ustalaşmak bazıları için birkaç gün alırken bazıları için birkaç

ay sürmüştür.

“Korku açısından şey yapmadım ama pratiğe dökmek açısından hemen hemen 4-5 ayımı aldı. Profesyonel yıkayıcı olmam 4-5 ayımı aldı. **Diğer korku ürkeklik falan?** Onu çabuk yendim.”(KG1)

“Belki herkes o kadar olmuyordur, işi bırakmak isteyen oldu, elhamdülillah ilk gün nasılsam bugün de öyleyim, hiç fark etmedi. Pratiklik en az bir 5-6 ay sürdü. Diğer hocalarımızla beraber yıkadık ondan sonra pratiğini en az 6 ay sonra rahat, güzel, pratik yıkayabildik. İlk 3 ay acemilikle geçti, sonraki 3 ay da öyle.”(EG9)

Bu katılımcının sözlerinde dikkat edilmesi gereken bir nokta daha vardır; “*İşi bırakmak isteyen oldu*”. Bu araştırma esnasında gassallığı bırakmış kimselerle görüşülmemiş ancak görüşmeler ve çalışma dışında yapılan sohbetlerde bu durumların yaşandığına değinilmiştir. Özellikle ilk eğitim esnasında bunu kaldıramayan kişilerin daha yolun en başında işten ayrıldıkları söylenmiştir. Genel itibari ile kişinin bu işi kaldırıp kaldıramayacağı en başta az çok belli olacağı düşünülebilir, ancak uzun vadede bile bazı gassalların işlerine alışamadıklarını 2 katılımcı şu şekilde açıklamaktadır:

“...Hatta 10 gün içinde cenazenin yanına yanaşamayan da olabilir, korkar, çekinir. Bu göreve başlamış ama adamın içinde bir şey var olur mu olmaz mı? Mesela hala bazı arkadaşlarda; birkaçı imam oldu gitti de, 1 sene görev yapıyor tiksiniyor, böyle bir ürperti var.”(EG2)

“Her insan da yapmıyor. Çok öyle bırakıp kaçanlar var. Burada yaşanmışlıklar var. Ben bu işi yapamam vın. Öyle bir hafta durup kaçanlar da var.” (EG4)

Bu durumda akıllara şu sorular gelebilir: Bir kişi gassallığa sonradan alışabilir mi? Alışmadan bu işe devam edebilir mi?

Acemilik dönemini 1 ayda atlattığını söyleyen EG10 bu süre zarfında cenazeyi yıkarken ellerinin titrediğini ve bu durumun işlemleri hızlandırdıktan sonra geçtiğini bildirmiştir; “*O dediğim hızlı ve pratik olma olayı bende yaklaşık 1 ay sürdü. 1 ay elim titreyerek yaptım, 1 aydan sonra yaptığım işi böyle hızlı bir şekilde yapmaya başladım. O anlamda 1 ay falan bir sıkıntı oldu.*”

Diğer katılımcılardan farklı olarak bu süreci daha çabuk atlattıklarını ifade edenler bu duruma farklı açıklamalar getirmektedirler. Öncesinde bu işlemi tecrübe etmelerinden dolayı bu sürecin az (EG2) ve 1 hafta (EG4) sürdüğünü ifade eden katılımcılardan farklı olarak EG12 bu işleme “iş” olarak baktığını böylelikle işten korkmayarak bu süreci kolaylıkla atlattığını ifade etmiştir; “*Algımda bu bir iş olduğu*

için işten korkmak benim tabiatımda yok. İlk yıkadığımda da yoktu. İş cesaretimin fazla olduğunu düşünüyorum. Alışma sürecim oldu 3-5 ay gibi. Cenazeleri işlem olarak rüyanda görüyorsun o hadiseler oldu başka bir şey yok.”

Kendisinde alışma sürecinin çok az sürdüğünü ifade eden bir diğer katılımcı ise pratikliğin gassallıkta ne denli önemli olduğunu şu şekilde anlatmıştır;

“Şimdi benim önceki tecrübem olduğu için, ilk burada göreve girdiğimde arkadaşla bu kadar el çabukluğu yoktu. Şimdi mesela cenazeye giriyoruz, değişik cenazeler geliyor en fazlası 20 dakika sürer. En erkeni de 7 dakikaya biter. Kalabalıksa 7-8, 10 dakikaya çıktığımız var. En fazlası da 20-25 dakika sürer, ondan uzun cenaze bekletilmez. El çabukluğumuz yoktu, kefenlemesi biraz ağır oluyordu, yıkaması işte köyde şurasını da yıka burasını da yıka derken 1 saati geçiyordu ama burada 1saatin içinde 4-5 tane cenazeye giriyoruz. **O pratiklik, alışma süreci ne kadar sürdü sizde?** Şimdi ben de o kadar sürmedi de arkadaşlarda olabilir; 1 hafta, 10 gün.”(EG2)

Gassalların ilk iş tecrübelerine bakıldığında bazılarının ilk günlerden itibaren yıkamaya alındığı görülmektedir: “*Ben dedim ki herhalde bir 10-15 gün staj görürüm, ilk gün sadece izledim ikinci gün hemen dediler ki hocam gir göreve. Normalde iki kişi giriyor eskiler, tecrübeliler, daha ikinci gün bir şeyde diyemedim. Bismillah dedim, ikinci günde el alıştı yani*”.(EG11)

Bazıları ise arkadaşlarının yardımı ile peyderpey bu işe atıldıklarını ifade etmişlerdir:

“Alışma sürecimiz bir 15 gün oldu. Eski ağabeylerimiz hocalarımız bizi fazla sıkmadan şey yaptılar. Birden bizi şey yapmadılar, yavaş yavaş yavaş.Direk cenazelerin içine atmadılar. Bölüm bölüm..mesela atıyorum bugün 20 cenaze mi oldu; 5 cenazeye soktular. Yarın 6 cenaze, ertesi gün bize kefen kesmeyi öğretiler. Öyle parça parça, ondan sonra da zaten kendiliğinden geldi. Çorap sökücü gibi”.(EG13)

İlk günlerde şahit olduğu cenazenin, kendisini gassal olma fikrinden vazgeçirdiğini anlatan kadın katılımcı, bu sürecin kendisi için çok sancılı geçtiğini ancak arkadaşlarının desteği ile sağlıklı atlatıp göreve devam ettiğini ifade etmiştir; “*7 gün şurada çalıştığımı hatırlıyorum o 7 günü. Hatta eve gittiğimde ben bu işi yapmayacağım, bırakacağım dedim. Arkadaş bana dedi ki devam et kızım sen bu işi yaparsın. **O cenazeyi gördükten sonra mı?** Evet. Bırakacaktım yani.*”(KG6)

Katılımcımız görüşmenin bu kısmında gasilhaneler arası farklılık olduğunu ifade edip duruma açıklık getirmiştir;

“Sonra ben sakın bölgeye geçtim, sakın bölgeye geçince devam ettim.

Gasilhaneler arasında sakin bölgeler mi var? O zamanlar mesela X’de 10 günde bir cenaze oluyordu, haftada bir cenaze oluyordu beni oraya almışlardı, ben oraya geçmiştim. Burası biraz daha yoğun. **O alışma sürecini biraz anlatır mısınız?** 7 günü nasıl yaşadım.Sağolsun arkadaşlar o cenazeye soktukten sonra onların yanı sıra girdim, işte şöyle yap böyle yap, canlı arkadaşımı yere yatırdılar orada yıkamayı gösterdiler falan şöyle böyle, biliyordum ama bu kadar seri bilmiyordum. Elimi seri alıştırmak için arkadaşlar gösterdi yani.”(KG6)

Diğer gassallardan farklı olarak EG11 ve EG5 ise hiçbir alışma sürecinden geçmediklerini bildirmişlerdir.

Katılımcıların psikolojik bir alışmadan söz etmeyip tamamen pratikliğe yoğunlaştıkları, yani bu durumda kendilerini ölü görmeye ve yıkamaya hazırlayıp bu işe başladıkları söylenebilmektedir. Kendilerinde var olan bu “zihinsel olgunluğun” kaynağını sorduğumuz bir katılımcının açıklaması oldukça dikkat çekicidir;

“Zaten herhalde bu işe girdikten sonra yüce Rabbimin vermiş olduğu bir şey mi var ne bileyim, mesela bu iş yerinden çıktıktan sonra hiçbiri aklıma gelmiyor. Evde ne çoluk çocuğuma bahsederim, ne işimi evde anlatmam yani asla ağzımı açmam ki aklıma da gelmiyor zaten. Ve herkes aynı şeyi söylüyor sanki yüce Rabbim buradan çıktıktan sonra onu zihnimizden alıyor, yani hiç aklımıza bile gelmiyor. **Bu sizce Allah’ın verdiği bir şey mi sizin çabanız mı?** Bence yüce Rabbimin vermiş olduğu bir şey bu ve bunu herkes söylüyor. Ki ben normalde gece eskiden yalnız kalırdım eşim gececiydi korkardım, düşün ben ölü yıkayacağım.. Şimdi beni morgların yanına yatırsalar yatarım yani, gece kendim kalırım, öyle bir korku içimde yok şu anda.”(KG1)

Gassallıktan önce cenaze ile karşılaşan katılımcılar ile hiçbir şekilde karşılaşmayan katılımcıların alışma süreçlerine bakıldığında ortak bir yargıya varılamadığı görülmektedir. Bu durumda gassalların alışmaları daha öncesinde ölü görmeyle alakalı olmadığı, tamamen kendi kişilik yapıları, çabaları ve çalıştıkları gasilhane şartlarıyla birebir alakalı olduğu görülmektedir.

Araştırmacının bizzat staj yaptığı gasilhane İstanbul’da çok yoğun olarak adlandırılan bir bölgede bulunmaktadır. Günde ortalama 40-50 cenazenin yıkandığı bu gasilhaneden hem şehir içine hem de şehir dışına cenazeler gönderilmektedir. Eğitim için stajyerlerin bazıları sadece gözlem yaparken bazıları ise belirli bir zamandan sonra yıkamaya aktif katılabilmektedir. Ancak bunu belirleyen farklı faktörler vardır. Bu durum aslında belki de neden bazı gassalların işe hemen veya daha geç başladıklarını açıklamaktadır. Cenaze yıkama işlemlerinin en yoğun olduğu

09:00-12:00 saatleri arasında farklı günlerde gözlem yaptıktan sonra (yaklaşık 3-4 gün) araştırmacı gassallara cenaze yıkamak istediğini bildirmiştir. Gözlem esnasında gassallar stajyerlere gerekli açıklamaları yapıp oluşan bazı durumlar karşısında onların nasıl tepki verdiklerini de incelemektedirler. Böylelikle stajyerin yıkamaya hazır olup olmadığı kararına varırlar. Araştırmacının bu talebi üzerine gassallar da olumlu karşılayıp beraberlerinde araştırmacıyı yıkamaya almışlardır. İşi aksatmamak adına serbest zamanlarda, cenaze yakınlarından gerekli izinler alındıktan sonra stajyer olan araştırmacıya aktif yıkama eğitimi verilmiştir. Böylelikle başta eğitimci gassalların onayı ile birlikte stajyerin kendi isteği ile (kesinlikle gözlem yıkama için zorlama yoktur) yıkama işlemleri başlamıştır. Sonuç olarak cenaze yıkama işlemine başlamak için önemli iki nokta göze çarpmaktadır: eğitiminin stajyer hakkındaki kanaati ve stajyerin kendi ile ilgili kanaati.

3.4.3. Duygusal Gelişme

Gassallara ilk yıkadıkları cenazeleri düşünmelerini ve o anda neler hissettiklerini hatırlayarak anlatmaları istenmiştir. Verilen cevaplar incelendiğinde katılımcılardan bir tanesi hissettiklerinin korku (KG6) olduğunu ifade ederken bir diğeri ise o durumu “değişik” olarak adlandırmıştır (EG13).

Diğer katılımcılar ise genel olarak o tecrübeyi olumlu yönde hatırladıkları, korkmadıklarını (KG1, EG2), tuhaf (EG4), normal (EG9) karşıladıklarını ifade ederken bir katılımcı “hiçbir şey” hissetmediğini ifade etmiştir (KG8). Bu bölümde gassalların ilk tecrübe ve şimdi arasındaki duygusal gelişimi öne çıkarabilmek için karşılaştırma yaparak konu ele alınacaktır.

Gassallığa başlamadan önce hocasına yardım amaçlı cenaze yıkama işlemlerine katıldığını belirten KG6 yıkamaya ilk olarak çocukken girdiğini ve bu sebeple onu hatırlamadığını ancak gassal olarak mesleki hayatındaki girdiği ilk cenazeyi çok iyi hatırladığını anlatmıştır;

“Çok korktum. Herkes gasilhaneden kaçtı. Cenaze yakınları falan. Gasilhanenin ortasında pamuklar yakıldı. Arkadaşım vardı o zaman; X diye bir arkadaş vardı emekli oldu, 3 kişi girdik cenazeye, bana gösterilecek işte yapar mıyım yapamaz mıyım diye. Ceset torbasının böyle ağzını açınca arkadaşım hı (iç çekiş) dedi geriye çekildi. Kokudan kimse duramadı zaten içeride, herkes kaçarken ben de kaçıp gitmişim,

sen gel dediler bana. Korktum yani. Bir de böyle arkadaşım kolunu çevirirken bu deri böyle yüzüldü kolunun derisi parmağından çıktı. Onu hatırlıyorum. Bir de cenazenin bir tek topuğu çürümemişti bir de onu hatırlıyorum. Çok korkmuştum.”(KG6)

Peki şu an neler hissettiği sorulduğunda şu an o “şeyliğin” üzerinde olmadığını, sadece bazı cenazelerde hala korktuğunu ancak artık bu duruma bir iş olarak baktığını, elinden geldiği kadar bu işin hakkını vermeye çalıştığını ifade etmiştir. Kadın katılımcı her ne kadar artık korkmadığını ifade etse de hala bazı cenazelerin kendisini korkuttuğunu da ifade etmektedir. Burada ilk deneyimdeki cenazenin durumunun önemli bir faktör olduğundan bahsetmek mümkündür. Bazı cenazelerin etkileyip bazılarının etkilememesinin temel sebebi bahsi geçen ilk tecrübenin oluşturduğu travmanın etkisi olabilir.

Daha önce cenaze yıkamayan EG11 ilk yıkadığında bu işi senelerdir yapıyormuşçasına hiçbir şey hissetmediğini ifade etmiştir. Aynı şekilde şimdiki hisleri sorulduğunda tıpkı KG6 gibi yıkamayı görev olarak kabul ettiğini ve görev dışında normal hayatına devam ettiğini, açıklayacağı farklı hislerin olmadığını vurgulamıştır;

“Sanki yıllardır yapıyormuşum gibi hiçbir şey hissetmedim. Dokundum, kucağıma aldım, çevirdim çünkü yıkarken çeviriyoruz, hiçbir şey hissetmedim sanki yıllardır bu işi yapıyormuşum gibi, ciddi söylüyorum yıllardır bu işi yapıyormuşum gibi bir şey oldu bende. **Peki şimdi ne hissediyorsunuz?** Hiçbir şey hissetmiyorum, normal. Göreve giriyoruz 10-15-20 dakika giriyoruz yıkıyoruz çıkıyoruz normal hayatımıza dönüyoruz. Telefonla oynuyoruz ne bileyim, haberlere bakıyoruz, gündelik konuları konuşuyoruz.”(EG11)

Görüşmenin devamında ise EG11 ilk günün akşamında hiçbir şey hissetmemiş olmasına rağmen yaşadığı olayı şu şekilde anlatmaktadır;

“Ama ilk gün gerçek söylüyorum eve gittiğimde halüsinasyonlar gördüm. Burada inanın hiçbir şey hissetmedim eve gittim, hiç unutmuyorum, hanım yemek hazırlamıştı nasıl geçti dedi günün, iyi geçti dedim. Akşam olduğunda ışıkları kapatıyoruz çocuklar uysun diye, ama televizyon açıktı, X bir şey söyleyeceğim ama kısık sesle, ne oldu dedi salonun oradan birisi bakıyor dedim. Saçmalama dedi, yok gerçekten birisi bakıyor dedim salonun oradan, kapının oradan. Ben hafif kalktım adamın yanına gidiyorum kim bakıyorsa. Birisi bakıyor oradan bana. Yanına gittim ışığı yaktım subhanallah dedim. İlk günün şeyi. İlk günden sonra daha hiçbir şey olmadı, ne rüyama girdi, hiçbir şey olmadı. Tabi rüyamıza girdiği oluyor arada ama olsun o kadar da yani sonuçta bu işi yapıyoruz.”(EG11)

KG6'dan farklı olarak daha önce cenaze yıkamayan EG13 de ilk tecrübesinde ürperdiğini ifade etmiştir;

“İlk girdiğimiz zaman çok değişti. O zaman gasilhane X camiinin oradaydı. İlk girdiğim zaman bir ürperdim, değişik geldi ortam. Biz 8-10 kişi gelmiştik, yaşı 23. Girdim, soğukkanlılıkla izledik. Bize ilk 10 gün hiç cenaze yikatmadılar, sadece gözlem yaptırıldılar. Bizi seyredin nasıl yapıyoruz falan dediler. Ben dedim içimden ya bu kolay, yaparım dedim bu işi. Hem sevabı var, çok güzel bir meslek dedim. İlk başta bir irkildim, ondan sonra ikinci gün mü yalan olmasın üçüncü gün mü bir trafik kazası geldi, E5 yolunda karşıdan karşıya geçerken tır çarpmış. Af edersiniz nasıl diyeyim size; şu masa gibi olmuştu (dümdüz), 3. Günümü baya bir etkilenmişim o cenazeden. Bu ne dedim ya. Sağ olsun o gün ki hocalarımızdan X abim var beni yetiştiren, Allah razı olsun ondan, oğlum dedi böyle cenazeler 40 yılda bir gelir, o da size denk gelmiş dedi. Zaten bizi hemen çıkarttılar. Yeniyiz diye. O abim ben soğumayayım diye beni hemen çıkarttı. Allah razı olsun o bizi güzelce yetiştirdi. Biz de onun yolundan gidiyoruz, buradaki arkadaşların çoğu yenidir zaten.”(EG13)

Şu anki duygusal boyutu sorulduğunda EG13 bu görevin dini sorumluluğuna vurgu yaparak ilk günkü gibi heyecanla yıkadığını aktarmıştır. Her bir cenazeyi kendi cenazesi gibi özen göstererek yıkadığını bildiren katılımcı bunun kendisinin o cenazeye karşı son görevi olduğunun altını çizmiştir.

EG13'e benzer sebeplerden dolayı şu an cenaze yıkarken işi hakkıyla yapmaya odaklandığını söyleyen EG9 birçok “şeyi” aştığını savunmuştur. Daha öncesinde yıkama tecrübesi olmamasına rağmen kendini ilk tecrübeye “gayet normal” olarak tanımlamıştır. Ancak o zamanlarda zihnini meşgul eden bir düşünceyi de paylaşma ihtiyacı hissetmiştir.

“Gayet normaldim nedense. Suriyeli bir cenazeydi. Yalnız bir süre sonra insanları hep ceset olarak görüyordum dışarıda, 1 sene falan sürdü. Bunların hepsi bir gün ceset olacak, önümüze gelecek diye kafama takıldı. Rüyama da girdi. Sonra sonra alıştık. Hiç korku oluşmadı, sadece bir defa morgu temizlerken kapılar kapandı, cenaze vardı biraz ürperdim, içim ürperdi.” (EG9)

Mesleğe bakışları birbirine çok yakın olan EG2 ve KG8 ilk yıkama tecrübelerini meslekten önce yaşamışlardır. Bu durumun kendilerinde hiç korku yaratmadığını aksine kendileri için olumlu bir hale dönüştüğünü ifade etmişlerdir;

“Ne bileyim adamın yanında büyümüştük, zaten akrabamızdı o da, işte köyün imamıyla beraber yıkadık. Su döktüm, hoca da şunu yap şunu yap dedi ben de onları yaptım yani. Hiç korkmadım. Dedem de yanımdaydı o zaman korku falan hiç olmadı.

Arkadaşlar korkarsın, rüyana girer filan şeyler dediler ama hiç öyle bir şey de olmadı yani. **Rüyaya falan girmedim mi?** Yok. **Peki şimdi yıkarken ne hissediyorsunuz?** Şimdi zevkle yıkıyorum var ya. Mesleğimi de seviyorum, şefimiz de iyi bilir. Hiçbir cenazeye ya bu kötüydü bu değildi demedim. Kokulu cenaze olsun fark etmez; takarım maskeyi, giyerim elbiselerimi rahatça çalışırım.. Orada da(diğer çalıştığı gasilhane) aynıydım. Kokulu cenaze geldi, millet kaçtı, arabadan indiremiyorlar, şoförle ben indirdim. Adli tıptan gelen şofördü. Hiç kimse sen indir demeden gittim indirdim taşın üstüne koydum. Çocuklar gelmedi yıkaması da bana kaldı (güldü).”(EG2)

“O zaman daha işe başlamamıştım, arkadaşlarla nöbete gelmişim. Gönüllü olarak. Hiçbir şey hissetmedim, çok güzel bir duyguydu. Ne korku ne bir şey. Bak çok titizimdir, çok takıntılarım vardır mesela ama hiç tiksınmedim. Hatta bana herkes şaşırdı sen bu işi nasıl yapıyorsun diye. Mesela ben ellerimi hiçbir yere sürmem, üstüme çok dikkat ederim. İlk yıkadığımda bir an önce bu işe başlasam diye düşündüm. Çok istedim. **Peki şimdi ne hissediyorsunuz, ne düşünüyorsunuz?** İyi ki yapıyorum diyorum.”(KG8)

Diğer katılımcılardan farklı olarak KG1 yıkanmasına şahit olduğu anneannesinde korkmadığını, aksine çok rahat olduğunu bildirmiştir. Hatta bu rahatlığın Allah tarafından bu işi yapacağı için verildiğine inandığını söylemiştir. Ancak yıkadığı ilk yabancı cenazede durumun farklı olduğunu şu şekilde açıklamıştır;

“O ilk yıkadığım yabancı olarak, camideydi bir de gece yıkamaya gitmiştik arkadaşım. **O ne zamandı?** İşe girmemişim daha, arkadaşım camide cenaze geldi onunla yıkamaya girdim, asıl ilk yıkamam oydu diyebiliriz. **Orayı biraz anlatabilir misiniz?** Evet, çok zor geldi o an bana, tereddütte bile kaldım yapabilir miyim, gireyim mi girmeyeyim mi acaba diye. Ki o normal cenazeydi mesela. Sonra düşündüm zaten kurtlanmış gelecek, trafik kazası gelecek hani ben bunda bu şekil oldum diğerlerinde nasıl olacağım ama ondan sonra kendi kendime dedim ben bu işi yaparım ben bu işi yaparım yaparım, yapmak zorundayım, çocuklarım için. Tabi daha çok maddi açıdan bu işi yapmak zorundaydım. **Peki, şimdi 4 sene öncesi ve 4 sene sonrası diye düşünürsek yıkadığınızda ne hissediyorsunuz?** Yıkadığımda valla şu anda..seviyorum, ölü yıkamayı seviyorum. Bu işi severek yapıyorum. Kesinlikle severek yapıyorum.” (KG1)

Daha önce hiçbir cenaze ile karşılaşmayan EG5, ilk karşılaşmanın zannettiği kadar “korkunç” olmadığını, insanların doğal olarak bu düşünce karşısında bazı şeyleri büyüttüğünü buna istinaden kendisin de bu durumu büyüttüğünü vurgulamıştır. Ancak daha sonra işin içerisine girdikçe büyütülecek bir şeyin olmadığını ve ilk yıkama olayını çok rahat atlattığını bildirmiştir. Duygusal olarak ne

hissettiği sorulduğunda ise diğer katılımcılardan farklı olarak net bir ifade ile duygusallığını bir kenara bırakmak zorunda kaldığını şu şekilde açıklamaktadır; *“Duygusal olarak şöyle yaptım, duygusallığımı bir kenara bırakmak zorunda kaldım çünkü işim bu dedim artık bu saatten sonra ben bu işi yapacağım dedim artık. Duygusal olarak baksaydım bu biraz daha sıkıntı olabilirdi, ama iş icabı baktığım için çok da fazla şey olmadım yani.”*(EG5)

İlk görevde kendi tepkisinin ne olacağını kendisinin de bilemediğini ifade eden EG10, o gün yapması gereken işi yetiştirmeye odaklandığını bu sebeple korku ve endişe gibi duyguları hissetmediğini ifade etmiştir.

“Kendimi korkacak mıyım, çekinecek miyim ölüden diye merak ettim. Nasıl olacağım diye ben bile kendi tepkimin nasıl olacağını merak ettim. Girdim baktım şöyle cenazeye, elimde eldivenler yoktu arkadaşlar yıkıyorlardı, şöyle bir bacaklarına dokunayım dedim acaba dokunabilecek miyim, çekinecek miyim diye, direk böyle sanki canlı arkadaşına dokunuyormuşum gibi canlı bir şekilde tuttum. Hatta arkadaşlar dediler ne yapıyorsun elini yıka falan, hiç çekingenliğim olmadı. O girdiğim dönemde yoğunluk vardı, karşımdaki kişi benden hızlı pratik olmamı istiyordu yaptığım işi yetiştirmeye çalışıyorum, hem sünnete uygun yıkayacağız hem de sırada cenazeler var sıradakileri bekliyoruz, karşımdaki hızlı ve pratik olmamı istiyor ben de bilmediğim için elim ayağıma dolaşüyor. Elinde kayan sabun gibi ellerim resmen titriyor yetiştireceğim diye. O sıkıntıdan yani klasik korkular endişeler olmadı. Benim derdim sadece karşımdakine iş yetiştireyim. Atıyorum bir kurdele yapacağım onu hızlı kurdele bağla diyorsun mesela onun gibi.”(EG10)

İlk yıkama tecrübesinde çok heyecanlı olduğunu ifade eden KG3 “ölümü hissetmemek” için mevtanın yüzüne bakmamaya çalıştığını anlatırken, ondan farklı olarak EG12 özellikle mevtaların yüzlerine bakarak “Azrail”den korkup korkmadıklarını, iman derecesini” görmeye çalıştığını ve görebildiğini ifade etmiştir.

“O kadar heyecanlıydım ki, diyorum ya.., o kadar sarılmışım ki düşüreceğim diye mevtayı çünkü arkadaşım bana diyor işte yan tut, şöyle tut, karşımdaki bilgili insan. Ben onun dediklerini yapmak için öyle bir sarılmışım ki mevtaya sanki benden biriymiş gibi, ona bir zarar gelecek tutacağım diye. Onun o heyecanından o anı nasıl yaşadığımı bile bilmiyorum. Sonradan sonradan düşünüyorum.. Çünkü içerim böyle şey oluyor; bir heyecan, öyle böyle değil, yaşamadığım bir heyecanı yaşadım. **Olumlu bir şey mi olumsuz bir şey mi?** Olumlu bir şey. Hem üzünlük bir cenaze görmenin üzünlüğü hem de öyle bir şeyle karşılaşmak, mevtayla karşılaşıyorsun. Farklı bir şeye giriyorsun yani o anda. **Peki şimdi ne hissediyorsunuz?** Şimdi var ya nasıl bir

şey..Zaman geçti çok farklı şeylerle karşılaşıyorsun, ibretlik mevtalarla karşılaşıyorsun, elini alıp yanına koyduğun halde kendi edep yerini muhafaza eden mevtayla karşılaşıyorsun, sağ elinin şahadet parmağı bu şekilde (kalkık) yıkadığımız mevtalarımız oldu. X yerde daha çok öylesini yıkıyordum biliyor musun? O 1.5 yılda. Burada da karşılaştım karşılaşmadım diyemem, ama oradaki feyiz daha farklı sanki. **Yıkarken ne hissediyorsunuz ve ne düşünüyorsunuz?** Mevtanın yüzüne bakarsan içinde ölümü hissediyorsun, kendini bir anda ölüme hissediyorsun. O yüzden yüzüne çok dikkatli bakmamaya çalışıyorum. Yüzüne baktığım zaman farklı bir yere gidiyorum sanki. Mevtanın yüzüne baktığım zaman içimde farklı dünyalara sanki şey yapıyorum. O anda insan hani diyorum ya kendini düşünüyorsun.”(KG3)

Staj esnasında yıkanması gereken bir cenazenin başındayken kadın gassal bizden cenazenin baş kısmından başlayarak yıkamamızı istedi. Bir anda cenazenin yüzünü görünce bir ürperti oluştu. Daha sonra özellikle dikkatlice cenazelerin yüzlerine bakmamaya özen gösterdik. Aynı şekilde KG3 gibi cenazenin yüzüne bakmanın kişiyi etkileyebileceği kanaatindeyiz. Kişinin yüz ifadesi, ölüm anındaki o korkuyu, ürpertiği gösterdiği inancıyla yorumlandığında o cenazeye bakmak kişiyi etkileyebilir, cenazenin o anda neler yaşadığı konusunda kişiyi yorum yapmaya itebilir. Bu nedenle akılda kalmaması, yorum yapmamak için cenazenin yüzüne bakılması tavsiye edilmez. Ancak bir katılımcı cenazenin o anki ruh halini tahmin edebilmek, üstünde düşünebilmek için özellikle yüzüne baktığını ifade etmiştir:

“Okuduklarımdan ve bilgimden hareketle ruhun çıkış halinden dolayı insanın ölüm anındaki simasına bakıyordum. Ölüm anında Azrail’den korkmuş mu korkmamış mı? İman derecesi nedir güzelliklere ve olumsuzluklara bakıyorum baktığımda da gördüğümü düşünüyorum. İlk yıkadığımda da aynı düşünce vardı. Şimdi de aynı şekilde de bakıyorum. Ama ekseriyetle o gülümsemeyi ruhumu okşayıcı, gerçek kul, Allah’a kul olmuş insanları nadir görüyorum. Gördüğümde çok sevinçli oluyorum ama göremediğimde de ilahi takdirdir diyorum neticede imanı ameli ben ölçüp koymuyorum ama ben gördüğümde de insan tebessüm olsun azrailden korkmamış bir hali ruhiyeti olsun istiyorum. İlk yıkadığımda da dindar ailelerin genç çocuklarının sebepsiz ölmesinde onu çok hissediyorum. Gutileteyyüzembîn², Kim bilir hangi günahtan dolayı öldürüldü³ diye ister istemez o ayetin hükmünü düşünüyorsun. Neden öldürülmüş ya da ölmüştür.”(EG12)

Katılımcıların ilk tecrübeleriyle şu anki görev esnasındaki hislerini

²Tekvir 81/9, tam ayet بِأَيِّ ذُنُوبٍ قُتِلَتْ.

³Tekvir 81/8-9 Ayetlerin meali: “Diri diri gömülen kıza sorulunca” (8) “Hangi suç yüzünden öldürüldün diye” (9)

karşılaştırdığımızda; öncesinde ölü ile karşılaşmış olup/olmamanın veya yıkamış olup/olmamanın kişi üzerinde mesleğe dair kesin bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Yani kişinin o anki hislerini belirleyen o fiile bizzat yüklediği anlam ile alakalı olduğu görülmektedir. Bunu iş olarak görenlerin ilk anki tedirginliklere rağmen süreci daha “normal” atlattıkları tespit edilmiştir. Paralel olarak, bu işin dini boyutuna vurgu yapanların da “işlerine” daha da ehemmiyet verdikleri ve bu düşüncenin duygusal boyutu arka plana attığı saptanmıştır.

Katılımcıların görüşme esnasında çok sık dile getirdikleri görevlerine karşı olan sevgileri, bağlılıkları kendilerinin bu durumdan tamamen olumlu yönde etkilendiklerini, ara ara yaşanan “sıkıntılı” cenazelere rağmen işe bakış açılarının değişmediği söylenebilir. Hem bu çalışma esnasında hem de özelde gerçekleşen görüşmelerde gassalların geneli, daha kendilerine sorulmadan işlerini çok sevdiklerini çok net ifade etmişlerdir. İlk başlarda kulağa çok hoş gelmeyen “cenaze yıkamayayı seviyorum” cümlesi zaman geçtikçe araştırmacının kendisinde de yerleştiği ve bu görevden bahsederken bu cümleyi fark etmeden kendisinin de sıklıkla kurduğunu söylemekte yarar vardır. Kişisel görüş olarak; cenaze yıkama fiiline yüklenen anlam neticesinde, kontrolü tamamen insanın kendi elinde olan bir varlığa faydalı olabilme duygusu yıkayana tarif edilemez bir haz vermektedir. Nitekim bu duygunun varlığıyla bu mesleğin sürdürülebildiği, aksi halde ölümün ağır yükünü gönüllü taşımanın çok zor olabileceği kanaatindeyiz.

3.5. GASSALLIKTA EMPATİ VE MERHAMET

Günün büyük bir bölümünü ölümlerle geçiren gassalların empati ve merhamet duygularının ne durumda olduğu merak edilmiştir. İnsan hayatında bazen travma oluşturabilen ölüm olgusuna ve ölümlerle her gün yakın temasta olma sonucunda kendilerinde oluşabilecek bu iki duygunun görevlerinde avantaj mı yoksa dezavantaj mı sağladığı araştırılmıştır.

3.5.1. Empati

Araştırmanın bu aşamasında katılımcılara kendilerini veya yakınlarını o

şekilde görüp görmedikleri sorulmuştur. Bazı katılımcılar kendilerini o şekilde gördüklerini ifade ederken bazı katılımcılar ise yakınlarını düşündüklerini bildirmişlerdir.

Bir katılımcı hem yakınlarını hem de kendisini o durumda gördüğünü ifade ederken aslında “seyirci” olarak şahit olmanın daha ürpertici olduğunu vurgulamıştır. Nitekim yıkama esnasında kişinin görev düşüncesiyle çok fazla düşünemeyeceğini ancak seyredirken insanın daha çok etkileneceğini söylemiştir:

“Tabii ki düşünüyorum, ben annemi de kendim yıkadım arkadaşlarla. Tabii ki düşünüyorum. **Hiç kendinizi koyuyor musunuz?** Koyuyorum. Yıkarken anlayamıyorsun da ayak ucunda bekleyip görünce daha çok ürperiyor insan. Yıkarken onu anlamıyorsun. Ama böyle dışarıdan bakarken daha çok ürperiyorsun. O zaman anlıyorsun. Yıkarken anlayamıyorsun. O anda ona yardım ediyormuşsun gibi görüyorsun kendini.” (KG6)

“Düşünüyorum artı kendi babamı da yıkadım. Tanıdık 3-4 tane geldi yıkadım. Onlar farklı oluyor yalnız. Ateş düştüğü yeri yakıyor, onlar farklı oluyor. Ama babamda çok metanetliydim. İnsanın içi acıyor. Normal cenazeyi incitmeden yıkamaya çalışıyorsunuz ama duygusal olarak çok şey değil. Çok cenaze olduğu için günde en az 5-6 tane cenaze yıkıyoruz adam başı. Ama kendi yakınınız geldiği zaman o başka oluyor. Babamda çok rahattım ama. Mezara koyana kadar kendimi tuttum. Mezara koyduktan sonra bıraktım. Allah da metanetini verdi.” (KG9).

Katılımcının ifadelerine bakıldığında yakın çevrenin cenazelerini yıkamanın duygusal anlamda daha zor olduğunu düşünülmektedir. Bu durumda ölen kişiyle yıkayan arasındaki bağın yıkayan üzerinde farklı etkiye sebep olabileceği tespit edilmiştir. Nitekim bazı katılımcılar kendi yakınlarını kaybettiklerinde onları yıkayabilecekleri konusunda emin olamadıklarını ifade etmişlerdir.

“Düşünüyorum; annemi. Mesela geçen arkadaşın annesi öldü onu yıkadık, o şey yaparken zaten hiçbirimiz tutamadık kendimizi. Ben o anda kendi annemi gördüm orada zaten. Hem yıkadık hem ağladık. **Kendisi mi yıkadı?** Hep beraber girdik yıkadık annesini, yani orada kendi annemi yıkasam çok farklı bir duygu. Yapabilir miyim bile bilmiyorum yani.” (KG1)

“Tabi,annemi düşünüyorum, evladımı düşünüyorum. Benim evladım olsa yıkayamam yapamam diyorum. Bak kaç tane epilepsi hastası geldi kendi kızım önüme geldi sanki. Benim kısım da epilepsi hastası. Çıkıp da ağladığım çok oldu. Cenazenin başında ağladığım çok oldu. O duygular insanı yıpratıyor. O gün zaten boş boş geziyorsun buralarda toplayamıyorsun kendini. O anı yaşıyorsun zaten, elinde olmayan şeyi. Ha belki hastalık mastalık olmasa koyamaz ama o süreçte koyabilirsin yani. Çünkü

sende de o korku var, bir şey olacak bir şey olacak diye. Sonra önüne bir geliyor ki epilepsi hastası. Nasıl koymayacaksın?” (KG8)

“Oluyor, babamı çok düşünüyorum. Babamı öyle görsem diyorum..., bilmiyorum diyorum. Şöyle hayal ediyorum; millet bana hadi gir babanı yıka derler, düşünüyorum babamı yıkayabilir miyim? Yıkarsam ondan sonra bu mesleği yapabilir miyim? Çünkü zor olur herhalde ya. Baban gözünün önüne gelir hep o anda. Zor olur insanların annesi babası bir tane, ben de sevdiğim için çok zor olur. Hatta benim babam bundan 5-6 ay önce yoğun bakımda kaldı 10 gün hep film şeridi gözümün önüne geldi, cenazesini hayal ettim. Oluyor yani. Çünkü bu meslek çok farklı bir meslek. Çok farklı bir meslek, çocuğunda gözünün önüne geliyor, bakın 20 gün önce çocuğum oldu benim, çocuğum olmadan bir gün önce iki tane çocuk cenazesi yıkadım bebek. Şimdi ne yapacaksın, gözünün önüne geliyor yani.” (EG11)

“Erkek olarak hayatta yaşayan dayılarım var, babam var, oğullarım var onlardan birisi o durumda olsa yıkayabilir miyim yapabilir miyim diye gönlümden geçiyor. Cenaze yakını anlatınca aa benim babam da o yaşta, o şimdi burada olsa yıkayabilir miyim, acım nasıl olur. Bana sanki aynı olur gibi geliyor. Arkadaşlar öyle değil mesela, üzüyorlar, ağlıyorlar cenazeleri oldu mesela. Benim babam da olsa, ateş düştüğü yeri yakar derler ama biraz soğukkanlılığıma aklımcı güveniyorum. Yaşamadan bilemem.” (EG10)

Gassallardan EG2 ve EG5 ise bu işi hakkıyla yapabilmek için empatinin şart olduğunu vurgulamışlardır. Böylelikle ölen kişinin yerine kendi yakınlarını düşünmenin yaptıkları iş üzerindeki etkisini ortaya koymuşlardır.

“Zaten onu düşüneceksin! Bu taştaki yatan babam da olabilir, kardeşim de olabilir. Düşüneceksin! Hizmetini ona göre yapacaksın. Ya nasıl olsa adamlar girmedi içeriye işte yıka gitsin değil; bu taştaki benim dedem veya babam veya kardeşim, çocuğum da olabilir deyip o şekilde muamele edeceksin, o şekilde hizmetini yapacaksın.” (EG2)

“Tabii ki bizim burada yaptığımız ilk iş orada taşın üstünde yatan herhangi birisi değil, ailemizden biri, oradaki vatandaşın babası ise bizim de babamız kardeşi ise kardeşimiz abisi ise abimiz gibi yapmak. Hepsi insanların acısını paylaşarak o hissiyatı hissederek en azami şekilde en rahat yıkayabileceğimiz pozisyonda yıkamak. Ne var eziyet vermeden neyse onu yapmak boynumuzun borcudur, işimizin gereğidir vebali üstümüze kalır, hassasiyetlerimizi göz önünde bulunduruyoruz.” (EG5)

16 yıllık gassal olan EG13’ün düşüncelerine bakıldığında gassallarda var olan empati duygusunun zamanla körelmekten uzak olduğu görülmektedir:

“Koyuyorum. Hemen hemen her cenazede ailem aklıma geliyor. Yıkarken özen gösteriyorum ki oraya bir gün bizim babamız da gelecek, annemiz gelecek,

kardeşimiz gelecek, dayımız, eşimiz dostumuz gelecek. Belki bize nasip olmayacak yıkamak ama başka arkadaşlar yıkayacak. Nasıl kendi cenazemizi şey yapmak istiyorsak başkalarının cenazelerine de özen gösteriyoruz. Bazen çocuk cenazeleri oluyor, genç cenazeleri oluyor, evlenmeden önce hiç düşünmezdim, şimdi çocuğum olduğu için çocuk cenazeleri geliyor bazen hemen aklıma çocuğum geliyor. Eşim geliyor. Ben geliyorum. O aileye kendi yerime koyuyorum. Çocuk cenazeleri çok kötü oluyor. O annenin o babanın o halini gördükçe bir an kendimi onların yerine koyuyorum. Ağlamamak için zor tutuyorum. Aslında ben çok sert mizaçlı biriyimdir, belli etmem (...).”(EG13)

Katılımcıların büyük bir kısmı yakınlarını o durumda düşündüklerini ifade etmiştir. Ancak kendilerini görüp görmedikleri sorulduğunda ise farklı cevaplar verilmiştir.

“Ölümde düşünüyorum, evet. Ben özellikle de kendim yattım arkadaşlardan birine örnek olması için. Öğretmenimiz gelmişti, imam hatip öğretmeni, o arada da cenazemiz gelmedi. Kızcağıza da eğitim vereceğiz ki o da öğrencilerine verecek. Buradaydık o zaman. Ya dedim taşın üzerine serin bir havlu, kurulayalım ben yatayım, arkadaştan biri de öğretmenimize göstereyim. Sonra bu güvenlik dediki abla kalk elim ayağım titredi seni orda görünce. Dedim biz de buraya yatacağız, o anı hissedelim ki, elbet yatacağız.” (KG3)

“Koyuyoruz tabi ki. Biz de geleceğiz oraya çünkü ayet-i kerime var bundan kaçış yok. Herkes ölümü tadacak o yüzden koymaz olur muyuz? Zaten koyduğumuzdan dolayı diyoruz ki ya rabbi bize güzel hayırlı ölümler nasip et diye.” (EG4)

. KG3, EG4 ve KG6 kendilerini de teneşirin üzerinde görebildiklerini bildirmişlerdir. Ancak EG2 ve EG11 ise bunu yapmadıklarını itiraf etmişlerdir.

“Ya şimdi..öyle bir şey kalbimden geçmedi, olabilir miyim olur muyum, can tatlıdır kimse kendini ölüme kıyamaz.” (EG2)

“Kendimi hiç düşündüğüm olmadı, düşünsem de ne olur? Hiçbir şey olmaz. Şimdi düşünüyüm, bir şey hissetmem herhalde. Sonuçta yaşamadıktan sonra ölümü.. Tabi ölmek ister miyim istemem yaşamak varken.” (EG11)

Yukarıda görüldüğü üzere bazı katılımcılar bu görevde empatinin önemli olduğunu ve görevin hassasiyetle sürdürülebilirliği konusunda elzem olduğunu bildirmişlerdir. Ancak bir katılımcı tam aksini savunmuştur; kendisini o durumda gördüğünde bu işi yapamayacağını söylemiştir:

“Valla devamlı düşünüyoruz desek yalan olur. Bazen düşünüyoruz, şimdi çok düşündüğümüz zaman da bu işi yapamayız. Allah ölümü dağa taş vermiş paramparça olmuş, dayanamamış. İnsanoğluna vermiş bakmış birisi orada ağlıyor birisi orada

gölüyor, insana vermiş. Bizde de öyle yani o yüzden kaldırıabiliyoruz. Yoksa herkes tabi bu şeyi kaldıramaz. O yüzden devamlı kendimizi düşünürsek bu işi zaten yapamayız. Tabi arada bir aklımıza geliyor ama biz de alıştık.” (EG9)

Tüm katılımcıların sözleri dikkate alındığında farklı sonuçlar çıkabilmektedir ancak temel ortak düşünce hepsinin ister kendileri isterse aileleriyle ilgili olsun empati duygusuna sahip olduklarıdır. Ancak şu nokta önem arz etmektedir: genelde katılımcılar cenaze ile değil cenaze yakınlarıyla empati kurmaktadır. Yani kendilerini ölenin yerine koymazdan evvel yakınına kaybedenlerin yerine koymaktadır. Ölüm olgusunun ağırlığı belki de en güzel burada fark edilmektedir: kişi kendini kolay kolay ölenin yerine koyamamaktadır. Zira sorulan soruya verilen ilk cevaplar kendileri ile değil aile ile ilgilidir. Gassalların medeni durumları, aile ilişkileri, çocukları vs empati duygusunu şekillendirmektedir. Bu durumda empati yapabiliyor olmak kimi gassal için avantaj iken kimi için dezavantaj olarak düşünülebilir.

3.5.2. Merhamet

Çalışmanın bu aşamasında katılımcılara “ölüye karşı merhametli olduğunuzu düşünüyor musunuz?” diye sorulmuştur. 13 katılımcının 13’ü de kendisini merhametli olarak tanımlamıştır. Merhametin kendilerinden mi yoksa cenazeden mi mi var olduğu ise merak uyandıran diğer husustur.

Kendisini merhametli olarak ifade eden EG7 bunun kendi maneviyatından kaynaklandığını söylemiştir:

“%100, çünkü eğer yanılmıyorsam peygamber efendimiz diyor ki yatan kişi ha ölü ha diri, ne diyormuş? Ey insanoğlu beni incitmeyin. Ben vekâletçiyim, oradaki baban da olabilir, kardeşin de olabilir, orada sen de yatıyor olabilirsin. Onu incitmeden iyi bir şekilde yıkayacaksın. **Bunu belirleyen ne oluyor?** Maneviyat. Benim önüme gelen kişi farklı bir inançtan da olabilir, ama biz her gelen cenazenin nasıl bir kişi olduğunu, nasıl bir hayat tarı olduğunu bilmiyoruz. O yüzden onu kategorize etme imkanımız yok.” (EG7)

“Tabi. Cenazeye saygılı davranılması gerektiğini düşünüyorum ve öyle de davranıyorum. Hiçbir zaman nesne gibi görmüyorum bazı yakınları görmek istemiyor kaçıyor insan bunlara üzüyor bu insanın senin üzerinde hiç mi hakkı yok bu son yolculuk bu musalla taşı az sonra toprağın altına koyacaksın dokunabileceğin son nokta. Hiç değilse insan musalla taşında insani değerlerle evlatlık görevimi ya da insanlık

görevimi yaptım diyebilmeli diye düşünüyorum.” (EG12)

Bir katılımcı ise ahirette bunun sorgusundan korktuğu için cenazelere karşı merhametli olduğunu ifade etmiştir: “*Tabi. Yanlışlıkla kolu çarpsa, başı çarpsa resmen ciğerim sızlıyor. Çok dikkat ediyoruz, arkadaşların hepsi öyle. (...) Sade ve sadece ahirette yakama yapışır diye. Ondan korkuyorum yoksa başka hiçbir şey yok. Allah hesap sorar diye korkuyorum.*” (EG10)

Cenazeden bağımsız olarak kendisinin merhametli olduğunu ifade eden KG1 ve EG2 ise merhamet olmadan bu işin yapılamayacağını savunmuştur:

“Kesinlikle. Kesinlikle. Öyle olmasam severek bu işi yapmazdım. (...) nesne olarak kesinlikle görmüyorum. Allah’ın huzuruna yolluyoruz biz, en güzel yere biz yolluyoruz o yüzden çok dikkatli çok güzel bir şekilde yapmamız lazım.” (KG1)

“Evet. Bu işte merhametle davranacaksın. Merhametli olacaksın. (...) Severek yapacaksın bu mesleği. Yok öyle atayım gitsin, yıkayayım gitsin. Öyle düşündüğün zaman bu işi bırakacaksın. Ve yapamazsın yani, kafayı sıyırtırsın. (merhametim) Cenazeye alakalı değil, sende iman sevgisi yoksa o işi zaten yapamazsın. Cenaze ne olursa olsun..dinine milletine karşı değilse” (EG2)

Çalışmaya katılan tüm katılımcılar kendilerini merhametli ve empati yapabilen kişiler olarak nitelemektedirler. Bu durum ise bazı katılımcıların “bu işte empati ve merhamet olmalı” düşüncesini güçlendirmektedir. Zira farklı sürelerdir görev yapan gassalların tümü bu özelliklere sahiptir. Aynı şekilde görev süresi uzadıkça bu vasıfların köreldiğine veya yok olduğuna rastlanmamıştır. Ancak sadece bazı katılımcılar bu işin sürdürülebilmesi için iş dışında kişinin zihnen “gasilhaneyi geride bırakması” gerektiğini savunmaktadırlar. Bu görüşler ise ilgili başlıklar altında ele alınmıştır.

Literatür taraması esnasında karşılaşılan bir çalışmada gassalların mesleklerini icra ederken “yabancılaşma süreci” geçirdiklerini ve bunun sonucunda ise cenazenin nesneye dönüştüğü ifade edilmektedir.⁴ Ancak bizim çalışmamızda böyle bir sonuca rastlanmamaktadır. Gassallarda empati ve merhamet duygularının var olması başta olmak üzere, dini sorumluluk bilincinin varlığı da bu nesneleşmenin olmadığını göstermektedir. Nitekim bazı görüşmelerde bu tür bir düşüncenin oluşmasının, bu görevin hakkıyla yerine getirilmesine ters olduğu bildirilmiştir.

⁴ Sağır, Aktaş, a.g.e., s.282.

3.6. MESLEKTEKİ DİNİ MOTİVASYON

Temeli tamamen dini olan cenaze yıkama faaliyetini gerçekleştiren gassalların ne denli bilinçli oldukları ve bu sorumluluğun karşısında nasıl bir tutuma sahip oldukları merak edilmiştir. Bu nedenle kendilerine yaptıkları işin dinde nasıl bir sorumluluğa sahip olduğu sorulmuştur. Böylelikle cenaze yıkama ve gassallığın dindeki yerinden ziyade kendilerinin bu olguyu dini çerçevede nasıl gördükleri hakkında bilgi almak istenmiştir.

“Dini açıdan bunun çok büyük bir sorumluluk” olduğunu ifade eden gassallar olmuştur. Cevaplara genel çerçeveden bakıldığında ise gassalların çoğunluğunun görevin sorumluluğu, vebali, yükü ve kul hakkına dikkat ettikleri görülmektedir.

3.6.1. Farz-ı Kifaye

Cenaze yıkama ve kefenleme işleminin dindeki yerini anlatan EG13 sorumluluğun büyüklüğü kadar çok değerli olduğu noktaya vurgu yapmaktadır.

“Yaptığımız işin dini sorumluluğu çok büyük. Bir cenaze bir belde yıkanmadan giderse bütün o beldenin sorumluluğundadır o cenaze. Cenaze yıkamak nedir farz-ı kifayedir. Farz-ı kifaye nedir, birkaç kişinin yapmasıyla diğer Müslümanları günahkar olmaktan kurtarıyor. Yani bizim yaptığımız iş, biz bu işin içindeyiz bize basit geliyor ama çok önemli bir iş yapıyoruz biz, çok değerli.”

Aynı şekilde sorumluluğun büyüklüğüne vurgu yapan KG6 bu sebeple bu işin “ehil kişiler” tarafından yapılması gerektiğini ifade etmiştir; *“Çok büyük. Vebali çok büyük. Bunu Kur'an'da ehil kişiler yapsın diyor. Ehil, bilen kişiler.”*

3.6.2. Vebal/Kul Hakkı

Gassallar büyük ölçüde geçim kaygısı ile göreve başlasa da dini sorumluluğun kısa sürede fark edildiğini ifade etmektedirler. Aynı zamanda sadece maddi sebeplerden dolayı da devam edilemeyeceğini savunan iki katılımcı şunları söylemiştir:

“Dini açıdan yükümlülüğü ağır. Çünkü burada bir meslekten, paradan ziyade yaptığın iş sorumluluk gerektiren, yükümlülüğü ağır olan bir iş. Bunu gel geç veya dışarıdaki gibi bir iş gibi, bugün olmasa da olur, yarın olmasa da olur diyebileceğin bir şey değil. Böyle bir şansın yok. Yaptığını başından sonuna kadar güzel yapmak

zorundasın. Vebalini taşıyorsun çünkü. İlk zamanlarda bunu anlamasan da yavaş yavaş insana yerleşiyor bu sorumluluk. Yerleşmemesi mümkün değil.”(EG7)

Diğer katılımcı dini sorumluluğun yanında ahirette o kişiye nasıl hesap vereceğinin kaygısını da dile getiriyor.

“Sorumluluğum maddiyattan ziyade maaşımı alıyorum da “banane!” gibisinden değil. Çünkü orada bir kul hakkı var, yarın mahşer günü o adam dese ki yıkadığımız mevta; beni sen yıkadın gel bakayım Allah katında helallik almak istese ben ne diyeceğim? Olmaz yani bu şekilde. Çünkü geçekten bu işi yapmak isteyen varsa veya yapanların çok dikkatli olması lazım büyük bir vebal var.”(EG11)

Cenaze yıkamayı “Allah’ın huzuruna yolluyoruz” olarak tanımlayan KG1 (aynı şekilde KG3) bu görevin en az hata ile bilinçli bir şekilde yapılması gerektiğini şu şekilde bildirmiştir;

“Valla çok büyük sorumluluk, yaptığımız işi bilinçli bir şekilde doğru kusursuz yapmak zorundayız yani. Çünkü Allah’ın huzuruna yolluyoruz. En ufak bir şeyimiz bile olmaması lazım; abdestinde, niyetinde. Ha yüce Rabbim bilmeden yaptığımız bir şey olursa affetsin tabi ama kesinlikle çok büyük sorumluluk isteyen bir iş çünkü bunun telafisi yok, özellikle bilerek yapılan bir yanlışın telafisi yok.”(KG1)

Bu hizmetin vebal boyutuna vurgu yapan katılımcıların buna açıklama olarak sundukları farklılık arz etmektedir: bunu kul hakkı olarak değerlendiren EG10 düşüncelerine şu şekilde ifade etmektedir:

“Şimdi acaba toplu iğne deliği kadar kuru yer kaldı mı diye, kalmasın, abdesti noksansız olsun, özellikle kuru yer kalmaması normal yaşayan insanın guslünde ki farzlar ne ise, o konuda eksiklerimiz olursa ahrette yakamıza, gırtlığımıza yapışır diye ben kendi adıma çekiniyorum. Zaten benim günahlarım bana yeter, ne olacağımı bilmiyorum bir de o merhumların günahlarını alırsam hepten hapı yutmuşum diye, acaba işimi hakkıyla yapıyor muyum diye o konuda üzülüyorum.”(EG10)

Sorumluluk duygusu insanları kimi zaman zorlamaktadır, sorumluluğun verdiği psikolojik yük ağır gelebilmektedir ancak EG4 de bu görevin isteyerek yapıldığında ağır gelmeyeceğini savunmuştur.

“Şu şekilde; isteyerek yaparsan asla ağır değil. İsteyerek. Ama zoraki olursa o sıkıntı olur çünkü bir işi severek yapmak var, bir de zoraki, mecburi olarak yapmak var. Ben severek yapıyorum. Zorluğu yok.”

Katılımcıların ifadelerine genel çerçeveden bakıldığında bu görevin dini mükafat boyutundan ziyade, dinin kendilerine yüklediği sorumluluğun etkisinde

oldukları görülmektedir. Bir katılımcımız vebale dair sorumuzu biraz daha açacak soru yönelttiğimizde şu cevabı veriyor:

“Vebali de çok sevabı da çok. Şimdi bizim her yaptığımızda vebal var (...)

Hangi tarafı ağır basıyor? Sevabı da basıyor ama ikisini aynı yere koyarsak vebali ağır basıyor. (...)O an vebali düşünüyorsun; ben bu işi yapıyorum ama öbür dünyada bunların hepsi hak sahibi senden. Diyorum ki az günahım vardı şimdi bu da eklendi.”

(KG)

Soru sorulduğunda katılımcıların ilk ifadelerinin tedirginlik içerdiği görülmüştür. Bu duruma istinaden bu sorumluluğun karşısında nelere dikkat ettikleri sorulmuştur. Birçoğu abdestin ve taharetin önemli olduğunu vurgularken (KG1, EG11, EG7, EG10) bazıları ise cenazeyi incitmemeye (KG6, KG8), mahremiyete (EG13) ve cenaze yakınlarına da dikkat ettiklerini (EG11) bildirmişlerdir.

İfadeler gassaldan gassala farklılık gösterse de aslında hepsinin ortak noktada, yani vebal-sevap noktasında buluştukları görülmektedir. Bu da görüşmeye katılan tüm katılımcıların nasıl bir görev üstlendiklerinin bilincinde olduklarını ve dinde bu olgunun nasıl karşılık bulduğunun farkında olduklarını göstermektedir. Bu aşamada akla gelen bir soru ise bu bilince nasıl sahip olduklarıdır. Katılımcıların dışarıdan bir rehber veya bu bilinci kazanmaları için birisinden destek aldıklarına dair bir bilgiye rastlanmamıştır ancak birçoğunun kendi dini eğitimlerinden dolayı bu bilince ulaştıkları düşünülmektedir. Gassallarla beraber gerçekleştirilen bir diğer çalışmada da aynı şekilde meslek bilincinin gassalların dini eğitimleri ile alakası ortaya konmuştur. Mesleğin anlamlandırılması kişinin dini eğitimiyle şekillendiği tespit edilmiştir.⁵

3.6.3. Cenazeye Davranma Biçimi ve Cenaze Mahremiyeti

Gassallar için dini sorumluluk dendiğinde ortaya çıkan bir diğer başlık cenazeye davranış biçimi ve mahremiyetidir. Sorumluluk konusu geçtiğinde gassalların hemen aklına gelen bu ilkeler vebal/kul hakkı teması altında değerlendirilebilir. Ancak görüşmeler esnasında bu konuya da önem verildiği gözlemlendiği için ayrı bir tema oluşturulması uygun görülmüştür.

⁵ Sağır, Aktaş, a.g.e., s.281.

Gerek yıkama esnasında gerekse sonraki konuşmalarda gassallar cenazenin fiziki durumuyla ilgili kesinlikle bilgi verilmemesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bunun dini bir zorunluluk olduğunu aksi yapıldığında ise günah işlediklerini ifade etmişlerdir.

“Bir yere gittiğin zaman mesela illa muhabbette sen ne iş yapıyorsun, cenaze işindeyim dediğin zaman insanlar şöyle bir duruyor zaten. Başlıyorlar sormaya. Fazla diyorum ileri gitmeyelim ama normal yani, ibretlik meseleler oluyor ama cenazeyi anlatmak doğru değil, uygun değil diyoruz öyle geçiriyoruz.” (EG9)

“O şu an her şeyi görüyor, daha kabre inmedi. Ben onu ailesinden koruyacağım çünkü o kendini koruyamıyor, sen koruyacaksın.” (KG8)

Aynı şekilde cenazeye karşı olan davranışlarına çok dikkat ettiklerini söyleyen gassallar bu konuda şu ifadeleri kullanmışlardır;

“(…) Nasıl söyleyeyim sana, mahremiyet olayları var işte dikkat etmeniz gerekiyor, cenazeye eziyet vermemen gerekiyor (..)” (EG5)

“Cenazeyi incitmemek için, mesela oldu ki çok nadir ensesi taş vurdu, kolu bacağı vurduğu zaman hemen bir ciğerin sızlıyor. O anlık olay. Arkadaşlarda da görüyorum. Hatta birçok arkadaş cenazeye yaşıyormuş gibi dokunuyor hakkını helal ne olursun kusuruma bakma özür dilerim diyor. Ölüden özür dilenir mi? Hakkını helal et diyoruz, hemen ciğerimiz sızlıyor. O anlamda bütün cenazeleri incitmeden, kırmadan yapıyoruz. O çarpma vurma olayı olursa hafiften o zaman o ciğerimizin sızladığında kendimizin işimizi ne kadar dikkatli yaptığımızı o sızlamada anlıyoruz.” (EG10)

3.7. GASSALLARIN ÖLÜM ALGISI

Araştırmanın bu aşamasında katılımcıların zihinlerindeki ölüm algılarını açığa çıkarmak ve bu algının gassallıktan önce ve sonra değişime uğrayıp uğramadığını tespit edebilmek için üç aşamalı soru yöneltilmiştir. Öncelikle ölümün kendileri için ne ifade ettiği, bu ifadenin meslekten önce ve sonra değişip değişmediği sorulup, daha sonra ise tek kelimeyle ölüm denilince zihinlerinde oluşanı tarif etmeleri istenmiştir. Sorulara verilen cevaplar incelendiğinde gassalların sekizi (KG1, EG2, KG3, EG5, KG6, EC13, EG7, KG8) ölüm algılarının meslekten sonra değiştiğini, dördünün ise (EG4, EG9, EG10, EG11) değişmediğini ifade ederken bir gassalın (EG12) bu konu hakkında net cevap vermediği görülmüştür.

3.7.1. Değişen Ölüm Algısı

KG1'e ölümün anlamı sorulduğunda şu şekilde cevaplamıştır:

“Kurtuluş (güldü). Kurtuluş mu yoksa..bu dünyadan kurtuluş ama öbür dünyada iyi mi bilemem.. inşallah yüce rabbim günahsız cennetine nail eder. **Sizce meslekten öncekiyle meslekten sonraki ölüm algınız değişti mi?** Tabii ki değişti. **Nasıldı nasıl oldu?** Aklıma bile gelmiyordu valla ölüm. Yani ölmez gitmez diyordum ama şimdi haa öleceğiz ama nasıl can vereceğiz, kabirdeki sorgusuna cevap verebilecek miyiz? Geçen bir kitabı açıyorum bakıyorum 32 farzı ve bazı şeyleri unutmuşum biliyor musun? Onları gözden geçirdim. Çok değişti yani..**Bu sizin için güzel bir şey yani?** Tabii ki güzel bir şey, güzel olmaz olur mu? Açtım kitabı 32 farzı gözden geçirdim yani, diyorum yüce rabbim bunu sorar ve ben cevaplayabilecek miyim? **Bunu yaptığımızda nasıl hissettiniz?** Hoşuma gitti, o şeye hazırlamak kendimi güzel bir şey, inşallah yüce rabbim cevaplandırmayı nasip eder. Bazen su gibi bilirsin ama o anda cevaplayamazsın, her şeyi unutursun.”(KG1)

Zihninde ilk anda kendisini gülümseten bir yansıması olsa da cevabın devamında ölümün KG1'i endişelendiren, hazırlanmasını gerektiren bir tarafı olduğu görülmektedir. Ayrıca ölüm algısının değişimiyle beraber hayatındaki olumlu değişimlere de değinen KG1; ölümün insan hayatını etkileyebilecek bir olgu olabileceği iddiasını ortaya sunmaktadır. Çalışmamızın konusu itibari ile ilerleyen bölümlerde ölümün dindarlık üzerine etkileri tartışılacaktır.

KG1'i endişelendiren ölüm sonrası süreç; KG3'de (aynı şekilde KG8 de) karşımıza korku olarak gelmektedir. Aynı soru kendisine yöneltildiğinde ölümden sonraki hayat ile ilgili korkuyla paralel olarak ölümden de korktuğunu ifade etmektedir. Yani KG3 için korkulan olgu aslında ölüm değil de ölümden sonraki süreç diyebiliriz:

“Aslında şöyle düşündüğüm zaman biraz korkuyorsun, dünyada bir şey yapmadan ahirete ne götüreceksin? Burada bir şey yaptığın zaman zaten ölüm ikinci bir evimiz, ikinci bir aleme gideceğimizi biliyoruz, inanıyoruz elhamdülillah. Burası geçici bir dünya asıl olan ahiret, evimiz mekanımız ahiret olacak. Ama burada bir şey yapmadığımız için biraz korkuyoruz. **Peki meslekten önce ile sonra ölüm algınız değişti mi?** Değişti tabi. Çok şey değişti. **Ne değişti mesela?** Buraya girdikten sonra insanlarla uyum sağlamayı daha çok şey yaptım, mesela sinirliysen o noktada “ya ölüm var”, bazen annem bir şeye kızdığı zaman anne gözünü kapatsana diyorum, kapat: neyimiz var? Hiç bir şeyimiz.”(KG3)

KG1 için ölüme hazırlanmaya sebebiyet veren bu algı değişikliği KG3 için daha çok karakter, huy üzerinde etkili olmuştur. Özellikle sosyal çevresiyle olan

ilişkilerini etkileyecek değişimlerden bahseden KG3 ölümün yol açabileceği ikinci etkiyi ortaya koymuştur: 1. Ölüme hazırlanma isteği (KG1), 2. Ölümün kişinin huy ve karakteri üzerine olumlu etkisi (KG3).

Yine aynı şekilde ölüm algısının değiştiğini ifade eden EG2; ölüme inanmanın Müslümanlığın gereği olduğunu ifade ederken bunun sadece bir mekan değişikliği olduğunu söylemektedir:

“Ölüm son değildir. İnsanoğlu için 3 aşama var: önceki âlem; anne karnındaki 9 aylık dönem, ondan sonra dünya, geçici bir dönem herkesin ömrü ne kadar olabilir orasını Allah bilir ve sonsuz ebedi hayat. Ölüm sadece dünyadan öteki tarafa gitmek bizim, Müslüman inancına göre. **Peki meslekten öncekine göre ölüm algınız değişti mi?** O zaman her gün cenaze görmüyorduk, bugün her gün cenaze görüyoruz. Sadece izinli olduğumuz günler görmüyoruz. Her gün cenazeye baş başayız, iç içeyiz.. O zamanki düşünce yanında yakınında biri olduğu zaman “bak öldü gitti işte, rahmetli oldu”, ama şimdi her gün görüyorsun. Sen de olabilirsin bu taşın üzerinde, senin ana baban da olabilir, o düşünce var, o düşünce içinde çalışıyoruz.” (EG12)

Aynı zamanda eskiye nazaran daha fazla ölümle karşı karşıya kaldıklarını belirten EG2 gibi EG5 de eskiden “sıradan” olan ölümün artık farklı anlam ifade ettiğini şu sözlerle vurgulamıştır: *“Şimdi mesleğe başlamadan önce bende her insan gibi ölüm sıradan bir ölüm diyordum ama mesleğe başladıktan sonra görüyorsunuz ki çeşitli cenazeler yıkadığımız için ölümün bile hayırlısını dilemek içimizden geliyor, kısa ve öz oldu ama sonuçta aydınlatıcı bir olay yani.”*

Cenazelerle karşı karşıya gelmenin “hayatı tersine döndürdüğünü” söyleyen EG13 de diğer meslektaşları gibi her gün cenazelerle karşılaşmanın ölüm algısını değiştirdiğini bildirmiştir:

“Ölüm benim için bir kurtuluş değil, bir başlangıç. Yeni bir dünyaya başlayacağız. Ama bu yeni dünyaya başlamamız için de bu dünyada güzel şeyler bırakmamız lazım. **Meslekten önce ve sonra ölümün anlamı değişti mi sizin için?** Çok değişti. Şimdi ben bu işe başlamadan önce, ...’da doğup büyüdüm, benim ortamımda içki içen mi ararsın, sigara içen mi ararsın, ayyaşlar mı ararsın hep onların içinde büyüdüm mahalle olarak. Bu işe başlamadan önce ben de şeydim, laylaylom yaşıyordum (...) Bu işe başladıktan sonra şöyle geriye doğru gittim; 21 senemin 10 senesini çocukluğuma at diyelim, 11 senem boşa gitmiş diye kendi kendime şey yaptım. Dedim ki bu 11 seneyi biz boşa yaşamışız. Allah affetsin bizi. Çok şeyler yaptım. **Peki o zamanlar ölüm neydi sizin için de değişti sonradan?** O zamanlar ölüm hiç aklımıza gelmiyordu ki. Gençlik. O zamanlar çevremizde de cenazeler oluyorsa bile hiç

umursamıyorduk. Öyle bir şeyimiz yoktu yani. Ama bu işe girdikten sonra hayat bir anda tersine döndü yani.”(EG13)

EG13’ün ifadelerine bakıldığında gassallığa başlamadan önceki hayatını “boş” olarak ifade etmektedir, bundan dolayı pişmanlık duymaktadır. Bu işe başladıktan sonra hayatındaki öncelikler değişmiş olup başka bir düzen oturttuğu aşıkardır; böylelikle ölüm algısının insan üzerindeki üçüncü etkisi olarak hayat tarzının değişmesi zikredilebilir.

Bu etkiye bir başka örnek olarak KG8’in sözleri şu şekildedir:

“Her şeyi ifade ediyor. Ayrılık, ama şöyle bir şey var; belki ben mi daha hassas düşünüyorum, benim kızlarım tek ya, ben istiyorum ki ben onlarla yaşlanayım. Arkamdan kaldıklarında ne kadar zor olacak. Şu an ölüme hazır değilsin ki, Rabbim karşısına çıkacaksın. Daha çok dini bütün yaşamak için.. Ölümünden korkmayan yalan söyler. Hep hayalindeki cennet, niye? Gitmek için elinden geleni yapıyorsun. Ama gidebilecek misin..inşallah. **Meslekten önce ve sonra ölümün anlamı değişti mi sizin için?** Daha derli toplu oluyorsun. En son senin önünden geçiyor, görüyorsun. Yemiş içmiş gezmiş her şeyi yapmış, gıybetini de yapmış. Yaşantın daha kısıtlanıyor; gittiğin yerlerden uzaklaşıyorsun, giyiniş tarzım değişti. Önceden rahattım. Sanki hiç gitmeyeceğim gibiydim. Aile etken, çevre etken, hiç görmemişsin buraya girdiğinde farklı. Namazını kaçıırıyordun umurunda değildi ama şimdi diyorsun ki namazını kaçıırma.”(KG8)

Diğer gassallardan farklı olarak KG8’in ölümün bilincinde olmasının yanı sıra çok açık yüreklilikle kendisini ölüme hazır hissetmediğini, kızlarıyla daha uzun vakit geçirmek istediğini bildirmiştir. KG8’in boşanmış olması bu noktada önem arz etmektedir: kızlarının yalnız kalacağı korkusu onun ölüme direk ayrılık anlamı yüklemesine bundan dolayı da henüz ona hazır olmadığını hissettirebilmektedir. Aslen insanın kaçındığı bir durum karşısında kendini hiçbir zaman hazır hissetmeyişi de o durumla yüzleşmek istemeyişindendir, nitekim KG8’de olduğu gibi.

KG8’in ifadelerine benzer bir şekilde insanın uzun yaşama isteği olduğuna vurgu yapan EG7 ise aynı zamanda herkesin ölümü düşünmesi gerektiğini ancak kendilerinin de her gün görmesi sebebiyle unutamadıklarını da ifade etmiştir:

“Biz Müslümanız, duruma göre değerlendirmek lazım. Herkes der ki yaşayayım, çocuğumun çocuğumun mürüvvetini göreyim, belli bir hayat düzeyine geleyim ama ölüm hepimize gelecek. Ama genç zamanlarda geldiğinde o zaman insan üzerinde psikolojik sıkıntı oluyor. **Meslekten önce ve sonra ölümün anlamı değişti mi sizin için?** Tabi ki. Daha önceden sürekli çalıştığım iş meşakkatli idi, ölümü ne

zaman hatırlarsın? Ya bir ayet okursun, hadis okursun ya da bir cuma vaazında duyarsın, o zaman aklına gelir. Ama şu anki durumda günü birlik gözünün önünde. Dinimizde ne denir, ölüm bize şah damarından daha yakındır, günde 70 kez anımsamamız gereken bir şeydir. Ama burada sabah 8’de işe başlıyorsun akşam 5’te bırakıyorsun, o saate kadar yüz yüzessin ve hiç unutulmayacak bir şey. Unutmak mümkün değil.”(EG7)

Yukarıda yer verilen gassallar gibi ölüm algısının işe başladıktan sonra değiştiğini ifade eden KG6 konuyu farklı bir boyutta ele almaktadır; *“Şey oluyor, biraz da alışıyorsun bu işin içinde. Önceden daha bir farklıydı, bir ürperti oluyordu ama şimdi o kadar yok.”* KG6 bu ifadeleriyle radikal değişimlere yol açan ölümün bile zamanla alışılmışlığa mahkum olduğunu söylemektedir. Gassallar için her cenazenin kendine göre bir ölüm hikayesi olsa da, her yeni cenaze ölüm yelpazesinde farklı bir renge tekabül etse de zamanla insanın bu fikre de alıştığını ve duygusal olarak da zamanla anlam farklılığına yol açtığını ifade etmektedir. Bu fikir her meslekte gündeme gelen mesleki deformasyon olarak algılanabilir ancak bu düşünceyi sadece bir gassalın dile getirmesi bu düşünceyi desteklememektedir.

3.7.2. Değişmeyen Ölüm Algısı

Ölüm algısının değişmediğini; *“Aynı. Ölümle bu kadar dip dibe geldikten sonra bir farklılık oluştu mu? Yok. Hep düşüncem aynı. Değişmedi yani.”* diyerek ifade eden EG4; *“Hatta bu işten sonra daha çok anımsıyorsun. Hiç unutmuyorsun. Her gün çünkü yaşıyorsun”* sözleriyle aslında her gün şahit olmasından dolayı zihninden hiç çıkmadığını söylemektedir. Aynı şekilde gelen cenazelerden “ibret aldığını” vurgulayan EG11, tıpkı EG4 gibi algısının değişmediğini bildirmiştir: *“Yok değişmedi, ibret alıyor muyuz alıyoruz tabi ama insan yaşamak ister, ölmek de istemem yani.”*

Son olarak ölüm algısının meslekten sonra değişmediğini ifade eden EG10, aslında olası bir değişimin ölüme veya cenazeye yüz yüze gelmeye bağlı olmadığını iddia etmiştir. Kişinin kendi “takvasına” göre ölümün de anlam değiştirebileceğini söylerken bir yandan da bu mesleğin ölüm algısını değiştirdiğini dile getiren meslektaşlarını bu değişim sonucunda gündelik hayatlarını ne şekilde etkilediği noktasında eleştirmektedir.

3.7.3. Cenazenin Ölüm Algısına Etkisi

Ölüm algılarının değişip değişmediği sorulduğunda verilen örnekler bakıldığında birkaç gassalın ölüm algısının cenazelerin durumlarından etkilendiği saptanmıştır. Kendi ifadeleriyle güzel cenazelere rastladıklarında zihinlerindeki ölüm güzelleşirken tersi olduğunda ise ölüm korkulan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylelikle cenazenin hikayesine ulaşmanın yıkayan üzerindeki etkisi de ortaya konmaktadır.

“Aile etken, çevre etken, hiç görmemişsin buraya girdiğinde farklı. Namazını kaçıırıyordun umurunda değildi ama şimdi diyorsun ki namazını kaçırma. Hele ki böyle gülenleri gördüğün zaman..bir de hayat hikayeleri de seni üzüyor, sadece ölü önüne yatmıyor ki, şöyleydi böyleydi. İnsan zaten kendini belli ediyor. Sen de o süreçte yürümek istiyorsun.” (KG8)

“Bakın şöyle bir şey söyleyeyim; insan yaşayışına da dikkat etmesi lazım. Bir cenaze getirdiler, cenaze çabuk kokar, 1-2 günde kokar. Cenaze 7 günlüktü, amcaları girdi cenazeye. Merak ettim cenaze o kadar güzel kokuyordu ki misk-ü amber kokuyordu. Dedim ki bir şey döktünüz mü cenazeye? Yok, bir şey dökmedik dediler. Ne iş yapardı peki dedim, hocam dediler 17 yıldır bu adam camiye süpürürdü dediler. Görüyor musunuz Allah onun nasıl canını almış.” (EG11)

Ölüm algısının bu meslekten önce ve sonra aynı olduğunu ifade eden gassallar incelendiğinde dikkat çekici ortak noktalar görülmektedir: dördü de erkek olan EG4, EG9, EG10 ve EG11 meslekten önce en az bir defa cenaze gördüklerini dile getirmişlerdir. Dede (EG10) ve amcalarının (EG4, EG9, EG11) naaşlarını gördüklerini (EG4, EG9, EG11) veya dokunduğunu (EG10) daha önceki cevaplarda bildirmelerine binaen fiili yıkama tecrübesi söz konusu olmasa da en azından bazı gassallardan farklı olarak “ölümle daha önce tanıştıkları” söylenebilir. Ancak aynı şekilde meslekten önce hem cenaze görme (EG2, KG8, KG6, KG1), hem de bizzat yıkama (EG2) tecrübesi olan gassalların ölüm algılarındaki değişikliğe bakıldığında bu anlam değişikliğinin daha önce cenazeyle karşılaşma veya yıkama tecrübesinin olmasıyla bağlantılı olmadığı söylenebilir. Bu durumda meslekten önce ve sonraki ölüm algısı tamamen kişinin kendi zihnindeki düşüncelerle, aldığı dini eğitimle ve karşılaştıkları cenazelerle bağlantılı olabileceği, bunun tecrübeyle veya şahit olmayla alakalı olmadığı kanaatindeyiz.

3.7.4. Ölüm ...'ya Benzer

Genel anlamda gassalların zihinlerindeki ölüm algılarını tespit ettikten sonra bu algının mesleğe başlamayla değişip değişmediği araştırılmıştır. Böylelikle meslekten önce ve mesleğe başlama dönemlerindeki düşüncelerini ifade etmelerine olanak sağlanmıştır. Araştırmanın bu aşamasında ise spesifik olarak görüşme anındaki düşünceyi öğrenebilmek adına kendilerine ölümü bir “şeye” benzetmeleri istenmiştir, böylelikle metafor analizi yapma imkanı oluşturulmuştur. Analiz yapılırken bir önceki sorunun da cevapları değerlendirmeye dahil edilmiştir. Bununla tek cevaba bağlı kalmadan, gassalın zihnindeki yansımasının daha net anlaşılması amaçlanmıştır. Verilen cevaplara bakıldığında farklı sınıflandırmalar yapılabileceği tespit edilmiştir. Öncelikle olumlu veya olumsuz olarak kategorize edilmiştir (Tablo 2), daha sonra aynı cevaplar İş-oluş belirten, Mekan belirten ve Sonuç Belirten ifadeler olarak sınıflandırılmıştır (Tablo 3). Söz konusu başlıklar verilen cevapların genel kullanımlarına göre oluşturulmuştur. Aynı zamanda anlam açısından farklı kategorilere yerleştirilebilecek cevaplar birden fazla yere eklenmiştir. Söz konusu incelemeler tablo şeklinde verilmiştir.

Tablo 2: Ölümün Olumlu/Olumsuz Metaforları

Olumlu	Olumsuz
<i>Kurtuluş, Çiçek, Saray, Köşk (KG1)</i>	<i>Soğuk (KG6)</i>
<i>Hikaye (EG2)</i>	<i>Cehennem (EG13)</i>
<i>Kavuşma (KG3)</i>	
<i>Nasihat, Kavuşma, Mükafat, Yeniden doğmak (EG4)</i>	
<i>Gidiş, Aydınlatıcı bir olay (EG5)</i>	<i>Gidiş (EG5)</i>
<i>Kurtuluş (EG7)</i>	<i>Kopmak, El çekmek (EG7)</i>
<i>Hiçbir şey ama olumlu (KG8)</i>	
<i>Yolculuk , Gidiş(EG9)</i>	<i>Gidiş (EG9)</i>
<i>Uykudan uyanış (EG10)</i>	
<i>Başlangıç (EG11)</i>	
<i>Kurtuluş (EG12)</i>	

Tablo 3: Ölümün Diğer Metaforları

İş-oluş ifadeleri	Mekânsal ifadeler	Sonuç belirten ifadeler
<i>Kavuşma</i> (KG3, EG4)	<i>Saray, Köşk</i> (KG1)	<i>Kurtuluş</i> (KG1, EG7, EG12)
<i>Yeniden doğmak</i> (EG4)	<i>Cehennem</i> (EG13)	<i>Mükafat</i> (EG4)
<i>Gidiş</i> (EG5, EG9)		<i>Aydınlatıcı bir olay</i> (EG5)
<i>Yolculuk</i> (EG9)		<i>Uykudan uyanış</i> (EG10)
<i>Uykudan uyanış</i> (EG10)		
<i>Kopmak, El çekmek</i> (EG7)		
<i>Başlangıç</i> (EG11)		

“Benim için ölüm ...’ya benzer” diye sorsak, tek kelime ile nasıl ifade edersiniz sorusuna genel anlamda olumlu sayılabilecek ifadelerle cevaplar verilmiştir. Bunun arka planında gassalların ölüme Müslüman kimlikleriyle bakıyor olmaları vardır. Yani mensup oldukları din ölüme nasıl anlam yüklüyorsa onlar da aynı anlamı yüklüyor olmaları doğaldır. Bazı gassalların ifadelerinde “Müslümanlık” gereği böyle bakılması gerektiği vurgulanmıştır (KG3, EG2). Bu bakış açısı kişinin ölüme başka türlü bakmasına engel olabileceği, baksın bile şahsi veya sosyal endişeler doğurabileceği endişesiyle dile getiremeyeceği kanaatindeyiz. Nitekim KG8 ölüm ile ilgili ifadelerinde “kızlarıyla daha uzun vakit geçirmek” istediğini çekinerek söylediği gözlenmiştir. Aynı şekilde EG11 de cevabının sonunda “İbret alıyor muyuz alıyoruz tabi ama insan yaşamak ister, ölmek de istemem yani.” demiştir.

Katılımcıların ölüme karşı sahip oldukları bakış, İslam dinine dayanmaktadır. Dinin ölüme yüklediği anlam aynı şekilde Müslümanların bakışıyla örtüşmektedir. İslam’ın asırlardır değişikliğe uğramadan günümüze ulaşması da bu bakış açısının değişmeden Müslüman toplumlar tarafından benimsenip aktarılmasına olanak sağlamıştır. Batı’ya bakıldığında ise aksine farklı bir algı söz konusudur; Hristiyan ve Yahudi toplumların ölüm algılarının zaman içerisinde değiştiği anlaşılmaktadır. Önceleri bir başlangıç, ruhun bedenden ayrılması gibi anlamlar yüklenirken birçok faktörün etkisiyle artık ölüm biyolojik bir hadise olarak görülmektedir.⁶

3.7.5. Mesai Dışında Ölümün Yeri

⁶ Karaca, a.g.e., s.68,75.

Çalışmanın bu bölümüne kadar ölümün bu işten önce ve sonra anlamlandırılması ve görüşme esnasındaki yansıması ele alınmıştır. Şimdi ise merak konusu olan bir diğer konuya değinilecektir. Hayatlarını, bazıları için karakterlerini değişime uğratan ölüm; gassalların ne kadar gündeminde kalıyor? Bu bilgilere ulaşabilmek için kendilerine “görev dışındaki zamanlarda ölümün gündemlerinde olup olmadığı” sorulmuştur. Görevlerinden dolayı ölüm ve cenazelerden ibret alınması gerektiği konusunda hem fikir olan gassalların verdikleri cevaplara bakıldığında çok önemli bir sonuç çıkmaktadır. Çoğu gassalın zihninde ölüm sadece iştir. Dolayısıyla görevleri bittiği andan itibaren birçoğu için ölüm düşüncesi de bitiyor.

“Yok orada aklıma gelmiyor. Buradan çıktım mı burada yaptıklarım hiç aklıma gelmiyor. Yemeğimi de yiyorum, yani kabinden çıkıp ellerimi yıkayıp gelip burada yemek yediğim de oluyor. Hiç irkilmeden tiksirmeden. Buradaki işim böyleydi şöyleydi hiç hatırlamam. Ve dışarıda da anlatmam kimseye.”(EG2)

“Bak ilk girdiğim zamanlarda doğrudu, ama şu anda öyle yok yani. Yalan neden konuşayım şimdi şuradan çıkınca bitiyor. Yaşamak zorundasın. Yürümüyor yani. Alışyorsun. 12 sene oldu” (KG6)

“Buradan gidiyorum daha yok, bitiyor. Dış kapı değil kabin kapısından oda kapısına gelince bitiyor.” (KG8)

“İşte çok güzel soru..Onu eşim de soruyor bazen bana. Ben bu kapıdan çıktıktan sonra her şeyi bitiriyorum. Eğer buradaki şeyleri evime veya arkadaşlarıma veya dışarıya yansıtırsam bu işi yapamam. Kendi çabamla bitiriyorum. Şimdi burada saat 17 dedi mi burayı komple silip atıyorum yeni bir sayfa açıyorum kendime. Eşim soruyor bugün işte ne oldu, ben ona diyorum benim işimi sorma, benim işim ağır bir iş ben sana anlatırsam sen ne yemek yersin ne şey yaparsın, ne çocuğuna vaktini ayırabilirsin diyorum. Benim işim normal iş değil diyorum. Bana diyorum 0 yaşından tut 100 yaşına kadar cenaze geliyor. Veya kokmuşundan tut da parçalanmışından tut da normal cenazeye kadar her türlü cenazeler geliyor.” (EG13)

Bazı gassallar görev dışındaki zamanlarda ölümün hatırlanmamasını alışkanlığa (KG6, EG7), uzun zamandır bu işi yapıyor olmalarına (KG6) veya gündelik işlere (EG7) yormaktadır.

“Yok. Buradan çıktıktan sonra zaten akşam eve gidiyorsun, buradan çıkınca eşin arıyor veya çocukları arıyorsun okuldan döndünüz mü, market alış veriş yapılacak vs bir sürü iş en son yatma saati geliyor. Sabah iş saatine kadar kolay kolay benim

aklıma gelmez. Veya bir yakının vefat etmiş olur, ararlar o zaman olur. Yoksa alıştığımız için kolay kolay gelmez” (EG7).

Bazı katılımcıların ifadelerine bakıldığında ölümü, yani işlerini mesai dışına taşırmıyor olmaları kendi çabalarıyla gerçekleşmiştir. Yani bunu bir duyarsızlaşma veya normalleştirme olarak değil görevlerinin devamı için bir gereklilik olarak değerlendirmektedirler. Daha da ötesi; “dişlileri sıyırmamak” (EG11), “sıyırmamak” (EG4) ve en önemlisi de bu “normal olmayan” işi devam ettirebilmek için ölümü mesai bitiminde gasilhanede bırakmak zorunda olduklarını ifade etmektedirler.

“Hayır. Ölümün gerçek olduğunu biliyoruz, haktır ama aklımın bir köşesinde de değil. Çünkü akşama kadar bu işi yapıyoruz işten çıkınca da ben ölümü düşünürsem gerçekten biz dişlileri sıyıırırız. Çünkü gerçekten bu normal bir iş değil. Ben üstümü giydikten sonra buradaki işimi ve ölümü bırakmam lazım ki zaten benim dinlendiğim saat 7-8 saat evde, giderken de ölümü düşünürsem ben o zaman kafayı yerim bu iş de böyle sürmez yani” (EG11).

“... ama takılmayacaksın. Zaten takıldığın anda bu işi asla yapamazsın. Burada bitireceksin. Gideyim evde bunu kurayım, hayal edeyim..., zor. Sıyıırırısın. Dişliyi sıyıırırısın. Düşünsene ben gittim evde düşünüyorum; hep ölü yıka yıka yıka.. Bak geliyoruz burada çay içiyoruz, muhabbet ediyoruz, gülüyoruz, eğleniyoruz. Öyle olmazsa olmaz. **Ama bu sizin kendi çabanızla alakalı?** Tabi canım gayret gösteriyorsun ona göre. Devamlı takılmıyorsun.” (EG4)

Verilen cevaplar incelendiğinde on üç gassalın yedisi ölümle ilgili düşüncelerini gasilhanede bıraktıklarını, hayatlarını sürdürebilmek için buna mecbur olduklarını savunmuşlardır. Bu yorum ise “Bir insan her an ölümü düşünerek yaşayabilir mi?” sorusunu akla getirmektedir. Gassallara göre bu durum sağlıklı sonuçlar doğurmaz, peki bunun bir sınırı var mıdır? Bu soruya cevap bulabilmek adına ölümle çalışan bir diğer mesleğe bakıldığında (cenaze makyörlüğü) aynı sonuç çıkmaktadır; ölümlerle çalıştıkları için “rahatlama” ihtiyacı hissetmektedirler.⁷

Diğer gassallar gibi ölümü “işten sonraki hayatına katmak istemediğini” ifade eden EG5, bunun sosyal ortamlarda meslekle ilgili sorular gündeme geldiğinde çok da mümkün olmadığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Yok, ben buradaki işimi evime veya sosyal hayatıma katmak istemem ama tabii ki ister istemez arkadaş ortamımızda beni görünce insanların aklına ölüm bir şekilde geliyor. Gassalım dediğim zaman bazıları gassal ne anlama geldiğini bilmez

⁷<https://www.lejdd.fr/Societe/Cadavres-exquis-une-journee-avec-une-thanatopracteur-embaumeur-des-morts-697524> (13.03.2021)

açıklamasını yaptığım zaman tedirgin oluyorlar ürperiyorlar ama belli bir yerden sonra benim yakinen çevremdeki arkadaşlar artık bu şeye alışıyor yani ister istemez alışıyor bana.”(EG5)

Soruya aynı şekilde cevap veren EG9, ölümün az miktarda gündeminde olduğunu söylemektedir: *“Çok fazla ortasında olmasa bile diyelim %25 ortasında. İlla aklıma geliyor yani. Bir yere gittiğin zaman mesela illa muhabbette sen ne iş yapıyorsun, cenaze işindeyim dediğin zaman insanlar şöyle bir duruyor zaten. Başlıyorlar sormaya.”*

KG1 ise aynı düşünceleri *“Gittiğim yerlerde ne iş yaptığımı sorduklarında hemen hemen hepsinde ölümden bahsediyoruz, soruyorlar ilginç bir olayla karşılaşıyor musun diye. İster istemez sürekli ölümden bahsediyoruz, ağzımızda”* diye ifade etmektedir.

Son olarak KG3 ve EG12 ise mesaiden sonra da ölümün gündemlerinde olduğunu bildirmişlerdir.

“Oluyor. Ne şekilde mesela? Ben mesela otobüste yaşlılar, ölüm yaşlıya kondurulmaz ama, belki ben öleceğim onlar beni yıkayacak onu Allah bilir. Ama şöyle bir baktığımda bazen dengesiz konuşan insanlar var otobüste, ya sanki ölmeyecekmiş gibi konuşuyorlar diyorum. Bu devamlı içimde oluyor biliyor musun. Şunların konuşmasına bak, sanki dünya kendilerine kalacak, hiç ölmeyecekmiş gibi. Tabi içimden söylüyorum bunu dışımdan yansıtamam da. Ben kendim yaşadığım için. Öyle şey yapıyorum. İçimden şaka da olsa gasilhaneye gelme zamanları gelmiş sanki diyorum, zorla yürüten vs. Böyle şeyler oluyor yani. Onu da hissediyorsun.” (KG3)

“Burada göreve başlamadan önce ölüm insanın aklına bu kadar gelmiyordu. Burada olunca ölüm kati bir şekilde en az 15 günde ya da günlük aklına geçen ölüm hadiseleri var. Daha demin arkadaşlara da söyledim; kalbimizi Allaha yönümüzü kibleye dönersek insanoğlunun dünyada bir sıkıntı çekeceğini düşünmüyorum.”(EG12)

Gassalların bazıları ölüme dair düşüncelerini gasilhanede bırakmaktadır. İfadelerden anlaşıldığı kadarıyla kişinin ölümü bilinçli bir şekilde göz ardı etmesi ve bunun için çaba sarf etmesi söz konusudur. Bazıları ise günlük yaşamında ölümü gündeminde tutmaya devam etmektedir, zira bunun gerekli olduğunu, ibret almayı sağlaması nedeniyle faydalı olduğunu düşünmektedir.

3.8. CENAZE YIKAMANIN PSİKOLOJİK ETKİLERİ

Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların psikolojik anlamda yaptıkları işle

ilgili değerlendirmeleri incelenmiştir.

3.8.1. Cenaze Yıkamanın Psikolojik Yüğü

Tüm katılımcılara sorulan bu soruya verilen cevaplarda kimi katılımcıların “ağır değil”, kimine göre “ağır”, “çok ağır” ve son olarak da “bazen ağır” dedikleri görölmüştür. Cevaplar cinsiyete göre değerlendirildiğinde ise oldukça ilginç bir tablo çıkmaktadır: 4 kadın katılımcının 4’ü ve 9 erkek katılımcının sadece 1’i ölü yıkamanın insan psikolojisine ağır gelmediğini ifade etmişlerdir.

Düşüncelere getirilen açıklamalar farklılık göstermektedir: KG8 cenaze yıkama fiilinin güzelliğinden dolayı ağır gelmediğini ve bunu herkesin yapması gerektiğini düşünürken KG6 ise bu işin kutsal bir görev olması sebebiyle ağır olmadığını ancak KG8’den farklı olarak bunu herkesin yapamayacağını ifade etmiştir.

Soru: Sizce ölü yıkamak fiil olarak insan psikolojisine ağır mı?

“Hayır, çok güzel bir şey. Bence herkes yıkamalı. Bak güzel yanı da var üzücü yanı da var ama güzel, elhamdülillah rabbim bize bunu nasip etti.” (KG8)

“Yok, kutsal bir görev aslında biliyor musun? Zamanla bunu anlıyoruz. Kutsal bir görev. **Sizce bunu herkes yapabilir mi?** Yapamaz, herkesin yapacağı iş değil.” (KG6)

Aynı şekilde bunun ağır olmadığını ifade eden KG3 ise kişinin ruh yapısıyla alakalı olduğunu vurgulamıştır, yani kişinin durumuna göre ağır da olabileceğini ortaya koymuştur: “*Değil. Benim için değil. Ben rahatsız olmadım. Senin ruh yapınla alakalı. Sen onu kabullendiysen hiç rahatsızlık duymazsın. Ama sevmediğin, kabullenmediğin bir şeyi, sadece cenaze için değil ki her işte böyle..ben dediğim gibi hiç rahatsız olmadım. İlkine sarılmışım yani. O zaman ihtiyaçlıydım ama mevtadan da hiç rahatsızlık duymadım. Bir mutlu oldum.*”

KG3 ile benzer gerekçeler sunan EG7 de bunun kişinin maneviyatıyla ilgili olduğunu ifade etmiştir: “*Bir Müslüman için maneviyata bağlı. Bir defa maneviyatı çok güçlü olması lazım o kişinin. Yani sağlam olacaksın, inancın maneviyatın çok sağlam olacak. Yoksa belli bir seneden sonra psikolojik şeyler başlar. Bu tür olan arkadaşlar da vardı. Belli zamandan sonra işten bıkkınlık gelir, yapmama isteği gelir, hemen çıkayım duygusu olur. **Sizce bunun sebebi?** Maneviyat*

eksikliği.”Katılımcı sözleriyle aslında gassallığın olumsuz yönde etkileyebileceğini, buna engel olmanın tek yolunun ise kişinin manevi yönden sağlam olması gerektiğini bildirmiştir.

Cenaze yıkamanın ağır olmadığını söyleyen son kadın katılımcı ise bazı cenazelerin ağırlık verdiğini ifade etmiştir. Bu konu ise sonraki bölümde incelenecektir.

“Ağır gelmiyor ama ölünün verdiği bir ağırlık var. (...)” (KG1)

Yine KG1 gibi düşünen EG10 ise buna açıklama olarak cenaze yıkamanın sıradanlaştığına dikkat çekmiştir: *“Bence değil, alışıyor, sıradanlaşıyor. Ağlayan insanlar, üzülen insanlar hepsi sıradan geliyor.”* Bu çalışma esnasında sıradanlaşmaya veya duyarsızlaşmaya değinen çok nadir katılımcılardan biri EG10’dur. Geneli duyarsızlaşmanın oluşmadığını hatta oluşmaması gerektiğini savunurken EG10 ise bunların oluşabileceğine değinmiştir. EG10 çalışmanın genelinde şu fikri savunduğu saptanmıştır: kişileri etkileyen unsurun ölüm, cenaze veya cenaze yıkamanın olmadığını sadece bireysel maneviyat, “takvalarının” sonucunda kendilerinde değişiklikler oluşmaktadır.

“Kim ne iş yaparsa yapsın bir insan günlük hayatında Allah’ın emir ve yasaklarından korkuyorsa, dikkat etmeye çalışıyorsa, o insan samimi ise bence önemli olan o.” (EG10)

“Devamlı yapa yapa yapa, cenaze yıkaya yıkaya bir berber, bir terzi gibi senin üzerindeki paltoyu alıyor dikeyor, başkasının paltosunu dikeyor, öteki berber birini tıraş ediyor sonra başkasını tıraş ediyor; artık devamlı o işi yapa yapa o ona sıradan geliyor. Bizim iş de aynı bir zanaat gibi sıradan geliyor. O sanki uyuyor bir et parçası, hiçbir şey anlamıyorsun, hiç. Ama dışarıdaki yaşantıyla veya şöyle örnek vereyim; sen eğer geceleri hiç kimsenin olmadığı yerde kalkıp 2 rekatteheccüd kılıp o seccadeye göz yaşı dökebilecek takvan varsa ertesi gün o cenazeden ibret, takva alırsın. Ama dışarıda her türlü naneyi yersen hiç maneviyatın yoksa cenaze yıkamak tabiri caizse araba yıkamak gibi, hiçbir alakası yok.” (EG10)

Kadın gassalların aksine erkek gassallar ise ölü yıkamanın insan psikolojisine ağır olduğunu aktarmışlardır. Bir katılımcı görevin hem bedenen hem de zihnen yordüğünü sebep gösterirken bir katılımcı ise Hz. Peygamber (sav)’i örnek göstererek asıl ağır olanın cenaze yıkamak değil de bunu her gün her gün yapıyor olmanın sebep olduğunu aktarmıştır.

“Ağır. Yani normal işte çalışırsın vücudun yorulur, bu cenaze işi öyle değil.

Kafayı yoruyor, hem beyni yoruyor, bedeni yoruyor maddi manevi aklınıza ne geliyorsa her yorgunluk oluyor.” (EG4)

“Evet, şöyle söyleyeyim; hazreti peygamber de şöyle buyurmuş “ümmetim kasaplık ve gassallığı devamlı yapmasın” demiş. Onun için eski zamanlarda demişler ya hani herkes kendi cenazesini yıkasın ailede. Şimdi yok o. Adam diyor ki paramı veririm veya belediye yapıyor diyor. Normalde bir insan gelip babasını yıkaması lazım. Oğlu yok mu amcası yıkasın veya kardeşi yok mu erkek?İlla ki ailede bir kişi yok mu? Veya o ailede her zaman mı ölü oluyor, iki senede bir gelir o da insanın psikolojisi bozulmaz. Onun için diyorum. Çünkü devamlı devamlı her gün düşünsene günde 10-15 tane ölü yıkıyorsun.” (EG11)

EG2 ve EG12 ise tıpkı KG1 gibi cenaze kasvetine dikkat çekerek cenaze yıkamanın bazen ağır olabileceğini bildirmişlerdir.

3.8.2. Tanımlanamayan Ağırılık: Cenaze Kasveti

Gasilhanede cenaze yıkama işlemi ikili gruplar halinde sırayla gerçekleşmektedir. Yıkama esnasında görevli olmayan gassallar hem “Gassal odasında” hem de gasilhanenin farklı yerlerinde vakit geçirebilmektedir. Bu süre zarfında gassalların bazılarının yıkamadan sonra dinlenmek üzere uyudukları sıklıkla gözlemlenmiştir. Bunun arka planında yatan sebep ise görüşmeler esnasında ortaya çıkmıştır

3.8.2.1.Cenaze Kasvetinin Etkileri

Görüşme yapılan 13 gassalın tümü bazı cenazelerin kendilerinde bıraktığı etkilerden söz etmiş, olumsuz yönde kendilerinin etkilendiğini vurgulamışlardır. Kendi ifadeleriyle “cenaze kasveti” diye bir ağırlığın (KG1, EG7) bazı cenazelerde söz konusu olduğunu ifade etmişlerdir. Bu kasvetin neler hissettirdiği sorulduğunda ise sıklıkla yorgunluk, elin kolun kalkmaması, bitkinlik ve uyku hallerinden söz etmişlerdir.

“(…) O tür cenazelerde üzerine bir ağırlık çöker, bir bıkkınlık, bir yılgınlık, bir bitkinlik gibi bir şey verir (…)” (EG7)

“Bazı cenazelerde insan bir an önce çıkmak istiyor ağırlık basıyor kollarını kaldıramayacak oluyorsun. Bazen 200 kiloyu çevirdiğin bir cenazeyi 60 kiloluk cenazede yapamıyorsun sanki cenaze taşa yapışmış gibi oluyor (…).” (EG12)

“(...) içeriye giriyorum bazen bir uyku bastırıyor, bir tuhaf oluyorum (...)”(EG11)

“Böyle ağırlık oluyor, uykumuz geliyor (...)” (EG9)

“(...)Elin ayağın dökülüyor, bir yorgun hissediyorsun kendini ki hani böyle dayak yemiş bitkin gibi, evde iş yaparsın da yorulursun ay bir çay olsa da belki çay beni dinlendirir dersin ya. Böyle üstünde bir ağırlık oluyor, uyumak istiyorsun. Geliyorsun buraya uyumak istiyorsun hâlbuki uyku olduğundan değil yani. Zaten uykunu almışsın ama mevtanın verdiği ağırlıkla sen kendini uyuduğunu sanıyorsun. O zaman kalkıyorsun ya daha da yorgun kalkıyorsun.” (KG3)

“ Elini, ayağını, kafanı kaldıramıyorsun. Geliyorsun buraya aha arkadaş gibi düşüp kalıyorsun (o an orada yatan arkadaşını gösteriyor). O seni bir basıyor böyle.” KG6

3.8.2.2. Cenaze Kasvetinin Sebebi

Görüldüğü üzere hissedilen kasvet farklı şekillerde (ağırlık, uyku, yorgunluk) ortaya çıksa da genel anlamda kişi üzerinde olumsuz bir etki olarak anlatılmaktadır. Bu hissin var olduğu konusunda tüm katılımcılar hem fikirken bunun sebebinin ne olabileceği hakkında farklı açıklamalar yapılmıştır. Ancak dikkat çeken ve genelinin ifade ettiği görüş şu şekildedir: bizzat cenazenin kendi ruh halinin etkisidir. Hatta bazı katılımcılar bu fikri daha da ileriye götürüp cenazenin yaşam şeklinin göstergesi olarak açıklamaktadırlar.

“Ruhaniyet farkı” diye ifade eden bir katılımcının sözleri şu şekildedir: *“Bazı cenazeleri neşeli neşeli yıkıyorsun, zevk alıyorsun yıkamadan. Bazısını da bitse de çıksam, kendimi dışarıya atsam oluyor. Demek ki orada bir şey var, bir ruhaniyet farkı var.”* (EG2)

Bir diğer görüş ise “yaşantı şeklidir”:

“(...) yaşantısı fark ediyor, onun ağırlığı. Atıyorum mesela güzel yaşamış insanın cenazesi çok farklı oluyor, anlıyorsun sen ne demek istediğimi. Farklı yaşamış olanların farklı oluyor. Mesela diyelim ki ehlişünnet üzerine yaşamış bir insandan çıkasın gelmiyor. Yıkadıkça daha da aşka geliyorsun, şevke geliyorsun. Nasıl diyeyim; suyu döktükçe nasıl insan 5 vakit abdest aldığımızı düşün insan nasıl olur; tertemiz olur. O da öyle düşün. Yani çıkasın gelmiyor. Diğeri çok ağır. Hemen onu hızlı bir şekilde ağırlığı üzerine sirayet etmesin diye görevini yapıp çıkmak istiyorsun.” (EG4)

“Ağırlık derken sunu şey yapayım açıklaması yapayım; insanın hayatta bazen iyilikleri olur bazen de kötülükleri olur yaşamış olduğu kötü alışkanlık vs şeyleri varsa yıkarken cenazenin ağırlığı üzerimize sirayet ediyor otomatikman. (...) Yani

rahmetlinin günümüz şartlarında yaşamış olduğu o hayatın yükü bizim üstümüze bir nevi geçiyor manevi olarak.” (EG5)

Bu ağırlığın manevi mi yoksa psikolojik mi olduğunu tam anlamadığını ifade eden EG9 hissettiklerini şu şekilde ifade etmektedir: *“Odamızda uykumuz geliyor. Düşünüyorsun neden diye, cenazenin ağırlığı olmuş. Kaç tane cenaze geliyor birinden birinin ağırlığı oluyor. Manevi ağırlık, psikolojik ağırlık, adını koyamıyorum.”*

Diğer katılımcılardan farklı olarak 1 gassalın ifadeleri önemli görülmüştür. Zira diğer tüm katılımcılar söz konusu kasvetin cenazeden geldiğini emin bir şekilde ifade ederken EG11 bu kasveti hissetmesine rağmen bunun gerçekten cenazeden mi geldiğini yoksa diğer iş arkadaşlarından duyduğu için bilinçaltında bu düşünceye sahip olmasından dolayı mı gerçekleştiğine emin olamadığını bildirmiştir.

“Bazen olduğunu hissedirim ama neye dayanarak oluyor onu bilmiyorum. Şöyle düşünüyorum; ben düşünüyorum sadece hiç araştırma yapmadım acaba diyorum bu yıkadığımız adam çok mu günahkardı zamanında da onun ağırlığından mı? Çünkü şuna da dikkat ediyoruz bazen; 120-130 kilo ağırlığındaki adamı çevirdiğin anda tık diye dönüyor hemen, kuş gibi. Adam 40-45 kilo tutuyorsun böyle bastırıyor kendini yere. Artık şehir hikayesi mi diyeyim hiç araştırma yapmadım (..). Bilmiyorum, ya da psikolojik mi, bana öyle dediler de bilinçaltıma mı yerleşti, hiç araştırma yapmadım ama içeriye giriyorum bazen bir uyku bastırıyor, bir tuhaf oluyorum (..)” (EG11)

Aynı şekilde bu ağırlığın sebebini EG12 de bilmediğini ifade etmiştir: *“Bazı cenazelerde insan bir an önce çıkmak istiyor ağırlık basıyor kollarını kaldıramayacak oluyorsun. Bazen 200 kiloyu çevirdiğin bir cenazeyi 60 kiloluk cenazede yapamıyorsun sanki cenaze taşa yapışmış gibi oluyor o cenazenin ruhi hali midir bize yansıması mıdır bilmiyorum. Cenazeyi bir an evvel tabutlayıp göndermek istiyorsun.”*

EG11’in ifadelerinde dikkat çeken bir diğer konu da bu tür hislerin sadece olumsuz olmadığı aksine bazı cenazelerin yıkanması esnasında kendilerinde olumlu bir haz, yıkama şevki geldiğidir. Aynı fikre sahip olan bir katılımcı da şu şekilde söylemiştir: *“Bazı cenazeleri neşeli neşeli yıkıyorsun, zevk alıyorsun yıkamadan.”* (EG2)

“Kilolu cenaze var taşın üstünde uçuyor resmen, zayıf cenaze var taşın üstünden kaldıramıyorsun. Bir bakıyorsun kefen oraya buraya savrulmuş, kefeni toplayamıyorsun. Bazılarında da nasıl örttüğünü anlamıyorsun. Ben çok karşılaştım

onunla. Mesela çevirdin mi çok güzel koku var. Resmen böyle gül suyu kokuyor. Bazı kokular mideni bulandırıyor.” (KG8)

3.8.3. Genç Yaştaki Cenazeler

Gassalların karşlarına gelen farklı cenazelerden ne denli etkilendikleri, eğer var ise hangi durumlarda daha çok zorlandıkları sorulmuştur. En çok zorlandıkları cenaze türü olarak öne çıkan ortak bir cevap vardır: genç ölümler. Hem kadın gassalların hem de erkek gassalların genç ölümlerde zorlandığı tespit edilmiştir.

“Genç ölümler, çoluk çocuk gelip ağlıyor ya o zaman biraz şey oluyorum.. Genç ölümleri yıkarken etkiliyor. Geliyor mesela yanında çocuğu ufak 4-5 yaşlarında annelerinin yanında ağlıyorlar, 10-14 yaşlarında falan o baya etkiliyor.” (KG1)

“Genç ölümler beni çok zorluyor, evlat acısı, anne evladına, çocuk annesine onlar beni çok etkiliyor.” (KG8)

“Taşın üstünde genç olduğu zaman daha çok üzülyorsun o ayrı bir şey (...)” (KG3)

Tıpkı kadın katılımcılar gibi en çok çocuk/genç cenazelerde zorlandıklarını ifade eden erkek gassalların ifadeleri şu şekildedir:

“Çocuk cenazeleri, böyle genç cenazeler. Onlar etkiliyor.” (KG13)

“Genç cenazeler daha çok etkiliyor.” (EG12)

“Genç olunca üzülyorsun ister istemez tabi bu hayatta bir Allah biliyor tabii ki de vadesi o kadardı. Ama gençlere üzülyyoruz yani. Diğer şeye baktığın zaman diyorsun ki adam yetmiş yaşına gelmiş, gelmiş geçirmiş görmüş belki de çoluk çocuğunu evlendirmiş torunlarını görmüş. Ama diğer arkadaşına bakıyorsun hiç evlenmemiş hayatında daha eşi çoluğu çocuğu olmamış hani öyle de düşünebilirsin veya yeni evlenmiş çoluğu çocuğu var yeni daha taze ya tabi ister istemez gençlere üzülyorsunuz yani.” (EG5)

Gassalları zorlayan faktörlere bakıldığında genel olarak genç ölümlerin dile getirildiği görülmektedir. Ancak kadın gassallarla erkek gassalların net bir şekilde ayrıldığı bir nokta tespit edilmiştir: kadın katılımcılar bebek cenazelerini severek yıkadıklarını ifade ederken erkek katılımcılar ise bebek cenazelerini zorlayan faktörler arasında zikretmişlerdir.

“Bebek ölümlerini severek yıkıyoruz. Onlar melek, günahsız..günahsız geldiler günahsız gittiler. Onları çok severek yıkıyoruz hepimiz aynı şekilde.” (KG1)

“Bebekleri severek yıkıyorum.” (KG6)

“Bebekler. Bebek cenazesi oldu mu biraz etkileniyoruz işte. Mesela adam

hayatını yaşamış, gününü görmüş ama bebek 3 aylık, 1 aylık bebek geldi mi biraz etkileniyorum orada. Ötekilerde hiç etkilenmiyorum.” (EG2)

“Çocuk cenazelerinde, teneşire yatırdığımız bebeklerde baba ve annenin gelip o konuşmaları o feryat figanları insanı ister istemez etkiliyor.” (EG11)

Çalışmaya katılan tüm gassalların çocuk sahibi olduğu bilinmektedir. Önceki başlıkta görülen empati duygusunun yüksek olması hasebiyle hem kadınların hem de erkeklerin etkilenmesi normal karşılanmaktadır. Ancak çok zorlandıklarını ifade eden erkek katılımcılardan farklı olarak severek yıkadıklarını ifade eden kadınların sözleri dikkat çekmektedir. Zira anne olarak kadınların özellikle çocuk konusunda daha duygusal olması beklenebilir ancak kendilerinin bu duygusallıktan daha çok bebek ölümlerinin dindeki yeri bilincine sahip oldukları görülmektedir. Duygusuzluk olarak görülmekten uzak kendilerinde bu bilincin baskın geldiği düşünülmektedir. Erkek gassallar içinse tam tersi olarak baba şefkatlerinin daha baskın gelmesi sonucu bebek cenazelerinden çok daha fazla etkilendiği kanaatindeyiz.

Yapılan bir araştırmada aynı şekilde bazı kişilerin ölümleriyle ilgili konu ele alınmıştır. Ancak araştırmacı sonuç olarak ölen kişinin toplumla ilişkisine vurgu yaparak, toplumun kendisine bir şeyler katmadığı kişilerin ölümünün diğerlerini etkilemeyeceğini bildirmiştir. Buna örnek olarak da çocuk, köle ve yabancıları öne çıkarmıştır.⁸ Bu sonuca göre bizim çalışmamızda ki gassalların da bebek ve genç cenazelerden etkilenmemesi gerekmektedir. Ancak bulgular aksi durumun var olduğuna işaret etmektedir. Böylelikle cenazeden etkilenme olgusunun genellenemeyeceği sonucu çıkmaktadır.

Bebek/çocuk ve genç cenazeler dışında gassalları zorlayan cenazeler arasında kokmuş/beklemiş cenazeler, yalnız cenazeler, trafik kazaları ve intiharlar da yer almaktadır.

“Yalnız gelenlere çok üzülüyorum. Darülaceze’den gelenlere çok üzülüyorum. O tırnakları kesilmemiş insanlara çok üzülüyorum. Bir gün bir yıkadık ki tırnak bu kadar olmuş, artık bükülmüş. Evde mi bakılmış, bazen evde bakıcılar var ya, ya mübarek o gün komşunda mı yoktu o tırnakları kesecek. Kadının tırnakları bükülmüş artık. Nasıl yalnız yaşadı da o şekilde öldü. İşte ona üzülüyorum ben. Yalnız gelip de

⁸ Gülseren Güldeste, İslamiyet’in Kharonları: Gassallar, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı sosyal Antropoloji Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2020, s.32.

darülaceze'den, onun ailesi yok mu, evlatları yok muydu?" (KG3)

"Valla en çok zorlayan şu bakımsız cenazeler geliyor hastalar bakılmamış geliyor ya valla o zorluyor beni. Çürükten fena zorluyor o. Üzülüyorum, o zaman ağlıyorum işte bak. Buna neden bakmamışlar diye. Az önce yıkadık arkadaşla aynı üzüldüm yani. Durulamaya aldık şeyleri kabardı rahmetlinin, kirleri. Ona üzüldüyorum. Üzülüyorum niye bakmamışlar diye. Ben alsam da ben baksaydım, hep ben baksaydım, daha iyi bakacaktım gibi geliyor." (KG6)

"Burada en çok etkilendiğimiz şey kokmuş cenazeler, evde kalmış cenazeler. Bunlar dünyada bence; en aşağılamış gibi olmayayım, en pis koku insan ölüsü kokusudur. Bunu hiç bir zaman unutmazsınız bir görseniz, o kokuyu alsanız. Aslında üzerinize de siner bu devamlı. Yani kokmuş cenazeler gelmesin diğerleri her türlü şeyi hallederiz yani. Hallederiz demem açısından şu yıkarız paklarız gerekli tamponlama varsa onları yaparız. Tabi ki kokmuş cenazelerimiz de var bazıları yıkanacak pozisyon var, yıkanmayacak pozisyon var bunları biz ilmi hal üzerinde ne yazıyorsa onları uyguluyoruz zaten. Ama insan ister ki cenazemizin bütün halinde olsun kolu bacağı başı yerinde olsun herkes öyle ister yani." (EG5)

"Kokmuş cenazeler ne kadar zorlamıyorum, rahat yapıyorum desem de o an yapmasa bile bende ki acısı sonradan çıkıyor. Mesela öğlen yıkadığım cenaze akşam can sıkıntısı, sinir olarak çıkıyor bende." (EG10)

"Kokulu ve kurtlu gelen cenazeler tabi ki etkiliyor. Yakınları bırakıp kaçıyorlar, baş başa kalıyorsun 2 kişi. Onun dini açıdan yıkama koşulları var. Hızlı bir şekilde yapıp çıkıyorsun." (EG7)

"Etkiliyor. Trafik kazaları olsun, intiharlar olsun. Özellikle çürümüş cenazeler çok etkiliyor." (EG11)

"Adli tıp cenazeleri oluyor, trafik cenazeleri oluyor, evde kalmış cenazeler oluyor. **Onlarda zorlanıyor musunuz?** Tabi tabi baya zorlanıyoruz. Özellikle bu trafik kazalarında veya parçalanmış cenazeler oluyor onlar baya insanı haliyle zorluyor." (EG13)

Cenaze yıkamada zorlayıcı faktörlerin devamında çalışmaya katılan gassalların etkilendikleri, unutamadıkları ve paylaştıkları hikayelere yer vermenin, bazen olumlu bazen olumsuz iz bırakan bu hikayeleri yorumsuz paylaşmanın uygun olacağı kararlaştırılmıştır.

"Diğer tarafta bir cenaze yıkıyoruz, adam da içerideymiş, bakmıyorum adama, haberim yok ama nasıl diyeyim o kadar nurlu o kadar nurlu ki adam yıkarken karşımdaki adamla konuşuyorum; sakallarını okşuyorum, çok yaşlı da değil taş çatlasın 70 dememiş. Adam dedi ki kendi hazırladı kendini; adam ikindi namazından sonra oğluna demiş ki git halana kardeşlerine haber ver gelsinler görüşelim. Tırnaklarını

kesmiş, tıraşını olmuş, banyosunu yapmış, temiz elbiselerini giymiş akşam namazı olmadan sedire uzanmış uzanış o uzanış. Kız kardeşiyle konuşmuş bir şeyler, helalleşmiş akşam namazına 20 dakika falan var dedi çekyata oturmuş şöyle yaslanmış tık gitti. Kelime-i şahadet getiriyor gidiyor adam. Bazen anlatınca onu anlatırım, onun içindeki nur dışarıya vurmuş. Sana tuhaf gelebilir ama öyle bir sevimliydi ki adam bir onu gördüm bir de arkadaşımın oğlunu araba çiğnemişti onu böyle zevkle okşaya okşaya yıkadım.” (EG2)

“Birkaç defa denk geldi, 2-3 tanesi de yaşlıydı, dedelerdi, cenazeyi açmamla led ışığı gibi parlıyor, parıl parıl parlıyor. 2-3 cenaze kendini çok belli etti, nur gibi. Dedim rahmetli nasıldı; namazında hiç kazası yoktu şöyleydi böyleydi dendiği zaman içimin yağı eridi. Hoşuma gitti. Beni sadece cenaze yakınlarının cenaze hakkındaki anlattıkları etkiliyor, hoşuma gidiyor.” (EG10)

“(…) Yeni başladığımda bir genç çocuğu yatırdık 25 yaşında falandı, çocuğun Pazar günü düğünü varmış, cuma ölmüş Pazar düğünü varmış. Öyle ki cuma nasıl ölmüş; son kez aileyle görüşmeye gitmişler ne yapacağız ne edeceğiz diye, eve geliyorlar. Sabah bakıyorlar ki çocuk heyecandan ölmüş kalp krizinden. Düşünün salon tutulmuş, gelin hazır, eşya alınmış ne bileyim her şey hazır düğün günü ölüm günü oluyor. Nelerle karşılaşıyoruz, anlatsak roman olur. Bir çift evlenmiş gidiyorlar dönerken ölüyorlar balayında, 1 hafta olmuş evleneli cenazeleri geldi buraya.” (EG11)

“Bir cenaze geldi, benim kızım geldi o an yanıma, o mesela ojeyi çok severdi, ben diyordum kızım oje sürme Allah korusun başına ne geleceğini bilemeyiz o an Allah korusun ölürsen o şekilde dirileceksin. Aman anne bir şey olmaz derdi. İşte geldi yanıma o an cenaze geldi kadın düğüne gitmiş makyajlı ojeli o şekilde ölmüş ve o şekilde getirdiler bize. Hemen gittim çağırdım kızımı yanıma bak nasıl ölürsen o şekilde dirileceksin. Ölüyü kınamak için anlatmıyorum ama al bak siliyoruz dedim. Aldı asetonu kendi sildi. Korkmadı, sildik beraber ojeleri, dedim istediğimiz kadar silelim ama o ojelerle dirilecek, bu makyajıyla dirilecek, bu şekilde dirilecek. Ondan sonra sürmedi.” (KG1)

“Mesela unutamadığım; bir çocuk yıkıyorduk, annesi yıkadı böyle için için ağlayarak. Onu unutamıyorum. Bir de çocuğun ablası, hem ağlıyor hem su döküyor var ya insanın içi parçalanıyor. Ablası daha 6-7 yaşında, diğeri de bebek. İkiz çocuk. Bir gün önce bir kardeşini yıkadık bir gün sonra diğerini. İkisini de ben yıkadım bana denk geldi. Kız ablam diyor, bir gün önce allah’ım bari öbür kardeşim kalsın ne olur dedi yalvardı, ertesi gün geldi diğerini de yıkadılar. Onu hiç unutamıyorum mesela.” (EG9)

“15 Temmuz hiç unutamıyoruz. O zaman geldi, onlar bir başkaydı. Hala tüylerim diken diken oluyor. Hepsi gülümsüyordu yani maşallah. Onlar bir başkaydı. 20 tane yıkadık, bir tane de bayan 21. Birbirimize sorduk hepsi gülümsüyordu. Şehitlerdi inşallah. Bir hoca diyor, havluyla siliyor siliyor niye hala yaş alını demişler bir bakmışlar

hala terliyor.” (EG9)

“Parçalı gelen var..yeni gelin var. Ben 3 günlük gelin yıkadım. Elinde kınası annesi demiş ki gelinliğinle git kefeninle gel şeyi var ya, şimdi diyor kefeninle mi annene geliyorsun. Onlar ağladı ben ağladım. Mesela doğumda ölmüş sütleri taşı suların içine, bebek evdeymiş.”(KG8)

Gassallar karşılaştıkları ve etkilendikleri cenazelerin çoğundan ibret almaya çalıştıklarını bir katılımcı şu şekilde bildirmiştir:

“Buradaki insanlarda ne bilim acılarını paylaştığın zaman, dertlerini dinlediğiniz zaman, her ölümün bir hikayesi var yani her ölüm farklıdır. Allah nezdinden Allah bilir tabi onun manevi şeylerini ama hikaye olarak baktığın zaman her ölümün farklı farklı hikayeleri var ona göre iste ibret almaya çalışıyoruz, bunu yakın dostlarımıza da ibretlik mevzu olduğu zaman paylaşıyoruz normalde her cenazenin şeyi herkesle paylaşılmaz ibretlik mevzuları olduğu zaman paylaşıyoruz kendi aramızda.” (EG5)

3.8.4. Gassallığın Zorluklarıyla Baş Etme Yöntemleri

Katılımcılara zorlandıkları durumlar sorulduktan sonra şimdi de bu zorluklarla nasıl baş ettikleri ele alınacaktır. Mesleğin doğasının dini olması savunma stratejilerinin de dini olmasını beraberinde getirmektedir. Öte yandan katılımcıların dini olanların yanı sıra başka bir takım bilişsel başa çıkma stratejileri kullandıkları görülmektedir.

3.8.4.1. Dini Başa Çıkma

Karşımıza çıkan başa çıkma yöntemlerin büyük bir kısmı dini yapıya sahiptir. Katılımcıların en çok duadan yararlandıkları, bunun yanı sıra bilhassa yukarıda ele alınan cenaze kasvetiyle başa çıkmada abdest alma, Kur'an okuma gibi yöntemler kullandıkları tespit edilmiştir. Ancak başa çıkma olarak cenaze yıkamanın dini vecibe olması başlı başına yeterli olabileceği kanaatindeyiz.

3.8.4.1.1. Dua

Karşılaştıkları zorluk karşısında dua ettiklerini söyleyen katılımcılar dini bir başa çıkma yöntemine başvurumaktadırlar:

“Dua okuyorum, banyoda okumuyorum ama. Banyoda “euzubikelimatillahit-tammatimin şerri mahalak” diyoruz ya bir de “ğufreneke ya rahman” diyoruz. Dışarıda okuyorum içeriye giriyorum hiç hissetmiyorum yani. O zorluğu hissetmiyorum

banyoda. Okuduğum zaman banyoda kendimi hiç rahatsız hissetmedim. Hiç şimdiye kadar etmedim yani.” (KG3)

“Valla okuyorum, abdestli olmaya gayret gösteriyorum. **Neler okuyorsunuz?** O bende. Rabbim yardımcım ol diyorum, bana dirayet ver, güç ver, kuvvet ver diyorum. O da elhamdülillah..o çok önemli. **Etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?** Olmaz olur mu tabii ki. Göreve başlarken mesela rabbim kolaylık ver diyorum. Zorlaştırma, kolaylaştır. Onları okuyarak giriyoruz elhamdülillah, çıkıyoruz çok şükür. Bir tek onlarla kalmıyor ki biz neleri görüyoruz mesela geçen gün yeni bir şey çıktı, bir vazife de bize verildi: evde kalmış cenazelere gidiyoruz mesela. Onları da biz alıyoruz. **Alıp mı geliyorsunuz orada mı yıkıyorsunuz?** Yıkama yok. Evde kalmış, çürümüş onu ceset torbasına koyuyoruz, adli tıp aracına koyuyoruz. O işe itfaiye bakıyordu, ne hikmetse bize devrildi. Biz burada fazla haşır neşiriz ya, ondan olabilir. Bunlar daha pratik halleder diye herhalde, bizi seçtiler. **Yeni mi oldu bu?** Yeni oldu. Geçen Cuma bir tanesine gittik. **Zorlu bir süreç miydi?** Düşün, sizce? Ben sorayım hep siz soruyorsunuz? **Bilmiyorum, ben 7 yıldır yapmıyorum bu işi.** Pratik düşüneceksin, arkadaşların da seri olacak, herkes kaçarsa o işi kim yapacak? Anında ceset torbası, adli tıp aracına koy, hayatına devam et.” (EG4)

“Yaptığımız özel bir şey dua! Başka bir şey yok bunun en özeli bu, yani en faydalısı da bu olduğunu düşünüyorum. Herkes birbirine dua ederse özellikle bizlere biz bu işin hakkını zaten dualarla bu seviyeye geliyoruz insana hizmet edebilmemizin açısı bu, başka bir özeti yoktur. Biz sadece aracıyız biz o insanlarla acılarını paylaşıyoruz dertleriyle uğraşıyoruz bir nebze de olsa onları hafifletmeye çalışıyoruz ama onların duasıyla Allaha şükür psikolojimiz falan yerinde, herhangi bir şey olduğu zaman sağlık açısından kurumumuz zaten hocalarımızı bize yönlendiriyor psikoloji hocası olsun destek olsun bir sıkıntı şu anda yaşamadık yani.” (EG5)

“La havle çekiyorum yapacak başka bir şey, güzel elimizden geldiği kadar hizmetimizi yapıp göndermek.” (KG5)

3.8.4.1.2. Abdest/Gusül Abdesti

“Genelde bazen banyo yapmaya gayret gösteriyorum, bir gusül abdesti almaya çalışıyorum ama bazen yapmadığımız anlar oluyor.” (KG1)

“(…) bununda çözümü vardır aslında her akşam eve gidip gusül abdesti almaktır yani hafifletmenin sebebi bu.” (EG5)

“Duş alıp gusül aldığınız zaman o ağırlık geçiyor. Su her şeyin ilacıdır gerçekten. Duş aldığın zaman hepsi geçiyor. Bir anda kuş gibi oluyorsun.” (EG9)

3.8.4.1.3. Kur'an-ı Kerim/Dua okumak

“Dua ile. Fatihayı mesela. Banyoya girerken “euzubikelimatillahit-tammatimin şerri mahalak⁹” muhakkak okuyacağız 3 kere. Ben bunu duyduğum zaman kâğıda yazdım, aman arkadaşlar hiçbirimize zarar gelmesin(...). Onun yaptıktan sonra ben o kadar şey yapmadım. Söylüyorum da kızlara. Çok büyük bir hocadan duydum banyoya girmeden hani gasilhaneye yıkamaya girmeden 3 kere okuyun öyle girin diye.” (KG3)

“(…) Kur'an okuyoruz burada. Dua okuyoruz.” (KG6)

“O baskıdan kurtulmak için bol bol Kur'an okuyacaksın.” (EG13)

3.8.4.2. Diğer Yöntemler

Araştırmaya katılan 2 gassal da baş etme yöntemi olarak kendilerini sakinleştirdiklerini ve teskin ettiklerini ifade etmişlerdir.

“Sükunetle bakmaya çalışıyorum. Biraz duygulansam da belli etmemeye çalışıyorum.” (EG12)

“Mevlam diyorum bize bu acıyı göstermesin öyle kendimi teskin ediyorum, güzelce işimizi yapıyoruz, yerine getiriyoruz, ailesine diyoruz elimizden geldiğince yardımcı olmaya çalışıyoruz ki bir nebze olsun acılarını hafifletmek için elimizden geldiği kadar.” (EG13)

Kadın katılımcılardan KG8 de o anki psikolojiden çıkmak için “kafa dağıtmaya” çalıştığını bildirmiştir: “Ben çok pozitifimdir, çıkarım kafa dağıtmaya giderim, arkadaş ortamlarına giderim. Bir şeylerle uğraşırım. Çok üstümde taşımam onu. Burada çok atamıyorsun, dışarılara çıkıyorsun falan. Eve gittiğin zaman arkadaşına bir kahveye gidiyorsun, bir sohbet falan bitiyor zaten.”

En çok bebek cenazelerinde zorlandığını ifade eden EG2 de eğer imkan varsa başka arkadaşlarla yer değiştirmeye çalıştığını ifade etmiştir. EG7 ise bunun çaresinin işlemleri hızlı yapmak olduğunu söylemiştir.

Meslektaşlarından farklı olarak 2 gassal da bu tür bir zorlukla karşılaştıklarında hiçbir şey yapmadıklarını ifade etmişlerdir: “Hiç bir şey yapmıyorum.” (EG13),

“Yok, o anda üzülüyorum sonradan geçiyor. Üzüntümüz o anda, sonra geçiyor, normale dönüyoruz yani. Özel bir çaba falan yapmıyoruz.” (KG1)

⁹ Hadis, Müslim b. Haccâc, **el-Müsnedü's-Sahîhi'l-Muhtasaribinaki'l-'Adli 'ani'l-'Adli ilâ Rasulillah**, Kitâbu'z-Zikr, 16, thk. Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, t.y., C.:4, s. 2080-2081, hadis no: 2708, 2709.

Cenaze kasvetinden kurtulabilmek için bazı katılımcılar dini olmayan başa çıkma yöntemleri kullandıkları vurgulamışlardır. Bunlar; hızlı hareket etmek, hava almak, cenazeye dikkatle bakmamak.

“Kurtulmak için hızlı hareket edeceksin, ben kendi açımdan. Hızlı derken görevini harfiyen yapacaksın ama seri yapacaksın. Ondan sonra da bir an önce çıkacaksın oradan aklından atacaksın onu. Kalmayacaksın, takılmayacaksın. Takıldığın anda o sıkıntı.” (EG4)

“Mümkün mertebe çok konuşmayacaksın, işin bittikten sonra bir duş alacaksın. Kabinden çıkıp bir hava alırsın ama işte o nasıl bir etki bırakıyorsa ..insanı en çok etkileyen gözdür, göz kalbin aynasıdır, gözdür.. yıkamada çok fazla bakmazsın, ya kefenlediğin bitirdiğin anda denk gelir ya da abdest aldırırken.” EG7

“Biz burada sürünüyoruz, uyuyoruz, kapıya atıyoruz kendimizi, çekirdek çay iki laf derken atıyoruz.” (KG8)

Kasvetin oluşma sebebi olarak cenazenin yaşadığı hayat veya ruh hali, daha doğrusu dini yaşantısı olarak görüldüğü için bu ağırlıktan kurtulmak için de dini bir yöneme başvurdıkları düşünülmektedir. Bu düşünce tam tersiyle de düşünülebilir; belki de dini bir ritüel sonucunda ortadan kalktığı için bu kasvetin nedeni cenazenin dini yaşantısına bağlanmış olabilir. Kimileri için kısa süren (“*Bende taş çatlasın 30 saniye sürüyor sonra geçiyor zaten. Normale dönüyor. Uzun süreli bir ağırlık değil.*” EG10), kimileri için daha uzun süren (“*Otobüste falan uyukluyorum baya.*” EG11) bu etkilenme hali tüm katılımcıların ortak inancıdır, ancak nedeni henüz netleştirilememiştir. 8. Başlıkta görüldüğü üzere zorluklar karşısında katılımcıların bazıları farklı başa çıkma yöntemleri de uyguladıklarını söylemişlerdir. Özellikle dua ihtiyacı her ikisinde de ortaya çıkmamıştır. Ancak cenaze kasvetinden ve zorluktan kurtulma yöntemleri incelendiğinde gassalların kasvetten kurtulmak için daha fazla efor sarf ettikleri tespit edilmiştir. Zira gassallar tarafından yapılan açıklamalar, daha uzun süreli olması vb nedenlerden dolayı cenaze kasvetinin kendilerine daha ağır geldiği sonucu çıkmaktadır.

3.9. GASSALLARDA DİNDARLIK

Katılımcıların dindarlıklarının görevlerinden etkilenip etkilenmediğini tespit edebilmek için çeşitli sorular sorulmuştur. Bu başlıkta kendilerinin dindarlığa

getirdikleri açıklamalar, daha sonrada kendi dindarlıklarının değişip değişmediği incelenmiştir.

3.9.1.Dindarlığın Tanımlanması

Kişiden kişiye değişebilecek olan dindarlık kavramı gassallara da sorulmuştur. Kendi dindarlıklarını sormadan önce zihinlerindeki dindar kavramının ne ifade ettiği merak edilmiştir. Gassallar tarafından “Dindar Müslüman sizce nasıldır?” sorusuna verilen cevaplar farklı olsa da aslında genelde “dinin gerekliliklerini yerine getiren” cevabı etrafında toplandığı görülmüştür.

“Namaz kılana, farzları yapana dindar derim.” (KG1)

“Çok basit Kur’an-ı Kerim’de zaten apaçık bellidir zaten İslam’ı ve dini bütün yaşamak hepimiz için her Müslüman için farzdır(…)” (EG5)

“Dindar Müslüman 5 vakit namazını kılan, orucunu tutan, hac vazifesini yapan ne bileyim kul hakkı yemeyen, dindar Müslüman budur.” (EG13)

“Allah’ın emrini eksiksiz yapana” (KG3)

Dindarlığın dini gerekliliklerin yerine getirilmesiyle bağlantılı olduğunu ifade eden katılımcılardan farklı olarak bazı gassallar bu açıklamaya farklı nüanslar eklemişlerdir. Buna örnek olarak KG6 dindarlığı şu şekilde aktarmaktadır: “*Dürüst, hakkını veren, yalan söylemeyen insanlar ehil kişilerdir.*” Aynı şekilde EG2: “*Bizim için dindar yaşantısıyla Müslüman gibi yaşayan, oturmasıyla kalkmasıyla, yemesiyle, içmesiyle, sünneti seniyyeyi güzelce yaşaması lazım ve bütün İslam’ın değerlerini yerine getirmesi lazım.*” diye bildirmiştir.

Ancak bir katılımcı diğerlerinden farklı cevap vermiştir; dindar Müslümanda ibadete değil de adalete baktığını, kendisi için dindarlığın ölçütünün bu olduğunu ifade etmiştir: “*Ben önce Müslümanın adil olanına bakarım. Çok ibadet yapmış dini eser yapmış ona bakmam. Çok adil mi ona bakarım. İnsanlara eşit bakabiliyor mu mazlumu gözetliyor mu ona bakarım*” EG12. Aynı şekilde bir diğer farklı cevap ise KG8’e aittir: “*Çok takvalı olman lazım. (...) Ama benim için takva çok güzel olması lazım; robalı elbisesini giyecek, mahremlerden uzak yaşayacak, Kur’an-ı’nı elinden düşürmeyecek, feyizli bir ortamı olacak.*”

Görüldüğü üzere katılımcıların dindarlık tanımı genelde Müslümanın görevleri ve yaşantı biçimi ile ilgilidir.

3.9.2. Gassalların Dindarlıkları

Dindarlığı tanımlamalarının ardından, katılımcılara kendilerini dindar olarak görüp görmedikleri sorulmuştur. Cevaplar incelendiğinde katılımcıların büyük bir kısmı kendilerini dindar ancak eksikleri olduğunu bildirmiştir.

“Eksiğim çok. Abdestimi alıp namazımı kılıyorum elhamdülillah, kimsenin kalbini kırmamaya çalışıyorum, anacığma bakıyorum elhamdülillah başımdan eksik etmesin, dindarım elhamdülillah ama eksiğim çok.” (KG3)

“Yapmaya gayret gösteriyorum, eksiklerimiz var tabii ki. İnsanız biz beşeriz 4 4lük yapamıyoruz ama gayret gösteriyoruz. **Dindar olarak görüyor musunuz?** İnşallah, görmeye çalışıyoruz.”(EG4)

“Dini açıdan yani eksikliklerimiz tabi var ama çalışıyoruz yani eksiklerimizi kapatmak için elimizden geldiği kadar çaba sarf ediyoruz, ha tam islamiyeti ve dini yaşayabiliyor muyuz kendi açımdan söyleyeyim yasayamıyoruz, günümüz şartları bazı şeyler..(..)” (EG5)

Kendilerini dindar olarak ifade eden katılımcıların yanı sıra tam aksi görüşte olanlar da olmuştur. Kendini bu konuda çok suçladığını belirten KG8, dindarlığı takva ile bağdaştırması sonucu kendini dindar olarak görmediğini ifade etmiştir; *“Çok takvalı olman lazım (...) Görmüyorum. Kendimi de suçluyorum yani. Çok engelim yok, daha üstün olabilirim ama nefsim engelliyor, ortamın engelliyor.”* Aynı şekilde EG11 de dindar olabilmek için alim olunması gerektiğini savunduğu için o da tıpkı KG8 gibi kendini dindar olarak görmemektedir: *“Görmüyorum. Benim hakikaten büyük bir alim veya hoca kıvamında olmam için 40 fırın ekmek yemem lazım. Şu anki çoğu hocalarım da öyle. Kendimi alim olarak görmüyorum. Müslüman olarak görüyorum elhamdülillah yaptığımız kadar. Allah günahımız da varsa affeyesin.”*

Görüldüğü üzere dindarlık kavramına farklı anlamlar yüklenebilmektedir. Yüklenen bu anlamlar ise kişinin kendini nerede konumlandığını etkilemektedir. Dindarlığı günlük hayattaki pratiklerle, ibadetlerle, sosyal yaşantıyla bağdaştıran katılımcılar kendilerini (“eksik” dahi olsa) dindar olarak görmektedirler.

3.9.3. Gassallığın Dindarlık Üzerine Etkisi

Daha önce belirtildiği gibi katılımcıların çoğu bu işe gelmeden önce farklı mesleklere sahiplerdi. Bambaşka ortamlardan gasilhane ortamına geçiş yapan

gassalların bu değişiklikten nasıl etkilendikleri merak uyandırmıştır. Araştırmanın konusu itibari ile burada kendilerine dindarlıklarının etkilenip etkilendiği sorulmuştur. Dindarlığın anlamı hemen hemen aynı noktada buluşsa da değişen dindarlık anlayışları farklılık arz etmektedir. Bazı katılımcılar değişen dindarlıklarını ibadette değişiklik olarak (örn EG5), bazıları ise hayat tarzı olarak (KG1) değiştiğini söylemiştir.

“O zamanki yıllarda namaz kılıyor muydum, kılıyordum ama nasıl kılıyordum; öğle namazı öğle paydosuna çıkınca kılardım, ikindiye çay molasında kılardım, akşam ve yatsıyı evde kılardım, sabahı da evde kılardım. Burada böyle bir pozisyon yok. Namaz saati geldi hemen gidip namazı kılabiliyorsun, çoluk çocukla ibadetlerini takip edebiliyorsun. Ama dışarıda bunu takip etmek zor. Boş zamanlarımızda burada fıkıh dersi yaptığımız oluyor aramızda, Kur'an okuduğumuz oluyor. Özel sektörde ayda bir hatim yapmak, belki zorlasan ramazanda olabilir, ama burada ayda 2 defa bile hatim yapabilirsin. Boş zamanlarımızda genelde dinleniriz, bazen kaylule yaparız, namazımızı kılarız, görev varsa gelir görevimizi yaparız. Görevimiz yoksa çay demler arkadaşlarla muhabbet ederiz.” (EG7)

“Oluyor ister istemez tabi aynen dediğiniz gibi ölümü gözün önüne aldığınız zaman biraz daha fazla ibadetlere daha fazla hani detaya dikkat etmeye çalışıyorsun hani yani iste bunu yapmadım sünneti terk etmeyeyim vs. gibilerinden. Sadakalarımızı verelim, kaza beladan kurtarmak için, tabi dikkat ediyorsun daha çok ben mesela burada sadaka konusunu daha çok açıldım burada. Bazı arkadaşlarımız kurslarda filan yardım kampanyalar düzenliyor onlara mesela manevi olarak yardımcı olmaya çalıştım. Bundan önceki işimde veya hayatımda böyle bir etkinliğim de olmadı sosyal yardımım da olmadı. Ama buraya geldiğim zaman daha çok iste İslam üzeri yetişen örgencilerimiz olsun kurslarda olsun, yurtlarda olsun bu tip insanlar buradaki arkadaşlarımızı kardeşlerimize yardımcı olmak için buradan açıldık açılış yaptık yani, öncesinde yoktu.” (EG5).

Katılımcı burada kendisi için gassallığa geçişin en çok sadaka verme konusunda etkili olduğunu vurgulamıştır. Daha önceki işinde bu tür desteklere yönelmesine vesile olacak sosyal bir ortamın olmamasının da etkisi olabileceğini vurgulamıştır.

“Çok. Meslekten önce namaz yoktu şey yoktu. Hiçbir şey yoktu. Orucumuz vardı, orucumu tutuyordum. Ne bileyim..kul hakkı yoktu ama namazla hiçbir alakamız yoktu. Laylaylomdu. Ama bu işe başladıktan sonra her şey dediğim gibi yeni bir sayfa açtık. Her şeyi geride bıraktık.”(EG13).

Namaz konusunda değiştiğini ifade eden bir diğer katılımcı aynı zamanda tesettür konusuna da değinmiştir: “*Tabi canım. Namazımı çok aman aman şey yapmıyordum yani, eniştelerimin yanında örtüme çok dikkat etmiyordum şimdi daha dikkatliyim. İyi ki de olmuş diyorum, bu işe iyi ki de girmişim sadece maddi olarak değil manevi çok şey kazandırdı bana.*” (KG8)

Gassal olduktan sonra hayat tarzlarının değiştiğini ifade eden bazı katılımcılar ise bu değişiklikleri dindarlıkta değişiklik olarak görmekteirler. Hayat tarzı dindarlığa girer mi sorusu akıllara gelse de bazı katılımcıların bir önceki başlıkta görüldüğü üzere dindarlık denince akıllarına yaşam şekli, sosyal yaşantı geldiği için değişim konusunda yine aynı yönde cevap vermiş olmaları kaçınılmazdır.

“(...)işte düğünlerde oynamayı, mesela erkeklerle tokalaşmayı yapıyordum yani. şimdi geri çekiyorum kendimi.” (KG1)

“Mesela eve erkek gelse hoş geldin falan derdik, kaçmazdık etmezdik ama şimdi mesela çok nadir tanımadığım kişiler falan gelince çıkıyorum....Ama biraz daha bu işin içine girince biraz daha bazı şeylerden el ayak çekildi yani.”KG6

Dindarlıklarının değiştiğini ifade eden gassallara bu değişikliğin sebebi sorulduğunda ise öne çıkan “ölüm” cevabıdır. Bir katılımcı “ölümün var olduğunu anladım” (KG1) derken bir diğer katılımcı “ölümle iç içe olmak” (KG6) demiştir. Aynı şekilde KG8 de “ölümle karşılaşmanın” bu değişimlere sebep olduğunu ifade etmiştir. Bu durumda şu değerlendirme yapılabilir: ölüm olgusu veya ölüyü yakından görmek bazı gassaları etkilemiştir. Özellikle araştırmadaki kadın gassalların dile getirdiği ölümle yakından muhatap olma sonucunda gassalların hem ibadet konusunda hem de pratik hayatta etkilendiği ve değişimlere uğradığı saptanmıştır. Bu değişikliğin gassal olmadan önceki yaşam tarzıyla alakalı olduğu da görülmektedir zira bazı gassallar kendilerinde hiçbir değişikliğin olmadığını bildirirken eski dindarlıklarının devam ettiğini ifade etmişlerdir.

“Valla çok fazla uğramadı, normal, açık söylemek lazım. Çünkü ben kendimi biliyorum; bazı insanlar belki değişmiştir daha iyi olmuştur daha kötü olmuştur ama benim elhamdülillah önceki hayatıma bakıyorum normaldi yani. Bazı şeyler o zaman daha güzeldi, bazı şeyler şimdi daha güzel.” (EG9)

“Yok aynı, eskiden neyse şimdi de öyleyim.”(EG11)

Yukarıdaki katılımcılarda var olan dindarlık değişiminin genelde “daha iyi” olarak ifade edildiği görülmüştür. Ancak EG10’un bu değişim konusunda

söyledikleri oldukça dikkat çekicidir. Nitekim katılımcı kendisini “eskiden daha iyiydim” diye ifade etmiştir. Bu değişikliğin sebebini ise şu şekilde açıklamaktadır:

“Yok uğramadı. Bu işe başlamadan önce belki bundan daha iyiydim. Burada yaptığımız iş devamlı ağır olduğu için insana bir bunaltı daraltı geliyor, namaz kılmaya zorlanıyorsun. İbadetleri yapmakta zorlanıyorsun. Hiç bir şey yapmak istemiyorsun. Dinlenmek istiyorsun, neşeli keyifli şeyler istiyorsun. Mesela televizyonda hüzünlü bir şeydence neşeli gülmeli bir şey izlemek istiyorsun çünkü zaten akşama kadar ağlayanları dinlemişsin, akşama kadar ölü görmüşsün, hep böyle neşeli keyifli şeyler istiyorsun.”(EG10)

Burada sonuç olarak ölümün 2 etkisi söz konusu olabilir: 1) Ölüm insana ölümden sonrasını hatırlatmaktadır ve kişi buna göre değişmektedir, 2) Ölümün soğuk yüzü ağır geldiği için kişi bundan kaçmaya çalışmaktadır.

3.10. GASİLHANEDE PSİKOLOJİK VE MANEVİ DANIŞMANLIK İHTİYACI

Staj esnasında gasilhaneye gidilen günlerden birinde gassallar odasında bir psikologla karşılaşmıştır. Gassallar tarafından kendisinin psikolog olduğu ve gassallarla belirli aralıklarla görüşmeye geldiği belirtilmiştir. O güne kadar öyle bir hizmetin verildiği araştırmacı tarafından bilinmemektedir. Bu çalışma kapsamında ise verilen bu psikolojik desteğin ne denli faydalı olduğu merak edilip araştırılmıştır. Daha sonra ise psikolojik destekle manevi danışmanlık karşılaştırılmıştır ve hangi alanda destek olabileceği sorulmuştur.

3.10.1. Psikolojik Desteğe Dair Görüşler

Psikolojik destek alıp almadıkları sorulan gassalların 12’si destek almadığını, 1’i ise özel bir sebepten dolayı destek aldığını bildirmiştir. Katılımcıların bazıları bu desteğin faydalı olabileceğini düşünürken bazıları ise bu hizmetin faydasız olduğu düşüncesindedir.

Psikolojik destek almadığını ancak ihtiyaç hissederse alma taraftarı olduğunu belirten KG1’ye göre bu görevi yapanlara Allah yardım etmektedir:

“Yok almadım. Zaten geliyor psikoloğumuz ama gerek de duymadım, gerek görmedim. Bence bu işi yapanlar Yüce Rabbim onların içine merhamet veriyor, korkuyu alıyor direk. Bir şey veriyor yani. Almadım, (ihtiyaç) olursa alırım ama şu

anda düşünmüyorum. **(Psikolog)** Geliyor bir şeye ihtiyacınız var mı diye soruyor, zaten odası belli bir şeye ihtiyacınız olursa gelin konuşalım diyor. Herhalde vardır faydası. Gidip konuşmadım ama vardır faydası herhalde.”(KG1)

EG9 ise desteğin gerekli olduğunu vurgularken gasilhanede kimsenin bu desteğe ihtiyacı olmadığını bildirmiştir:

“Psikolog devamlı geliyor ama burada psikolojisi bozulan yok. Normal geliyor soruyor, tamam bu kadar. Başka da manevi destek almadık. Anca kendi kendimizden alıyoruz. **Peki sizce bu gassallar için gerekli mi?** Gerekli tabii ki. Mutlaka gerekli. Ama dersiniz ki psikologun şu ana kadar size bir faydası oldu mu, olmadı. Ne faydası oldu ne zararı oldu. Sadece geldi konuştu gitti. Öyle bir psikologluk durumumuz olmadı. Hiçbir arkadaşımızda olmadı. **Öyle bir şey hissederseniz alır mısınız?** Alırım tabii ki. Alınması lazım da zaten.” (EG9)

“Psikolojisi bozulan yok” diyen EG9’un hangi kriterlerle bu kanıya vardığı bilinmemektedir ancak hemen akabinde birbirlerinden destek aldıklarını söylemektedir. Bu durumda gassalların birbirlerine psikolojik anlamda destekleme yönünde fayda sağlayabileceği düşünülmektedir. Ancak gerekli zamanlarda profesyonel desteğin yerini tutamayacağının da altını çizmekte yarar vardır.

Farklı bir bakış açısına sahip olan bir katılımcı ise psikolojik desteğe ihtiyaç duymamasını aldığı İslami İlimler’e ve bu görevi dini bir vazife olarak görmesine bağlamaktadır: *“Hayır almadım. İhtiyaç duyarsam tabii ki alırım. Ama bazen böyle bir şeye ihtiyaç duyar mıyım diye düşünüyorum. Çünkü sürekli İslami İlimler okuyorum ancak dini bir vazife vecibe olarak düşünüyorum esasen. Kur’an’ı zaten her okuyuşumda farklı bir zevk alıyorum ve psikolojik motivasyon sağlıyor.”* (EG12)

Psikolog desteğinin faydalı olabileceğini düşünen bir diğer katılımcı ise kendilerinin de fark etmediği tepkilerini var olabileceğine dikkat çekmiştir:

“Yani almadım ama bence alınır mı? Alınır, alınması uygundur. Hani ciddi bir şey olacak diye değil sadece psikolojik destek almakta bir sıkıntı olmaz yani, sonuçta belki eksiklerimiz var mı? vardır psikolojimizde bence bunu bilemeyiz, belki farkında değiliz, yanımızdaki arkadaşlar veya aile ortamında yaşadığımız problemler olabilir. Burada farklı evde farklı olabiliyorsun mesela. Bazen bir anda sinirlenme atraksiyonlarımız olabiliyor bu da tabi işe bağlayabilirsiniz yani. Sonuçta bizim buradan çıktığımız zaman bir hayatımız var, normal ev hayatı, iş hayatı maddi sıkıntılar da olabiliyor bu da tetikleyici unsurlardan bir tanesidir yani psikoloji açısından.” EG5

EG5’in bu tespitinin çok önemli olduğu kanaatindeyiz. Zira kişilerin kendinde ortaya çıkan davranış bozuklukların farkına varması bazen zor

olabilmektedir. Ancak bu konuda çevreye ve aileye danışılması isabetli görülebilir. Bu nedenle gassalların psikolojik durumları incelenirken aynı zamanda gassalların aile ve sosyal çevrelerinin de fikirlerine yer verilebilir. Daha geniş bir çalışma sonucunda gassalların psikolojileri üzerinde değerlendirme yapılması faydalı olabilir.

Dikkat çeken bir diğer konu ise gassalların her fırsatta görevlerinin zorluğundan, “anormalliğinden” bahsedip kendilerinin psikolojik anlamda etkilenmediğini düşünmeleridir. Gerçekten bu kadar zor bir işe sahip olup, psikolojik olarak sağlıklı kalınabilir mi? Bu sorunun bize göre birkaç cevabı mümkündür:

- 1) Evet, gerçek anlamda psikolojik dayanıklılıkları çok güçlü olduğu için zorluklarla tek başlarına veya grup olarak baş edebilmektedirler.
- 2) Hayır, ancak çalıştıkları ortamdan veya çevrelerinden çekindikleri için bunu dile getiremiyorlar ve dolayısıyla destek alamamaktadırlar.
- 3) Hayır, kim olsa bu zorluktan olumsuz etkilenir ancak herkes bunu kendinde fark edemez ve dolayısıyla desteğe ihtiyacı olduğunu göremez.

3.10.2 Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR) Hizmetine Dair Görüşler

Katılımcılara psikolojik destekten sonra MDR hizmetine dair görüşleri, gasilhane ortamında ne tür fayda sağlanabileceği sorulmuştur. MDR hizmetini daha önce duymadığını belirten katılımcılara ilk etapta ne tür hizmetin verildiği, hangi alanlarda çalışmalar yapıldığı araştırmacı tarafından anlatılmıştır. Verilen cevaplara bakıldığında tıpkı psikolojik destek gibi kimi katılımcı bunun faydalı olabileceğini düşünürken kimisi de gereksiz görmüştür.

Genelde MDR uzmanının İslami İlimler'den mezun olduğu belirtildiğinde bazı gassallar kendilerindeki bilgi eksiliğinin giderilmesi için çok faydalı olacağını söylemişlerdir: *“Var yani, şu an diyemediğim, böyle bir şey olsa güzel olur. Mesela sizin kadar bilmediğimiz şeyler var, sizin kadar dini açıdan bilgili değiliz. Olsa çok güzel olur bana göre. Ne kadar güzel, bence burası daha önemli.” (KG1)*

“Olur niye olmasın dini bir destek. Gelip buraya daha farklı bir şey söylese bizim için belki daha farklı olacak. Ben Kur'an kursundan geldim ama diğerinde daha farklı bilgiler var. Daha feyizli daha farklı olur.” (KG8)

“Valla dini bilgi daha önemli. Çünkü eksiklerimiz çok fazla.” (KG3)

“Vallahi ben size şunu söyleyeyim, e sonuçta benim de bir kendime göre maneviyatım ve geçmişim var ben tabii ki manevi olanı tercih edeceğim. Sonuçta bütün psikoloji ve insanın yaşamını etkileyen faktör İslam usullerinden geçiyor, belki bugüne kadar doğru düzgün İslamiyeti yaşamadığımızdan dolayı Allah u Teâlâ bize bunu Reva görmüş de olabilir.” (EG5)

Psikolog desteğinin yeterli olmadığını düşünen bir katılımcı MDR uzmanının dini bilgisi olması açısından gassallar için faydalı olabileceğini dile getirmiştir:

“Kaç senedir buradayım da buradaki psikolog derdimizi şey yapan yok. O da iş gözüyle geliyor gidiyor, iki sohbet ediyor gidiyor yani. Onun da yapacağı bir şey yok. Biz sıkıntılarımızı dile getiriyoruz, şöyle olsa daha iyi olur diyoruz, onunda elinden bir şey gelmiyor bizi dinliyor dinliyor gidiyor yani. (...) (MDR) Gelip bizim derterimizi dinleyebilir, mesela bir cenazeye giriyorsun çok bunalıyorsun, o an cenaze yakınları da seni çok bunaltıyor o an mesela o insan hemen gidip konuşup o an senin o şeyini alabilir. Nasıl diyeyim, gazını alabilir. İki konuşup stresimizi atabiliriz. Bu çok güzel bir şey olur. Dinden mesela güzel örneklerle bizi şey yapabilir, ayetlerle bak şöyle olmuş böyle olmuş, daha iyi şey yapabilirsin diye. İlla kötü olunca değil, gelip sohbet edersen, gün belirlersin mesela o günler sohbet edersen. Olabilir yani çok güzel bir şey. Hem bayan hem erkek için.” (EG13)

Diğer katılımcılardan farklı olarak 2 katılımcı ise MDR hizmetinin faydalı olmayacağını dile getirmişlerdir. Bir katılımcı yeterli bilgiye sahip olduklarını aynı zamanda MDR uzmanıyla aynı bilgilere sahip olduklarını, bu nedenle gerekli görmediğini ifade etmiştir: “*Buradaki çalışanların çoğu imam hatip çıkışlı, hafız, hafız olmayan Kur'an kurslarında okumuş veya imamlık yapmış veya imam olamamış, öyle arkadaşlarımız var; dini destek ne hakkında verecek? Bir imam kadar bilgisi var..*” (EG2)

Son katılımcı ise gassallara destek verecek kişinin kendileri gibi bu işi iyi bilmesi gerektiğini, bunun sadece dini bilgiye sahip olmayla alakalı olmadığını düşündüğünü söylemiştir: “*(MDR desteği faydalı olabilir mi?) Yok zannetmiyorum. Bu işi yapacak kişi bir defa bu işi iyi bilecek, işin içinden yetişmiş, zamanında yapmış. Biz burada ilahiyatçıların, hocaların müftülerin cenazelerini yıkıyoruz. Müftü, profesör geliyor oraya onu gözlemliyoruz elleri ayakları tutuluyor. Psikologun da cenazesini yıkıyoruz, onlar da geliyor. Öyle şaşıp kalıyorlar.*” (EG7)

Toparlamak gerekirse MDR hizmetine olumlu bakan katılımcıların beklentileri şu şekildedir:

- İslami İlimler konusunda eğitim
- Yaptıkları işe vurgu yapan sohbetler (bilinçlendirme çalışmaları)
- Tamamen gassallık dışında, “daha iç açıcı” sohbetler, vaazlar.

Son olarak genel kanaatimiz: gassallara geniş kapsamlı psikolojik desteğin yanı sıra MDR desteğinin de faydalı olabileceğidir. Bu yönde gerekli çalışmaların yapılması gassalların hem ruhsal sağlıklarının muhafazası, temel dini eğitimlerinin sağlanması ve dini bilinçlendirmenin taze tutulmasına mutlaka katkı sağlayacaktır.

MDR'nin gassallara faydalı olabileceği çalışmamızda ulaşılan sonuçlardan bir tanesidir. Cenaze yakınlarına da verilebilecek bu hizmetin (kısa bir zaman gasilhanede bulunmaları, acı ile davranmalarından dolayı o an söyleneceklerin fayda sağlamayacağı görüşünden dolayı) faydası ise tartışılabilir. Ancak hastane gasihanesinde görev yapan gassallarla beraber yürütülen bir çalışmada, gassalların yıkama işleminin yoğunluğundan dolayı ilgilenilemeyen cenaze yakınlarına hizmet etmek üzere bu birimin kurulduğu ve halen bu anlamda gereken desteğin verildiği bildirilmiştir.¹⁰

Çalışmanın sonuna doğru yaklaşırken hem staj hem de görüşmeler esnasında katılımcıların meslekleri ile ilgili düşüncelerine yer verilmesi uygun görülmüştür. Nitekim bu süre zarfı içerisinde, ifade edilen tüm zorluklara rağmen hiçbir gassalın görevleriyle ilgili olumsuz bir cümlesine rastlanmamıştır. Aksine her biri yaptıkları işin büyüklüğünden bahsederken bu işe karşı hissettiklerini de karşı tarafa hissettirmişlerdir. Böylelikle çalışmanın başında geçen şu konuya tekrar değinilmesi faydalı olacaktır; gassallar bu işle birlikte kendilerine huzur veren, kendi değerlerine sahip çıkan, kendilerine imkan sağlayan bir ortama kavuşmuşlardır. Kendilerinde var olan bu iyi oluş hem işlerine hem de sözlerine yansımaktadır. Örnek olarak ise şu sözler verilebilir:

“Ben işimi çok seviyorum, çok severek yapıyorum. İyi ki bu işe girmişim, iyi ki bu işi yapıyorum. En büyük iyi kilerimden birisi bu işe girmiş olmam diyorum. Yüce rabbimin huzuruna bizim yollamamız çok güzel. Bazıları diyor ki param olsa yapmam, ben herhalde çok param olsa işi bıraksam çalışsam bile sanki gelip gönüllü bu işi yaparım gibime geliyor. Tek para değil.” (KG1)

¹⁰ Göldeste, a.g.e., s.59.

“Yaptığım işi seviyorum ya, severek yapıyorum. Mevtayı yıkarken mutlu olur musun? Ben mutlu oluyorum yıkarken. Çünkü Allah’ın huzuruna, başka bir aleme salıyoruz ya. Onun mutluluğu da var.” (KG3)

“Yine diyorum iyi ki ben bu işe girmişim, Allah bana nasip etti. Daha mutluyum, daha huzurluyum, kendimi daha çok mutlu hissediyorum. Her şeye daha çok şükrediyorum. Aileme, çocuklarıma daha sımsıkı sarılıyorum. Yarın ne olacağım? Daha çok hayır yapmak istiyorum, bu dünyanın boş. Verdikçe daha çok huzurlu oluyorum.”(KG8)

SONUÇ

Her insan doğar, yaşar ve ölür. Kimin nasıl yaşayacağı kendi tercihleriyle şekillenmektedir. İslam dini Müslümanların ahiret hayatını kazanmak için bu dünyada belirli görevleri yerine getirmesini istemektedir. İbadetler, ahlak, yaşam tarzı.. Hepsi bir bütünün parçalarını oluşturmaktadır. Bu görevlerin yerine getirilmesi için gerekli motivasyon kişiden kişiye değişmektedir. Bazıları emir olduğu için uygularken bazıları cennet hayatını kazanmak, bazıları cehennemden kurtulmak için uygulamaktadır. İnsanoğlunun bu iki dünya arasındaki geçişi ölüm ile sağlanmaktadır. İnsanlık tarihinin başından itibaren gizemli bir olay olan ölüm hakkında spekülasyonlar asırlardır devam etmektedir ve görünen odur ki daha da devam edecektir. Ölümün bu gizemli yüzü bulunduğumuz toplumdan, mensup olduğumuz dinden, doğduğumuz aileden ve daha birçok parametreden etkilenmektedir ve anlam değiştirmektedir. Yeni bir dünyaya geçiş, tekrar doğuş, kurtuluş, kayboluş, yok oluş gibi anlamlara bürünebilmektedir. Bu yüzden ölümün insanlar üzerindeki etkisi, insanların ölüme bakışı araştırılması enteresan bir konu olmaya devam etmektedir. Her yeni araştırma ölümün yeni bir anlamına ışık tutmaktadır.

Ölüm olgusunun insan üzerindeki etkileri çıkış noktasından başlayan araştırmanın serüveni, ölüme yakinen şahit olan gassallar üzerinde yapılan bir araştırmayla nihayete ermiştir. Ölümü neden “öleni yıkayanlara” sormuyoruz ki? sorusu sonucunda bu araştırmanın sınırları çizilmiştir. Çalışmanın temel amacı gassalların ölüm algısı, dindarlığı ve dini başa çıkma yöntemlerini araştırmaktır. Ancak kapsamlı bir çalışma gerçekleştirebilmek için bu konulara ek alt başlıklarına ihtiyaç duyulmuş, böylelikle çalışma 10 tema üzerine bina edilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden görüşme ve gözlem uygun görülmüş olup betimsel analiz yapılmıştır. 4’ü kadın 9’u erkek katılımcı olmak üzere, en az 1 senedir gassallık yapıyor olma şartı aranmıştır. Gassallık mesleğine başladıktan sonra bırakmış bireyler araştırma çerçevesinin dışında tutulmuştur. 2019 yılı içerisinde İstanbul’da görev yapıyor olmaları çalışmanın bulgularını bu sınırlar içerisinde tutmayı zaruri kılmıştır.

Mesleğe giriş nedenleri üzerine sorulan sorulara verilen cevapların analizi sonucunda farklı mesleklerden gassallığa geçiş yapan katılımcıların meslek seçiminde dikkat ettikleri iki temel nokta tespit edilmiştir: maddi gerekçeler ve dini sebepler. Maddiyat ihtiyacı olduğu için gassallığa başlayan katılımcılar olduğu gibi ibadet özgürlüğü ve maneviyat beklentisi sonucunda da bu mesleğin tercih edildiği görülmüştür.

Katılımcıların bu mesleği tercih ettikten sonra ailelerinden ve çevrelerinden nasıl tepkiler aldıkları sorulmuştur. Burada iki tutum görülmüştür: bazıları olumsuz tepkiler gösterirken bazıları ise olumlu yaklaşmayı tercih etmişlerdir. Başlarda yaşanan sıkıntılara rağmen gassallara gösterilen bu olumlu tutumlar onların bu görevin sürdürülebilirliği açısından etkili olduğu saptanmıştır. Buna karşı tikslenme ve görevin zorluğu öne sürülerek yapılan olumsuz tepkiler katılımcıları bu yoldan çevirmemiştir. Böylelikle gassalların olumlu tepkilerden motive oldukları ancak olumsuz tepkilerden etkilenmeyip bu işte devam ettikleri saptanmıştır. Bir başka ifade ile gösterilen olumlu tepkiler kişileri desteklerken, olumsuz tepkiler kişinin kendi içerisinde verdiği kararı etkilemediği söylenebilir.

Bu işe başvurduklarında bazı katılımcıların gassallığa dair bir fikre sahip olmadıkları bazılarının ise neye talip olduklarının bilincinde oldukları tespit edilmiştir. Herhangi bir bilgiye sahip olunmasa dahi cenaze yıkama işlemine karşı olan tutum süreci şekillendirdiği görülmüştür: cenaze yıkama işlemine olumlu bakma sonucu gassalların bu işe adapte olmalarını olumlu yönde etkilemiştir.

Katılımcıların alışma süreçlerine bakıldığında bunun sadece pratiklikle alakalı olduğu görülmüştür. Gassalların daha önce ölüyle karşılaşmış olmaları veya ölü yıkamış olmaları alışma sürecini etkilemediği tespit edilmiştir. Aynı şekilde ilk yıkama ve şimdiki yıkamalar esnasındaki hissettikleri sorulduğunda da daha önceki tecrübelerinin etki etmediği görülmüştür. Bu konuda her birinin kişilik özellikleri, el becerileri ve çalıştıkları ortamın etkili olduğu düşünülmektedir.

Bu zorlu görevin omuzlarına yükledikleri sorumluluk konusunda tüm katılımcıların ortak noktalarda buluştukları tespit edilmiştir; özellikle dini görev, vebal, kul hakkı ve mahremiyet konularında oldukça bilinçli oldukları ve işlerini buna göre yaptıkları düşünülmektedir.

Normal zamanlarda nadiren karşılaşılan ölüm ve ölümler gassallık mesleğinin yapı taşını oluşturmaktadır. Gündelik hayatta bu kadar az görürken birden sürekli ölümle beraber çalışmanın ölüm algısı üzerindeki etkilerine bakıldığında 3 nokta tespit edilmiştir: 1. Ölüme hazırlanma isteği, 2. Ölümün kişinin huy ve karakteri üzerine olumlu etkisi, 3. Ölümün hayat tarzına etkisi. Bazı gassallar gasilhaneye girdikten sonra bulundukları yer ve ortamın etkisinden dolayı farklı bir düşünce tarzına geçmiş olduklarını ifade etmişlerdir. Bu durum da aslında bazılarının kendilerini gözlemledikleri veya başka bir ifadeyle kendi veya etraflarındaki diğer meslektaşları üzerinde oto-analizler yapmış olduklarına da işaret etmektedir. Kimi gassallar hayat tarzlarını değiştirirken kimisi de ibadet noktasında kendini geliştirdiği tespit edilmiştir. Bu noktada önemli olan nokta kuşkusuz şudur; ölümü her gün görmek. Ancak bu düşünceyle tamamen zıt bir düşünce de çok çabuk ortaya çıkmıştır; gassalların hayatlarını şekillendiren aynı ölüm gasilhane kapısında kalmaktadır, yani gassallar için ölüm düşüncesi iş ile beraber son bulmaktadır. Birçoğu için bunun hayatlarını normal idame ettirebilmeleri için gerekli olduğu söylenmiştir.

Mesleğin duygusal yönünün zenginliği, araştırmacıda katılımcıların empati ve merhamet durumlarının merak edilmesini sağlamıştır. Bu yöndeki sorulara verilen cevaplardan, katılımcıların tümü kendilerini merhametli olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bu vasıf cinsiyete, yaşa veya çalışılan süreye göre değişmemektedir. Dolayısıyla gassallık yapanların merhamet sahibi oldukları ve bunun körelmediği sonucu çıkmaktadır. Aynı şekilde ister cenazeyle isterse cenaze yakınları ile çokça empati yaptıkları gözlemlenmiştir. Bu vasıflar bazı durumlarda dezavantaj sağlasa da gassallığın sürdürülebilirliği için önemli bir etkidir.

Cenaze yıkamanın psikolojik yükü, detaylarıyla merak uyandıran bir konudur. Katılımcıların birçoğu bunun insan psikolojisine ağır gelen bir uğraş olduğunu dile getirmiştir. Cenazenin genç oluşu, özellikle bebek cenazeler mesleğin psikolojik zorluklarının en başında gelenlerinden biri olduğu anlaşılmıştır. Bebek cenazelerini kadın gassallar severek yıkarken erkek gassallar çokça zorlanmaktadırlar. Öte yandan katılımcılara bu amaçla sorulan sorulara verilen cevaplar arasında en çok dikkat çeken hususlardan biri, katılımcıların tümünün kendilerinde fark ettikleri, cenaze kasveti diye isimlendirilen etkidir.

Cenaze yıkamanın günlük hayatın bir parçası haline geldiği gassallık mesleğinin psikolojik zorluklarıyla başa çıkmada dini olanlar başta olmak üzere birçok bilişsel ve davranışsal başa çıkma yöntemine başvurulduğu tespit edilmiştir. Dua, tüm diğer din psikolojisi çalışmalarında olduğu gibi, gassallık üzerine yapılan bu çalışmada da en fazla başvurulmuş dini başa çıkma yöntemlerinden biri olarak tespit edilmiştir. Kimine göre cenazenin ruh hali, kimine göre ise cenazenin yaşam şeklinin tezahürü olan bu cenaze kasvetinden kurtulmak için farklı yöntemlere ihtiyaç duyulduğu görülmüştür. Gusül abdesti, dua, Kur'an-ı Kerim okumak gibi dini başa çıkma yöntemlerinin yanı sıra hava almak, arkadaşlarla sohbet etmek gibi başa çıkma yöntemlerine başvurmaktadırlar. Böylelikle gassallar için zorluk karşısında ister dini ister değil başa çıkma yöntemlerinin sıklıkla uygulandığı ve faydalı olduğu saptanmıştır.

Araştırmada doğası gereği dini bir meslek olması hasebiyle, katılımcıların öznel dindarlık algılarını tespit etmeyi sağlayacak sorulara da yer verilmiştir. Dindarlığı Müslümanın yerine getirmesi gereken görevleri ve yaşam tarzı olarak değerlendiren ve anlamlandıran bazı katılımcılar kendi dindarlıklarını da bu yönde değerlendirmişlerdir. Birçoğu eksik de olsa kendilerini dindar olarak gördükleri, bazı noktalarda da değişimlerin var olduğu saptanmıştır.

Halihazırda devam eden psikolojik desteğin faydalı ancak ayrıyeten MDR uzmanının da istenilen doğrultuda destek vermesinin de uygun olacağı tespit edilmiştir.

Yaptığımız çalışma alanda yapılmasına ihtiyaç olan çalışmalar konusunda da bize yol göstermiştir. Buna göre alanda;

- Küçük bir grup üzerinde yapılan bu çalışmanın benzeri daha büyük bir örnekleme yapılabilir ve sonuçlar tekrar değerlendirilebilir.
- Gassallar üzerinde yapılan çalışmaların geliştirilmiş şekli diğer cenaze işlerinde çalışanlar üzerinde yapılabilir.(örn. Cenaze imamı, mezar kazıcı, gasilhane güvenlik görevlisi, cenaze aracı şoförü vb.) Böylelikle ölümün cenaze işlerinde çalışanlar üzerindeki farklı etkileri daha açık anlaşılabilir.
- Gassalların psikolojik durumlarının araştırılabilmesi için aileleri ve sosyal çevrelerini de kapsayan çalışmalar yapılabilir.

- MDR uzmanlarının gassallar üzerindeki etkileri araştırılabilir, bunun için de belirli bir süre bu desteğin verilmesinden sonra çalışmalar yapılabilir.
- Yoğun bir bölge olan İstanbul'dan farklı başka şehirlerdeki gassallar ile beraber çalışmalar yürütülebilir. Böylelikle cenaze yoğunluğunun bu çalışmada ortaya çıkan bulguları etkileyip etkilemediği araştırılabilir.

EK-1 GÖRÜŞME SORULARI

GÖRÜŞMENİN AMACI

Gassalık mesleği yapanlarda ölüm algısı ve dindarlığın incelenmesi ve bu süreçte başvurulmuş dini başa çıkma yöntemlerinin tespit edilmesi.

GÖRÜŞME TÜRÜ

Yarı yapılandırılmış görüşme

ÖRNEKLEM

En az 1 sene boyunca bu mesleği icra etmiş olan, İstanbul'da görev yapan erkek ve kadın gassallar.

GÖRÜŞME SORULARI

- 1- Sizi bu mesleğe yönlendiren nedir?
- 2- Çevrenizden/ailenizden nasıl tepkiler aldınız?
- 3- Mesleğe başlamadan önce sizi neyin beklediğini düşünmüştünüz? Zihninizdeki "gassalık" neydi?
- 4- Mesleğe başlamadan önce hiç ölüyle karşılaştınız mı? Hiç ölü yıkadınız mı?
- 5- İlk yıkadığınızda ne hissettiniz? Peki şimdi ne hissediyorsunuz, ne düşünüyorsunuz?
- 6- Alışmanız zor oldu mu? Ne kadar zamanda alıştınız? O süreci biraz anlatır mısınız?
- 7- Kendinizi veya yakınınızı o şekilde düşündüğünüz oluyor mu?
- 8- Dini açıdan nasıl bir sorumluluğun olduğunu düşünüyorsunuz?
- 9- Ölüm sizin için ne ifade ediyor? Meslekten önce ve sonra ölümün anlamı değişti mi sizin için?
- 10- "Benim için ölüm.....'ya benzer" diye sorsak, tek kelime ile nasıl ifade edersiniz?
- 11- Görev dışındaki zamanlarda ölüm gündeminizde mi?
- 12- Dindar Müslüman sizce nasıldır? Kendinizi dindar olarak görüyor musunuz?
- 13- Meslekten önce ve sonra diye düşünürsek, dindarlığınız değişime uğradı mı?

- 14- (Varsa) Sizce bu değişikliklerin temel sebebi nedir?
- 15- Günah işlemeye yaklaştığınızda aklınıza ölüm geliyor mu?
- 16- Mesleğinizi icra ederken; sizi psikolojik anlamda en çok zorlayan şeyler neler?
- 17- Bu zorluklarla baş etmek için neler yapıyorsunuz?
- 18- Sizce ölü yıkamak insan psikolojisine ağır geliyor mu?
- 19- Cenaze yıkamaya katılan yakınlarla ilgili ilginç gözlemleriniz var mı?
- 20- Ölüye karşı merhametli olduğunuzu düşünüyor musunuz? Yoksa sizin için önemsiz bir nesne gibi olduğunu düşündüğünüz oluyor mu?
- 21- Bunu belirleyen ne oluyor?
- 22- Gelen cenazenin yaşlı/genç oluşu sizi etkiliyor mu? Cesedin durumu sizi etkiliyor mu?
- 23- Cenaze kasveti diye bir şeyden söz ediliyor, sizde bu oluyor mu? Evet ise, nasıl baş ediyorsunuz?
- 23- Bu süreçlerde psikolojik veya manevi destek aldınız mı? Almayı düşündünüz mü?
- 24- Peki sizce bu gassallar için yeterli mi? Cenaze yakınları için böyle bir hizmet gerekli mi? (evet ise) Sizce MDR mi yoksa Psikolog mu gerekiyor?
- 25- (MDR ise) Sizce neler yapması gerekiyor?
- 26- Mesleğinizde, cenaze yıkama dışında sizi zorlayan şartlar var mıdır?

KAYNAKÇA

Abanoz, Süleyman:	“Türkiye’de Yapılan ‘Dini Başa Çıkma’ Konulu Araştırmalar Hakkında Bir Değerlendirme”, Eskiye , C.:40, s. 407-429, 2020.
American Psychological Association:	Dictionary of Psychology , https://dictionary.apa.org/death (25.02.2021). https://dictionary.apa.org/coping (27.02.2021).
Aries, Philippe:	Batılının Ölüm Karşısındaki Tavrıları , Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, Gece Yayınları, 1991.
Coşkun, Recai & Altunışık, Remzi & Bayraktaroğlu, Serkan & Yıldırım, Engin:	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı , 8. Baskı, y.y., Sakarya Yayıncılık, 2015.
Demirci, Kürşat:	“Cenaze”, D.İ.A. , C:VII, s. 353-354, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1993.
Ekşi, Halil	“Başa Çıkma, Dini Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı arasındaki ilişki Üzerine Bir Araştırma”, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bölümü, 2001.
Eryücel, Selma:	“Yaşam Olayları ve Dini Başa Çıkma”, Doktora Tezi , Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara, 2013.
Esen, Hüseyin:	“Ölüm”, D.İ.A. , C:XXXIV, s. 38-40, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2007.
Feifel, Herman:	“Attitudes Toward Death in Some Normal and Mentally III Populations”, The Meaning of Death , Ed. Herman Feifel, A.B.D., Mc. Graw-Hill Book Company, 1959.
Goldberg, Todd H. & Botero, Andres:	“Causes of Death in Elderly Nursing Home Residents”, Journal of the American Medical Directors Association , C. 9, No:8, ss. 565-567, 2008.

Gugenheim, Michel:	Les derniers Devoirs: Le Rituel Juif du Deuil , y.y., Consistoire: Communautés Juives Paris Ile de France, t.y., s. 7-8, https://www.consistoire.org/pdf/Avelout%20-%20Guide%20des%20lois.pdf (27.02.2021).
Güldeste, Gülseren	Gülseren Güldeste, İslamiyet'in Kharonları: Gassallar, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı sosyal Antropoloji Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
Hökelekli, Hayati:	Ölüm: Ölüm Psikolojisi ve Din , , 2. Baskı. İstanbul, DEM Yayınları, 2017.
Lévy, Isabelle :	“Les Rites Funéraires dans les Différentes Religions“, https://www.anfh.fr/sites/default/files/fichiers/les_rites_funeraires_dans_les_differentes_religions.pdf (27.02.2021).
Karaca, Faruk:	“Ölümle İlgili Davranış Örüntüleri Açısından Modern batı ve Türk İslam Kültürü”, A.Ü.T.A.E.D. , C.12, s. 65-76, 1999.
Morin, Lucas&Johnell, Krisitna&Aubry, Régis:	“Variation in thePlace of Death Among Nursing Home Residents in France”, Age and Ageing , C.: 44, No:3, s. 415–421, 2015.
Müslim b. Haccâc:	el-Müsnedü's-Sahîhi'l-Muhtasaribinakli'l-'Adli 'ani'l-'Adli ilâ Rasulillah , Kitâbu'z-Zikr, 16, thk. Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî, Beyrut, Dârulhyâi't-Turâsi'l-Arabî, t.y., C.:4, s. 2080-2081.
Parcelly, Pierre Marie Claude :	Etudes Historique et Critique des Embauments avec Descriptions d'une Nouvelle Méthode , Paris, G. Mason, 1891.
Ribes, François :	Histoire de l'Ouverture et de l'Embaument du Corps de Louis XVIII , Paris, Imprimerie de Plasan, 1834.
Sağır, Adem & Aktaş, Zeynep	“Ölü Beden Yönetiminde Dini Mesleki Bir Form: Gassal”, <i>Journal of Economy Culture and Society</i> ,

	Supp(1), s.269-289, 2020
Söylemez, M. Mahfuz :	“Cahiliye Araplarının Ahiret İnancı”, s. 9-49, Ed. M. Mahfuz Söylemez, 1. Baskı, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2016.
Şener, Mehmet:	“Cenaze”, D.İ.A. , C:VII, s. 354-357, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1993.
et-Tirmizî, Muhammed b. İsa:	es-Sünen , thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Muhammed Fuâd Abdalbâkî, İbrâhîm Atve, 5 c., Mısır, Şeriketü Mektebeti ve Matba’ati Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1975.
Türkiye Dil Kurumu	Türkiye Dil Kurumu Sözlükleri , https://sozluk.gov.tr , (27.02.2021).
Uysal, Veysel & Kaya Göktepe, Ayşe & Karagöz, Sema & İlerisoy, Melike	“Dini Başa Çıkma İle Umut, Hayat Memnuniyeti ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki Etkileşim Üzerine Bir Araştırma”, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.52, s.139-160, 2017.
Yıldırım, Ali & Şimşek, Hasan	Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri , 10. Baskı, 2016, Ankara, Seçkin Yay., s.120-129.
	https://www.etimolojiturkce.com/kelime/gassal (27.02.2021)
	https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/351/cenaze-nasil-kefenlenir--cenaze-kefenlenmeden-elbisesiyle-gomulebilir-mi-?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn5PJ8DgFEAoa2xtNuyterRk%3d (27.02.2021).
	https://www.psikolojisozlugu.com/coping-basa-cikma (27.02.2021).
	https://www.cidj.com/metiers/thanatopracteur (25.02.2021). https://www.cairn.info/revue-etudes-sur-la-mort-2013-1-page-13.htm (25.02.2021).
	https://sante.journaldesfemmes.fr/fiches-sante-du-

	quotidien/2623131-thanatopracteur-definition-emploi-metier-formation-salaire-devenir/ (25.02.2021).
	https://www.leparisien.fr/amp/societe/les-francais-preferent-maintenant-la-cremation-a-l-inhumation-01-11-2018-7932726.php (13.03.2021)
	http://www.association-nationale-crematiste.fr/resources/Cremation+en+France+-+Statistiques+-+2016.pdf (13.03.2021)
	https://amp.lepoint.fr/2344698 (13.03.2021)
	https://www.lejdd.fr/Societe/Cadavres-exquis-une-journee-avec-une-thanatopracteur-embaumeur-des-morts-697524 (13.03.2021)